

Azərbaycan Respublikası

ELMİ İŞ

(Aylıq beynəlxalq elmi-nəzəri jurnal)

НАУЧНАЯ РАБОТА

(Ежемесячный международный
научно-теоретический журнал)

SCIENTICAL WORK

Azerbaijan Republic Amonth International
Science oritical journal's

№ 02 (32)

Bakı - 2012

**Jurnal Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyində
Dövlət qeydiyyatından keçmişdir.**

Qeydiyyat nömrəsi 2212

**Baş redaktor:
Mübariz Hüseynov**

**Redaktor:
Əfrasiyab Məmmədov**

*Jurnal "Ziya" NPM-də çap olunmuşdur.
Telefon: 492 75 52*

**Direktor: Sevda Mikayılqızı
Texniki redaktor: Şamil Qurbanov
Texnikabank ASC
Kapital filial h/h 38210006310001
VÖEN 6200060022**

**Yığılmağa verilmişdir: 02.02.2012
Çapa imzalanmışdır: 21.02.2012
Kağız formatı: 60x84 1/16
Mətbəə kağızı № 1
Tiraj: 200, sifariş: 314
Qiyməti: müqavilə ilə**

**Redaksiyanın ünvanı:
Bakı, Mətbuat prospekti, 529-cu məhəllə,
"Azərbaycan" nəşriyyatı, VI mərtəbə.
Telefon: (012) 510-63-99
(050) 209-59-68, (055) 738-58-83, daxili: 5-09
E-mail: azelmiish@mail.ru**

MÜNDƏRİCAT

İQTİSADİYYAT

Elşad Nurəliyev, İsaq Cəfərov
İDARƏETMƏDƏ İNSAN RESURSLARININ STRATEJİ ROLU..... 5

TƏBİBİ ELMLƏRİN TƏHSİLİ

Sövdəyar Muradov
AZƏRBAYCANDA İLK ALİ TİBB TƏHSİLİ OCAĞI 9

AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİ DÖVRÜNDƏN

Cəbrayıl Qəhrəmanov
AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİ DÖNƏMİNDƏ ELM,
MƏDƏNİYYƏT VƏ TƏHSİL QURUCULUĞU 12

TƏHSİL NƏXSİYYƏTLƏRİ

Elşad Nurəliyev
XUDADƏT BƏY AĞA OĞLU MƏLİK-ASLANOV 16

ELMİN KƏSİFİYƏTLƏRİ

Hidayət Kazimov
O, ÖZ XALQININ, HƏM DƏ ELMİN FƏDAİSİ İDİ..... 24

QƏTİRLƏR

Əsrəf Məmmədli, Əlövsət Xudiyev
QARAMALLARDA MADDƏLƏR MÜBADİLƏSİNİN
POZULMASI VƏ ONUN QARŞISININ ALINMASI YOLLARI 31

**ИЗ ИСТОРИИ СОЗДАНИЯ И РАЗВИТИЯ ПЛЕМЕННОГО
ЖИВОТНОВОДСТВА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ**

Агахан Агабейли, Эйюб Баширов

ГЕНЕТИЧЕСКИЕ ПАРАМЕТРЫ СЕЛЕКЦИИ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО БУЙВОЛА..... 37

AZƏRBAYCAN DAMAZLIQ HEYVANDARLIĞI TARIXINDƏN

Eyyub Bəşirov

XX ƏSƏRDƏ AZƏRBAYCANDA QURULMUŞ DAMAZLIQ
CAMIŞLIQ SİSTEMİ VƏ ONUN MÜASİR TƏLƏBLƏRƏ UYĞUN
BƏRPASI, YA XUD HƏMİN BAZA ƏSASINDA YENİSİNİN
YARADILMASI MƏSƏLƏLƏRİ HAQQINDA..... 41

Eyyub BƏŞİROV

GƏNC SAĞICININ MÜVƏFFƏQİYYƏTİ..... 44

ПРОИЗВОДСТВЕННАЯ ПРОГРАММА ПО ШИРОКОМАСШТАБНОМУ
РАЗВИТИЮ БУЙВОЛОВОДСТВА НА БАЗЕ ИНТЕНСИВНОГО
ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КРУГЛЫЙ ГОД ЕСТЕСТВЕННЫХ КОРМОВЫХ
РЕСУРСОВ И КОРМОВЫХ ОТХОДОВ..... 47

İqtisadiyyat

İDARƏETMƏDƏ İNSAN RESURSLARININ STRATEJI ROLU

Elşad Nurəliyev
“Azərpoçt” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin
Baş direktorunun köməkçisi, dissertant.

İsaq Cəfərov
“Azərpoçt” Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin
İnsan resursları şöbəsinin aparıcı mütəxəssisi

**“Peşəkar, bilikli kadrlar olmadan
biz heç bir məqsədə çata bilmərik”**

İlham Əliyev
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Açar sözlər: İdarəetmə sistemi, iqtisadiyyat, insan resursları, texnokratik idarəetmə, peşəkar kadrlar, “Azərpoçt”

Hər bir müəssisə, təşkilat və təsərrüfat subyekti üçün işçi heyətinin, yeni insan amilinin əsas götürülməsi və onların peşəkar idarə edilməsinin əhəmiyyəti idarəetmə nəzəriyyəsinin əsasını təşkil edir. Elm və texnologiya nə qədər inkişaf edirsə etsin, yaradıcılıq qabiliyyətinə malik olan insan həmişə ön planda durur. Çünki insan istifadə edəcəyi texnologiyanı özü yaradır. Yaratdığı texnologiyaların əsiri olmadan ondan istifadə edib, onu təkmilləşdirmək insanın öz əlindədir. Heç bir texniki tərəqqi insanın dəyərini azaltmır. Məşhur sosioloq və futuroloqların iddia

etdikləri kimi çağdaş dünyanı robotlar yox, yüksək təhsil səviyyəsinə malik olan və özünü daim yetişdirib inkişaf etdirən insanlar quracaqdır. Ona görə də həmişə olduğu kimi «Kadrlar hər şeyi həll edir» məşhur fikri hazırkı dövrdə də öz aktuallığını saxlamaqdadır. Amerikanın «Honeywell International» Kompaniyasının direktorlar şurasının sədri və İcraçı direktoru, «Səmərəli idarəetmə məharəti» kitabının müəllifi, bank-maliyyə menecmenti sahəsində böyük nüfuza malik amerikalı Larri Bossidin «Nəhayət, strategiyalar yox, hər şeyi insanlar həll edir» məşhur fikri informasiya texnologiyalarının, robotların, nanotexnologiyaların istehsalatda tətbiqinə başlanıldığı bir zamanda peşəkar kadrların hər bir müəssisənin ən qiymətli kapitalı olduğunu bir daha təsdiq etmiş olur.

Ötən əsrin yetmişinci illərində dünya iqtisadiyyatında baş vermiş iqtisadi böhrandan sonra ABŞ-ın, Qərbi Avropanın və Yaponiyanın müəssisələrində bürokratik idarəetmə sistemi ilə sürətli elmi-texniki proqres arasında uyğunsuzluqlar kəskinləşdi. Cəmiyyətin iqtisadi, sosial, texniki inkişafı idarəetmənin nəzəriyyə və praktikasında dəyişikliyə zəmin yaratdı. Bütövlükdə «kadr kargüzarlığı» anlamı «insan resurslarının idarə edilməsi» anlamı ilə əvəz edildi. Bu isə, formal bir terminoloji dəyişiklik yox, idarəetmədə «kadrlar hər şeyi həll edir» klassik məntiqinin aktuallığını bir daha sübut etmiş oldu. Bununla da müəssisə və təşkilatlarda əsas fəaliyyəti yalnız kargüzarlıq işləri ilə yekunlaşan ənənəvi kadr şöbələrinə yeni baxış, yeni münasibət formalaşdı. Nəticədə həmin struktur vahidlərinin rolu müəssisələrdə strateji əhəmiyyət kəsb etdi. Bu da öz növbəsində, ənənəvi texnokratik idarəetmənin prinsiplərinə yenidən baxılmasını aktuallaşdırmaqla, ötən əsrin ikinci yarısında A.Masiou, F.Qertsberq, D.Makqreqor tərəfindən insan resursları idarə edilməsinin yeni elmi konsepsiyasının yaradılması ilə başa çatdı. Bu konsepsiyanın mahiyyəti isə iş qüvvəsinin cəlb edilməsinə və inkişaf etdirilməsinə investisiya qoyuluşunun iqtisadi cəhətdən məqsədyönlüliyünün qəbul edilməsindən, idarəetmə xərclərinin azaldılmasından, insanın rolunun istehsalatda artırılmasından, insanın mənfəətin əsas mənbəyinə çevrilməsi, işçilərin hazırlanması və yenidən hazırlanmasından, ixtisasın artırılması və əmək şəraitinin yaxşılaşdırılmasından, bütövlükdə insan resurslarının idarə edilməsinin müəssisədə strateji əhəmiyyətə malik olmasından ibarətdir.

Heç təsadüfi deyildir ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 16 aprel tarixli 2090 sayılı Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “2007-2015-ci illərdə Azərbaycan gənclərinin xarici ölkələrdə təhsili üzrə” Dövlət Proqramının, habelə “Azərbaycan gəncliyi 2011-2015-ci illərdə” Dövlət proqramının, “2008-2012-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması üzrə” Dövlət Proqramının qəbulu bir daha onu deməyə əsas verir ki, Respublika Prezidenti İ.Əliyevin “Peşəkar,

bilikli kadrlar olmadan biz heç bir məqsədə çata bilmərik” fikri sıradan deklarativ bir bəyanat yox, qloballaşan dünyada İKT-nin istehsalatda, təhsildə, həyatın digər sahələrində geniş tətbiq edildiyi, insan biliyinin əmtəəyə çevrildiyi müasir şəraitdə ölkəmizin elmi və intellektual potensialın yüksəldilməsi, rəqabət qabiliyyətliliyinin təmin edilməsi istiqamətində həyata keçirilən əməli işlərin konkret nümunəsidir.

Müasir insan resurslarının idarə edilməsi standartlarının tətbiqində sözsüz ki, informasiya texnologiyalarının rolu xüsusi əhəmiyyətə malikdir. İnsan resursları funksiyasının təkmilləşdirilməsi yollarından biri insan resursları sisteminin avtomatlaşdırılmasıdır. Bu funksiyaların avtomatlaşdırılması insan resurslarına aid məlumatların vahid bazada cəmlənməsinə, insan resurslarının idarə edilməsinə aid olan təhlillərin aparılmasına, kadr siyasətilə bağlı strateji qərarların qəbul edilməsi üçün vacib olan operativ məlumatların hazırlanmasına, idarəetmə xərclərinin azaldılmasına, işçilərin xidməti fəaliyyətinin obyektiv qiymətləndirməsinə şərait yaradır. Qeyd olunan xidmətlərin göstərilməsində Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyinin “Kadrların vahid məlumat bazası”ndan və “Azərpoçt”-un insan resurslarının şəxsi məlumatlarının işlənməsi üzrə müvafiq proqramlarından geniş istifadə edilir.

“Azərpoçt” menecmentində həyata keçirilən müasir innovativ-texnoloji qayda və prinsiplərin geniş tətbiqi, rəqabət qabiliyyətli peşəkar kadr potensialının formalaşdırılması üçün həyata keçirilən məqsədyönlü təlim və treninqlər insan resurslarını müəssisənin strateji məqsəd və hədəflərinə nail olunmasında prioritet sahəyə çevirmişdir. Məhz bu dəyərləndirmənin nəticəsidir ki, respublikamızda poçt rabitəsi üzrə Milli Operator statusunu müvəffəqiyyətlə icra edən, Ümumdünya Poçt İttifaqının üzvü olmaqla bu beynəlxalq qurumda Azərbaycan Respublikasını, həmçinin Azərbaycan poçtunu yüksək səviyyədə təmsil edən “Azərpoçt” sürətli poçt xidmətlərinin keyfiyyətinə görə, beş dəfə Ümumdünya Poçt İttifaqının qızıl sertifikatı ilə təltif edilmişdir. Vaxtla “Azərpoçt”-un mütəxəssisləri təcrübə mübadiləsi keçməsilə əlaqədar xarici ölkələrə ezam edilirdi, indi isə, xarici ölkələrin poçt adminstrasiyasının nümayəndələri Azərbaycan poçtunun ölkə daxilində və beynəlxalq miqyasda qazandığı nailiyyətlərlə tanış olmaq, praktiki təcrübə keçmək, məsləhət xidmətlərindən bəhrələnmək məqsədilə “Azərpoçt”a gəlirlər. İşləmək arzusu ilə “Azərpoçt”a müraciət edən vətəndaşların sayı son dövrlər xeyli artmışdır. Eyni zamanda, “Azərpoçt”un kadrlarını nüfuzlu biznes qurumları tərəfindən həvəsləndirici təkliflərlə işə cəlb etmək cəhdləri zənnimizcə, “Azərpoçt»un ictimai rəydə qazandığı pozitiv nüfuzun nəticəsi kimi qəbul edilməlidir.

Tam əminliklə demək olar ki, “Azərpoçt”-un Ümumdünya Poçt İttifaqında və digər beynəlxalq poçt adminstrasiyaları daxilində qazandığı etibarlı nüfuzu,

dayanıqlı inkişafı elmə, elmi idarəetmənin prinsiplərinə, müasir texnologiyalara əsaslanır. O da qeyd olunmalıdır ki, işlədiyi sahədə üzərinə düşən vəzifə borcunu şərəflə yerinə yetirən, ölkəmizin ümumi sosial-iqtisadi inkişafında xüsusi əməyi olan hər bir kəs dövlət tərəfindən layiqincə qiymətləndirilir. Belə ki, son bir neçə ildə Respublika Prezidenti tərəfindən "Azərpoçt"-un işçilərindən 2 nəfər "əməkdar mühəndis", 10 nəfər "tərəqqi medalı", 1 nəfər "şöhrət ordeni" ilə təltif edilmişdir ki, bu da dövlətin və onun rəhbərliyinin kadrlara, vətəndaşlara olan qayğısının, peşəkar kadrlara verilən önəmin təzahürüdür. Məhz ölkə rəhbərliyi tərəfindən bu cür motivasiya tədbirlərinin həyata keçirilməsi hər bir işçidə, vətəndaşda ölkəsi üçün qurub yaratmaq əzmi, iş yerinə, vətəne loyallıq münasibət formalaşdırır.

"Azərbaycan gəncliyi 2011-2015-ci illərdə" Dövlət proqramının icrası müəssisədə müvəffəqiyyətlə icra olunur. Belə ki, gənclərlə işin vahid mərkəzdən kordinasiya edilməsi məqsədilə müəssisədə fəaliyyət göstərən Gənclər komitəsinin üzvləri mütəmadi olaraq yerlərə ezam edilir, gəncləri narahat edən, onların maraq dairəsində olan məsələlərlə bağlı müzakirələr keçirilir, elmi potensialı yüksək olan gənc, perspektivli kadrların karyeralarının inkişaf etdirilməsi istiqamətində müvafiq tədbirlər görülür.

Hazırda "Azərpoçt"un ümumi işçi heyətinin 20%-dən çoxunun 29 yaşa qədər gənclərdən ibarət olması, bir qayda olaraq işəqəbul prosesində gənclərə üstünlük verilməsi, yuxarıda qeyd olunan dövlət proqramına dəstək olmaqla yanaşı, eyni zamanda artan bazar rəqabəti şəraitində müəssisənin maraqlarına təminat yaradan prinsip kimi qəbul edilməlidir.

Kadrlara tələbatın təmin edilməsində "Azərpoçt" universitetlərlə, kolleclərlə, əmək bazarı ilə yaxından əməkdaşlıq edir. Biznes maraqları baxımından işçilərin seçilməsində əsasən gənclərə üstünlük verilməsi heç də yaşlı işçi kontingentinə etinasızlıq kimi qiymətləndirilməməlidir. Nisbətən yaşlı işçiləri uyğun işlərlə təmin etməklə, onların təcrübəsindən müvafiq sahələrdə səmərəli istifadə edilir. Bununla da sosial və ictimai bir sistem olan müəssisədə ən dəyərli aktivin insan olması tendensiyası "Azərpoçt"un təmsalında bir daha özünü təsdiq etmiş olur.

Təbabət elminin tarixindən

AZƏRBAYCANDA İLK ALİ TİBB TƏHSİLİ OCAĞI

Sövdəyar Muradov
Bakı Dövlət Universiteti Tarix Muzeyinin müdiri

01-12-6777

Açar sözlər: Azərbaycan, Rəşidəddin Fəzullah, Rəb-e Rəşidi, xəstəxana, əczaxana, tibb, tələbələr, batman, dərman, həkim.

Azərbaycanda təbabət elmi çox qədim tarixə malikdir. Təsadüfi deyil ki, XIII əsrdə Yaxın və Orta Şərqdə ilk dəfə Azərbaycanda tibb fakültəsi təşkil edilmişdi. Mədəniyyət və incəsənətin inkişafı baxımından XII yüzillik, «qızıl əsr» kimi qeyd olunurdusa, XIII əsrin sonu XIV əsrin əvvəllərini Azərbaycanda dəyiq və humanitar elmlərin, o cümlədən təbabət elminin inkişafı baxımından «qızıl dövr» adlandırmaq olar.

XIII yüzilliyin sonlarında Elxanilər dövləti dövründə Azərbaycanın paytaxtı Təbriz şəhəri də daxil olmaqla mədəniyyət və iqtisadi inkişaf baxımından çiçəklənən dövrü hesab olunur. Bu dövrdə müxtəlif sahələrdə elmi kadrların hazırlanmasına xüsusi əhəmiyyət verilirdi. Elxani hökmdarı Qazan xan (1295-1304) Təbrizin cənub-qərbində Şam Qazan şəhərciyini saldırır. Orada rəsədxana, mədrəsə, xəstəxana təsis edilir. Dövrünün görkəmli dövlət xadimi, alim, tarixçi, həkim, bir sözlə, ensiklopedik yaddaşı olan, Qazan xanın vəziri Rəşidəddin Fəzlullah (1247-1318) Təbrizin şimal-şərqində saldırdığı Rəb-e Rəşidi adlı şəhərcikdə universitet, o cümlədən, tibb institutu, xəstəxana, kitabxana, mədrəsə təsis etmiş, Şam Qazanda «Dar-üş-şəfa» (şəfa evi) adlı xəstəxana tikdirmişdir. Orada ümumi xəstəliklər üzrə həkimlərdən əlavə, göz həkimləri, cərrahlar çalışırdı.

Rəşidəddin Fəzlullahın Rəb-e Rəşidədə təsis etdirdiyi akademiya tipli Universitet XIII əsrin sonu XIV əsrin əvvəllərində Yaxın və Orta Şərq, hətta Avropa ölkələri

arasında dünyanın ən məşhur elm və tədris ocağı hesab olunurdu. Universitetdə 450 nəfərdən artıq müəllim kollektivi çalışır və 7000 tələbə təhsil alırdı. Onlardan 1000 nəfəri tibb fakültəsinin tələbəsi idi.

Tibb fakültəsinin fəaliyyətini nəzərdən qaçırmaq olmaz. Bu onu göstərir ki, o dövrdə müsəlman Şərqi təbabət sahəsində Avropadan irəlidə gedirdi. Belə bir faktı göstərmək kifayətdir ki, ömrünün sonlarını İsfahan və o zaman Azərbaycan ərazisinə daxil olan Həmədan şəhərində keçirmiş və burada vəfat etmiş Əbu-İbn-Sinanın (989-1037) «Əl-qanun fit-tibb» (tibb haqqında qanun) adlı əsəri təbabət sahəsində ən yaxşı elmi əsər hesab olunurdu. Bu əsər altı əsr, yəni XII yüzillikdən XVII yüzilliyin ortalarına qədər Avropa tibb mütəxəssisləri üçün dərs vəsaiti olmuşdur. Avropada bir neçə dəfə latın və digər dillərdə nəşr olunmuşdur. Heç şübhə yoxdur ki, Rəb-e Rəşidi Tibb İnstitutunda da həmin əsərdən dərslik kimi istifadə edilirdi. Əczaxana və xəstəxana haqqında oxuculara məlumat verilməsi də maraqlı olardı. Xəstəxanada tələbələr həm də təcrübə işlər görürdü. Orada həkimlərdən başqa iki nəfər xidmətçi, bir nəfər aşpaz, bir nəfər qapıçı, bir nəfər su daşıyan işləyirdi. Xidmətçilər gecə-gündüz xəstəxanada xəstələrə qulluq etməli, onların yatağını, pal-paltarlarını təmizləməli idilər. Bunun müqabilində hər bir xidmətçiyə gündə iki batman çörək və ildə 30 dinar məvacib verilirdi. Rəb-e Rəşididə yaşayanlar xəstələndikdə onları evlərində müalicə edirdilər. Dərmana ehtiyacı olduqda, şərabdər həkimin göstərişi və iştirakı ilə dərmanı əczaxananın aşpazxanasında hazırlayıp, xəstələrə verirdi. Xəstəxanada o adamlar yatırılıb müalicə olunurdu ki, mütəvəlli onların xəstəxanada yatıb müalicə olunmasına icazə verirdi. Xəstəxanaya xəstə qəbul olunarkən ona xidmətçinin ixtiyarında olan xəstə paltarları verilir, sonra orada yatırılırdı. Adətən xəstəxanada o adamlar müalicə olunurdu ki, onların yaşamaq üçün Rəb-e Rəşididə daimi evi yox idi, mehmanxanalarda gecələyən şəxslər xəstələndikdə, birinci növbədə xəstəxanaya qəbul edilirdi. Oranın daimi sakinləri isə evlərində həkim nəzarəti altında müalicə olunurdu. Xəstəxananın yanında həkimlərin sakin olduğu otaqlar yerləşirdi ki, onlara dar ət-təbib (həkim evi) deyilirdi. Xəstəxanada böyük bir əczaxana var idi. Orada həkimlərin nüsxələri əsasında xəstələr üçün dərmanlar hazırlanırdı. Əczaxana gecə-gündüz açıq idi. Digər şəxslərin əczaxanaya girməsinə icazə verilmirdi. Dərman hazır olduqda əczaxananın bacasından (kiçik pəncərəsindən) həkimin nüsxəsi əsasında xəstəyə və ya onu müalicə edən həkimə verilmirdi. Dərmanlar əczaxanadan komissiya vasitəsilə götürülürdü. Həmin komissiya əczaxana müdiri (orta səslərdə ona xəzinədar deyilirdi - S.O.), mütəvəlli tərəfindən təyin edilmiş, inanılmış bir şəxs və həkim daxil idi. Dərman komissiya tərəfindən yoxlandıqdan sonra xəstəyə verilmirdi. Yenidən dərman lazım olduqda həmin üç nəfər vasitəsilə əczaxananın qapısı açılır, dərman götürülür, sonra qapını bağlayıb möhürləyirdilər. Hər dəfə əczaxanadan dərman götürüldükdə bu iş təkrar olunurdu. Bu ona görə idi ki, digər şəxslər əczaxanaya girib dərmanlara başqa bir şey qata bilməsinlər.

Ümumiyyətlə, xəstəyə dərman lazım olduqda həkim nüsxə yazıb əczaxana xəzinədarına verir, şərabdər (dərmanı hazırlayan - S.O.) onu hazırlayır və xəzinədar ilə birlikdə əczaxananın bacasından (pəncərəsindən) xəstəyə təhvil verirdi.

Xəzinədarın əsas vəzifəsi əczaxanada olan dərman hazırlama cihazının və dərmanları qorumaq idi. Bunun müqabilində o gündə 3 batman buğda çörəyi və ildə 30 dinar məvacib alırdı. Şərabdara isə gündə 2 batman buğda çörəyi, ildə 30 dinar məvacib verilirdi. Cərrah və göz həkimlərinin hər birinə gündə 5 batman buğda çörəyi, ildə 100 dinar məvacib verilirdi.

Tələbələrin təhsili, yatağı, yeməyi Rəşidəddinin şəxsi əmlakından ödənilirdi. Xəstələr də xəstəxanada pulsuz müalicə olunurdu.

Elmi kadrlar hazırlamaq işində yerli müəllimlərlə yanaşı, Çin, Hindistan, Misir və Suriyadan cəlb edilmiş alim və mütəxəssislər də iştirak edirdilər. Təkcə müalicə və əczaçılıq şöbəsində dərs demək üçün Çin, Hindistan və Suriyadan 50 nəfər görkəmli həkim çağırılmışdı. Onlar Dar-üş-şəfada dərs deyir, təcrübələr aparır və xəstələri müalicə edirdilər. Burada hər bir müəllimə 10 nəfər tələbə təhkim edilmişdi. Rəşidəddin öz qulalarının savadlanması ilə maraqlanırdı, onları müxtəlif sənət və peşələrə yiyələnməyə cəlb edirdi. Dar-üş-şəfada işləyən göz həkimi, cərrah və sınıqçıların hər birinə öz qulalarından 5 nəfər təhkim etmişdi ki, müvafiq ixtisasları öyrənsinlər.

Hazırda Rəb-e Rəşidəddindən bir təpə qalmışdır.

Beləliklə, vaxtilə Yaxın və Orta Şərqdə elm və mədəniyyət mərkəzi kimi şöhrət tapmış Rəb-e Rəşidi tez-tez baş verən zəlzələlər, ardıcıl müharibələr və eləcə də bir sıra digər ictimai-siyasi səbəblər üzündən tarix səhnəsindən silinmişdir.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründən

**AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİ DÖNƏMİNDƏ ELM,
MƏDƏNİYYƏT VƏ TƏHSİL QURUCULUĞU**

Cəbrayıl Qəhrəmanov
Pedaqoji elmlər üzrə fəlsəfə doktoru

Açar sözlər: Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti, Azərbaycan Demokratik Respublikası, Azərbaycan, M.Ə.Rəsulzadə, təsis, təhsil, kadrlar, Qafqaz, hökumət

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti mövcud olduğu 23 ay müddətində təhsilimizin, mədəniyyətimizin, dövlətçiliyimizin inkişaf etdirilməsi, habelə dilimizin dövlət dili kimi tətbiq edilməsi, mənəvi dəyərlərimizin qorunması sahəsində çox böyük işlər görmüşdür. M.Ə.Rəsulzadə haqlı olaraq yazırdı ki, «Milli Azərbaycan Cümhuriyyətinin yaşadığı istiqlal dövrü Azərbaycan tarixinin ən parlaq bir dövrüdür».

Tariximizin ən şərəfli dövrlərindən biri olan 1918-1920-ci illərdə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti yüz illər boyu xalqımızın arzusunda olduğu bir çox məsələlərin həll edilməsində çox böyük nailiyyətlər qazandı. Belə bir şərəfli, həm də çətin dövrdə ADR-ın xalq təhsilini, elm və mədəniyyəti inkişaf etdirmək sahəsindəki məqsədyönlü və ardıcıl fəaliyyəti xüsusi qeyd edilməlidir. Məlumdur ki, həmin dövrə qədər çarizmin ruslaşdırma və müstəmləkəçilik siyasəti nəticəsində Azərbaycanda milli məktəblər və digər mədəni təsisatlar hər vasitə ilə sıxışdırılır və qadağan edilirdi. Əvəzində isə rus məktəblərinin və orada təhsil alan qeyri millətlərin sayı gündən-günə artırdı. Müstəmləkəçilik siyasəti hüquq, məhkəmə, təhsil, mədəniyyət və idarəçilik sahəsində bütün yerli xüsusiyyətlərin tam ləğvinə, sırf mərkəzləşdirilmiş idarəçilik sisteminə yönəldilmişdi. Mütləqiyyət Qafqazın müsəlman xalqlarının sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsini, onların etnik tərkibinin və mədəni inkişaf səviyyəsinin xüsusiyyətlərini nəzərə almırdı.

Azərbaycan Demokratik Respublikası nümayəndəliyinin 1919-cu ildə Paris Sülh Konfransına təqdim etdiyi sənəddə deyilirdi ki, Rusiyanın Qafqazdakı yüzillik hakimiyyəti dövründə azərbaycanlılar regionun başqa xalqlarına nisbətən daha çox təqiblərə məruz qalmışlar. Gürcülərin və ermənilərin milli məktəbləri, kilsələri, anadilli mətbuatları, müxtəlif xeyriyyə cəmiyyətləri və s. olduğu halda, bütün bunlar hamısı Azərbaycan xalqı üçün yasaq edilmişdir.

Bütün bu tarixi ədalətsizliklərə son qoymaq, xalqımız milli mənlük şüurunun, heysiyyətinin dirçəldilməsi üçün savadsızlığı ləğv etmək, elm və maarifi inkişaf etdirmək üçün Azərbaycan Demokratik Respublikası fəaliyyətinin ilk günlərindən milli, demokratik və dünyəvi bir təhsil proqramının hazırlanması və həyata keçirilməsinə böyük diqqət yetirirdi. O vaxta qədər mütləqiyyət əhalinin avamlıq və cəhalət içərisində saxlamaq üçün əsasən teokratik təhsil sistemi tətbiq edirdi. Yeni hökumət bir sıra islahatlar keçirib gənclərə dünyəvi təhsil verməklə, onları demokratik, elmi dünya-görüşə malik insanlar, milli-mənəvi dəyərlərin daşıyıcısı olan vətənpərvər gənclər kimi yetişdirməyi ümdə vəzifə sayırdı. Azərbaycan maarifçilərinin və milli demokratların uzun illərdən bəri irəli sürdükləri vəzifələri reallaşdırmaq Cümhuriyyətin əsas məqsədi oldu. O zaman Cümhuriyyətə rəhbərlik edən M.Ə.Rəsulzadə, N.Yusifbəyli, Ə.Topçubaşov, C.Hacınski, F.Xoyski, G.Qənizadə, A.Şəfikurdski, X.Xasməmmədov, M.Cəfərov, Ə.Şıxlinski, Mehmandarov, X.Məlikaslanov, Y.V.Çəmənəmimli, X.Sultanov, N.Şahsuvarov və başqa Vətən fədailəri, görkəmli ziyalılar Rusiya və Avropada Universitet təhsili almış maarifçi insanlar idi. Xalq təhsilini elm və mədəniyyəti inkişaf etdirmək üçün ADR özünün mütləq proqramına, İstiqlal bəyennaməsinə, habelə qəbul edilən bir çox sərəncam və fərmanlara istinad edirdi. Hökumətin Azərbaycan xalqına 17 iyul 1918-ci il tarixli müraciətində deyilirdi: «Hökumətin ən yaxın vəzifəsindən biri bütün dövlət müəssisələrini, məhkəmə və məktəbləri milliləşdirməkdən ibarətdir».

Cümhuriyyətin təhsillə bağlı ilk tədbirlərindən biri maarif və mədəniyyət sahəsində rəhbər vəzifələrə milli kadrları irəli çəkmək olmuşdu. Hökumət 1918-ci il avqustun 4-dən 21-ə qədər Gəncə, Şuşa, Cavanşir, Cəbrayıl, Zəngəzur qəzalarında maarif müdiri işləyən milliyətçə erməni və rusları vəzifələrindən azad elədi və onların yerinə azərbaycanlı kadrlar təyin etdi. Uzun illər həmin vəzifələrdə işləyən erməni və ruslar azərbaycanlıların savadlanmasına ögey münasibət bəsləyir, xalqımızın milli-mənəvi dəyərlərinin aşınması siyasətini yeridirdilər.

Maarif Nazirliyinin təsis olunması və onun işinə xüsusi qayğı göstərilməsi təhsil və elmin inkişafına böyük diqqət yetirildiyini sübut edir. Maarif Nazirliyinə Cümhuriyyətin təşkilində fəal rol oynayan Nəsim bəy Yusifbəyli başçılıq edirdi. Qeyd etmək lazımdı ki, Maarif Nazirliyinə bir müddət əslən Laçın rayonundan olan həmyerlimiz Nurməmməd Şahsuvarov rəhbərlik etmişdir.

Maarifçilər və istiqlal hərəkatının görkəmli nümayəndələri. Azərbaycan dilinə böyük əhəmiyyət verirdilər. Tədris müəssisələrində, ilk növbədə ibtidai məktəblərdə dərslər ana dilində aparılmağa başlandı. Azərbaycan xalqının kütləvi savadlanması işində doğma dilimizin tətbiqi çox mühüm rol oynadı. 1919-cu ilin yayında Azərbaycan bütün şəhərlərində və bir sıra qəza mərkəzlərində yaşlılar üçün Azərbaycan dilində axşam kursları təşkil edildi ki, bu da yaşlı əhəlinin savadsızlığını ləğv etmək üçün böyük imkanlar yaratdı. Ümumi təhsilin həyata keçirilməsini əsas tutaraq bir tərəfdən yeni məktəblər açılır, digər tərəfdən yenidən qurulmuş kişi və qız universitetləri vasitəsi ilə müəllimlər hazırlanırdı. İbtidai məktəbləri müəllim kadrları ilə təmin etmək üçün Bakı, Qazax, Gəncə, Şuşa, Salyan, Zaqatalada da pedaqoji kurslar açılmışdı.

Azərbaycan dilində dərslərlərin və tədris vəsaitlərinin kəskin sürətdə çatışmamasını nəzərə alıb, onların nəşri ilə əlaqədar Xalq Maarif Nazirliyinin qərarı ilə xüsusi komissiya yaradıldı. Bu komissiya az bir müddətdə Azərbaycanın görkəmli ziyalılarını, maarifçi qüvvələrini bu işə cəlb edərək xeyli dərslək və dərslə vəsaitləri, proqramlar hazırlayıb nəşr etdirdi. Bu illərdə H.Cavid, M.Mahmudbəyov, A.Şaiq Ə.Haqqverdiyev, Y.V.Çəmənzəminli, S.Acalov, C.Cəbrayılbəyli, F.Ağayev, A.İsrafilbəyov, F.Köçərli və başqalarının bu sahədəki fəaliyyətini öz xalqına fədakarlıqla xidmət etməyin parlaq nümunəsi hesab etmək olar.

Cümhuriyyət rus tarixi əvəzinə Azərbaycan tarixi və Türk tarixinin, Azərbaycan dilinin və ədəbiyyatının məktəblərimizdə dərinləndirilməsini bir vəzifə kimi qarşıya qoydu. Maarif, təhsil, səhiyyə və digər sahələrdə qadınlara kişilərlə bərabər hüquqlar verildi. Yeni quruluş Azərbaycan qadınına əsrlər boyu əlindən alınmış olan sosial və siyasi hüquqlar qazandırmaq sahəsində uğurlu addımlar atdı. Cümhuriyyət şəhərlərlə yanaşı, ucqar kəndlərdə də məktəblərin açılması, məktəb binaların tikilməsi ilə əlaqədar xeyli işlər görməyə nail oldu. Birinci Dünya müharibəsinin acı nəticələrinə və maliyyə vəsaitinin azlığına baxmayaraq, 1919-cu il üçün dövlət büdcəsində təhsil üçün 45 milyon manat, dövlət mühafizə orqanlarına isə 20 milyon manat vəsait ayrılması Cümhuriyyətin təhsilə böyük qayğı göstərdiyini bir daha təsdiq edir.

1919-cu ilin martında ADR ərəb əlifbasından latın qrafikasına keçməklə əlaqədar xüsusi parlament komissiyası yaratdı. Parlamentin qərarında deyilirdi ki, əlifba islahatı savadsızlığın ləğvi, hamılıqla savadlanma işinə xidmət etməlidir. Məlumdur ki, əsrlər boyu Azərbaycanda ərəb əlifbasını tətbiqi nəticəsində Azərbaycan dili öz xüsusiyyətləri ilə yazılan və söylənən bir dil olmaqdan çıxmış ərəb və fars dili qanunlarını təsiri altına düşmüşdü. Cümhuriyyətin belə bir kəsərli qərarı böyük dönüşə səbəb olmuş, xalqımızın savadlanmasında əhəmiyyətli rol oynamışdı.

Azərbaycanda təhsilin inkişaf etdirilməsində Cümhuriyyətin məqsədyönlü işlərindən biri də Zaqafqaziya müəllimlər Seminariyasının Azərbaycan Şöbəsinin Qazax şəhərinə köçürülməsi və onun işinin yenidən qurulması oldu. Qazax Seminariyasına

görkəmli maarif xadimi Firudin bəy Köçərli rəhbər təyin edildi. F.Köçərli Seminariya-da Azərbaycan dili və ədəbiyyatını tədris etməklə yanaşı xalqımızın zəngin mədəni irsini adət və ənənələrini toplamaq və təbliğ etmək sahəsində geniş iş aparırdı. Onun yazdığı «Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi» milli mədəniyyətimizə böyük töhfə oldu.

Parlamentin 1919-cu il sentyabrında yüz nəfər Azərbaycanlı gəncin Avropa və Rusiyanın ali məktəblərində təhsil almağa göndərilməsi haqqında qərarı Azərbaycanda milli kadrlara olan tələbatı ödəmək baxımından çox əhəmiyyətli idi. Maliyyə çətinliklərinə baxmayaraq, milli hökumət xaricdə təhsil alacaq hər bir tələbəyə dövlət hesabına hər ay 400 frank təqaüd verirdi. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır ki, həmin illərdə məşhur xeyriyyəçi H.Z.Tağıyev həmin tələbələrə xeyli maddi yardım göstərmişdir.

Rusiyanın qatı müstəmləkəçilik siyasəti üzündən 1919-cu ilə qədər Azərbaycanda heç bir ali məktəb yox idi. Cümhuriyyət qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri də Azərbaycanda ali məktəblər açmaq və yüksək ixtisaslı milli kadrlar hazırlamaq idi. 1919-cu il sentyabrın 1-də Azərbaycan parlamenti Bakı universitetin açılması haqqında qanun qəbul etdi. Bakı universitetinin yaradılması bitavasitə M.Ə.Rəsulzadənin adı ilə bağlıdır. O, bu məsələ ilə bağlı dəfələrlə parlamentdə çıxış etmiş, onun açılmasının vacibliyini qeyd etmişdir. Universitetin ilk rektoru prof. V.Razumovski sonralar yazmışdı. «M.Ə.Rəsulzadənin sayəsində, onun güclü maarifçilik köməyi ilə qısa vaxtda universiteti açmaq mümkün oldu». Azərbaycanda ilk ali təhsil ocağı olan Bakı universitetinin açılması xalqımızın tarixi keçmişinin, elmi-mədəni irsini öyrənilməsində və milli ruhunun inkişafında böyük rol oynamışdır.

Məlumdur ki, çar hökuməti Azərbaycanlıları əsgəri xidmətə çağırır, onun əvəzinə vergi tələb edirdi. Qonşu erməni və gürcülərin rus ordusunda hərbi hissələri olduğu halda azərbaycanlılardan ibarət belə dəstələr yox idi. Elə bu səbəbdən də Cümhuriyyət yarandığı ilk vaxtlarda hərbi cəhətdən, müdafiə qabiliyyəti cəhətdən çox zəif idi. Odur ki, silahlı qüvvələr yaratmaq, hərbi məktəblər açmaq üçün təcili tədbirlər görmək lazım idi. Bu vacib işdə S.Mehmandarov, Ə.Şıxfinski, S.Usubov, S.Vəkilov, H.Səlimov, X.Sultanov, S. Sulkeviç və başqa hərbiçilər çox böyük işlər gördülər. Bakıda və Gəncədə türk zabitlərinin köməyi ilə açılmış «Yunkerlər məktəbi», «Proporsiyalar məktəbi», «Serjant hazırlayan məktəb», «İstehkam bölüyü» məktəbləri hərbiçilərin hazırlanmasında böyük rol oynadı. Bütün bunlar göstərir ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti 23 aylıq fəaliyyəti dövründə Azərbaycanda elm və mədəniyyətin, təhsilin inkişafında çox böyük işlər görmüşdü.

Bu mətni yığ
Əbdim Piyar
e-məilə göndər

Tarixi şəxsiyyətlər

XUDADƏT BƏY AĞA OĞLU MƏLİK-ASLANOV

Elşad Nurəliyev

"Azərpoçt" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyətinin
Baş direktorunun köməkçisi, dissertant

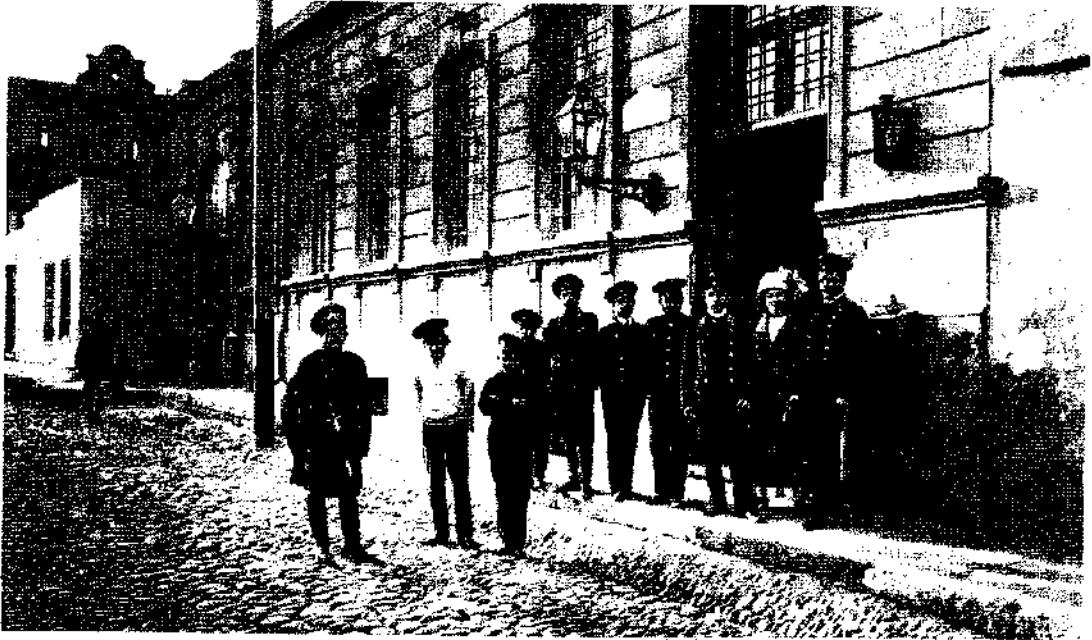

1879-1935

Xalqımızın istiqlala qovuşmasında, tərəqqisində, Şərqdə ilk demokratik respublika - Azərbaycan Demokratik Respublikasının, Xalq Cümhuriyyətinin qurulmasında müstəsna xidmətlər göstərmiş şəxsiyyətlərdən biri də Xudadət bəy Ağa oğlu Aslanovdur.

Xudadət bəy Məlik-Aslanov məşhur alim, ixtiraçı-mühəndis idi. O, 1879-cu ilin aprelində Şuşa şəhərində anadan olub. 1899-cu ildə Şuşa realni məktəbini bitirmişdir. Şuşada təhsilini başa vurduqdan sonra Peterburq Yol Mühəndisliyi Institutuna daxil olan X.B.Məlik-Aslanov 1904-cü ildə ali təhsilini birinci dərəcəli diplomla bitirmişdir. Institut heyətindən sonra bir müddət siyasi fəaliyyətlə məşğul olmuşdur. 1901-1904-cü illərdə Rusiya Sosial-Demokrat Fəhle

Partiyasının üzvü olmuş və partiyanın Peterburq komitəsində çalışmışdır. Lakin sonradan RSDFP-nin sıralarını tərk edən Xudadət bəy Məlik-Aslanov heç bir partiyağa mənsub olmamış və ömrünün sonuna qədər bitərəf qalmışdır. Siyasi fəaliyyətini bitirdikdən sonra o, sırf ixtisası üzrə çalışmış və bir sıra mühüm layihələrin həyata keçirilməsində yaxından iştirak etmişdir. Xudadət bəy Məlik-Aslanovun ilk işi isə Peterburqda Petrozavodsk dəmiryolunun çəkilişi olmuşdur. Dəmiryolunun çəkilişində Xudadət bəy Məlik-Aslanov təqribən 6 aya yaxın işləmişdir. O, 1905-ci ilin əvvəlində müyyən səbəblərə görə Peterburqdan Tiflisə köçmüş və Zaqafqaziya dəmiryolu idarəsində işləməyə başlamışdır. Əvvəlcə stansiya rəisinin köməkçisi, sonra Zaqafqaziya dəmir yolunun ən ağır və dağlıq hissəsi hesab edilən Suram aşırımı keçidində yol xidməti rəisinin köməkçisi, daha sonra isə rəisi təyin olunmuşdur. Onun rəhbərliyi ilə bu sahədə xeyli tikinti işləri aparılmış, ikinci yolun çəkilişi davam etdirilmiş, Çiatura marqans mədəninə ensiz dəmir yolu çəkilmiş və s. texniki işlər görülmüşdür. İstehsalat fəaliyyəti ilə məşğul olmaqla yanaşı Xudadət bəy Məlik-Aslanov elmi fəaliyyətdən də qalmamış, bir sıra elmi məqalələr yazmışdır.

Peterburqda və Tiflisdə işlədiyi qısa dövr ərzində jurnallarda onun dörd elmi məqaləsi dərc edilmişdir. Bundan əlavə onun dəmir yolu sahəsində xeyli ixtiraları da olmuşdur. İstedadlı mühəndisin dəmir yolu texnikası sahəsində etdiyi yeni ixtiralar onu bütün dünyada məşurlaşdırmışdır.

Məlum olduğu kimi 1917-ci ilin fevralında Rusiyada burjuva inqilabı baş verdi. Həmin ilin mart ayının 9-da isə yeni qurulan müvəqqəti hökumətin göstərişi ilə Xudadat bəy Məlik-Aslanov Tiflisə köçürülmüş və Zaqafqaziya dəmir yolu üzrə müvəkkil təyin edilmişdir. O, 1917-ci il noyabrın 15-də Zaqafqaziya Komissarlığında Dəmir yolu Nəqliyyatı Nazirliyi üzrə komissar və 1918-ci il aprelin 26-da yaranmış müstəqil Zaqafqaziya Federativ Respublikası hökumətində dəmir yolu (nəqliyyatı) naziri olub. Nazir olduğu müddətdə Xudadat bəy Məlik-Aslanovun dəmir yolu nəqliyyatı tarixindən bəhs edən, rus dilində, kitabı çap olunmuşdur. Məlum hadisələrlə əlaqədar olaraq 1918-ci ilin mayın 28-də Zaqafqaziya Federativ Demokratik Respublikası dağıldı və ADR öz suverenliyini elan etdi. Bitərəf Fətəlixan Xoyskinin təşkil etdiyi birinci ADR hökumətində Xudadat bəy Məlik-Aslanov dəmir yolu nəqliyyatı və poçt-teleqraf naziri təyin olunmuşdur. O dövrdə yüksək ixtisaslı illik kadrların çatışmaması problemini həll etmək üçün peşə məktəbləri, ixtisasartırma kursları və digər dərnekər təşkil edilirdi. Dəmir yolu nəqliyyatı sahəsi Azərbaycan üçün yeni olduğuna görə bu sahədə çalışa biləcək yüksək ixtisaslı kadrlar, demək olar ki, yox dərəcəsində idi. Bu problemin həll edilməsində və peşəkar kadrların hazırlanmasında Xudadat bəy Məlik-Aslanovun böyük əməyi olmuşdur. Məhz onun təşəbbüsü ilə 1919-cu ildə Bakıda ana dilində dərs keçilən ilk dəmir yolu nəqliyyatı məktəbi açılmışdır. Onun

gərgin əməyi sayəsində Azərbaycan dəmir yolunda böyük təmir işləri aparılmış və nəqliyyatın nizamlı surətdə işləməsi qaydaya alınmışdır.

Cümhuriyyət dövrünün ilk günlərində rabitə sahəsində də vəziyyət olduqca acınacaqlı idi.

Real mənzərəni hökumət başçısı Fətəli Xan Xoyski Azərbaycan Parlamentinin açılışındakı çıxışında göstərmişdi:

"Bir vaxt idi ki bir kənddən o biri kəndə getmək qorxulu idi, gecə yatanda sabaha çıxmaq ümidi yox idi. Dəmir yollarında rus qoşunları qayıdarkən nə hallar oldu. Başımıza nə fəlakətlər gəldi, dəmir yolları tamamilə yatmışdı. Poçt, teleqraf yox idi. Bir kağız yollamaq mümkün deyildi".

Hətta istiqlaliliyyətin elanı haqqında teleqramların göndərilməsi Tiflisdə olarkən Azərbaycan hökuməti üçün müşkülə çevrilmişdir. Tiflisdən Gəncəyə köçdükdən sonra da poçt və teleqraf əlaqələri gənc Azərbaycan dövləti üçün ciddi problem olaraq qalırdı. Hökumətin gördüyü ilk tədbirlərdən biri Azərbaycan Respublikası hüduqlarında poçt və teleqraf köçürmələrinin ödənilməsi üçün Gəncənin poçt-teleqraf idarəsinə yerli xəzinədarlıq hesabına 100 mln. rubl məbləğində vəsait ayrılması haqqında qərar verilməsi olmuşdur.

Hökumət ilk növbədə Tiflislə rabitə yaratmaq üçün tədbirlər görməyə başladı. Gənc Azərbaycan dövləti üçün təleyüklü məsələlərin həll olunduğu bir zamanda, xüsusən yardım gözləyəcəyi beynəlxalq aləmlə, dost qonşu dövlət

kimi Türkiyə ilə intensiv əlaqələrin təminatı tələb olunduğu halda İstanbuldakı Azərbaycan nümayəndə heyəti ilə yazışmalar nəinki vaxtında, əsasən ünvana çatmırdı. Cümhuriyyətin yaranmasından 3 ay keçməsinə baxmayaraq vaxtaşırı və dürüst məlumat əldə etmək üçün hökumətin Batumuda bir nəfər məmur saxlaması zərurətə çevrilmişdi. Bakını işğalçılardan azad etdikdən sonra hökumətin Gəncədən buraya köçməsi ilə rabitə işi sahəsində fəaliyyət göstərmiş, poçt teleqraf idarələrinin işi bərpa edildi. Xüsusən də hökumət üzvləri arasında nazirliklərin oktyabrında yenidən müəyyənləşdirilməsi zamanı poçt və teleqraf nazirliyinin müstəqil fəaliyyətinin təmin edilməsi rabitə sahəsində işlərin nizama salınması, poçt və teleqraf əməliyyatlarının həyata keçirilməsini sürətləndirdi.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin parlamenti və hökuməti rabitə işinin səviyyəsini qaldırmaq və inkişaf etdirmək məqsədilə bir sıra qanun və qərarlar qəbul etdi. Poçt və Teleqraf Nazirliyinə sərbəst səlahiyyət imkanları yaradıldı. Nazirlik üçün zəruru olan malların əldə olunması məqsədilə neft məhsullarının mübadiləsi haqqında qərar verildi. Nazirlik üzrə poçt və teleqraf məktəbi şagirdlərinin orduya çağırışdan azad edilməsi qərara alındı. Fransaya səfərə getmiş Azərbaycan hökumətinin nümayəndə heyətinin başçısı Əlimərdan bəy Topçubaşov 1919-cu ilin noyabrında Eyfel qulləsindəki radiostansiyadan Gəncə radiostansiyasına, Cümhuriyyətin hökumət başçısına teleqram göndərmişdi. Teleqramda deyilirdi ki, "Əziz vətənimizin iqtisadi və mədəni tərəqqisində böyük rol oynayacaq ilk Azərbaycan radiostansiyasının fəaliyyətə başlaması münasibətilə Sizi təbrik edirəm!"

Səfər zamanı Azərbaycan ilə Fransa arasında poçt-teleqraf sahəsində saziş imzalamışdır. Əlimərdan bəy Topçubaşov İsveçrədə, Bern şəhərində yerləşən Ümumdünya Poçt İttifaqına üzv olmaq üçün Beynəlxalq Büroya ərizə ilə müraciət etmişdi.

Poçt və teleqraf nazirliyi nəzdində fəaliyyət göstərən radiostansiyaların vəziyyəti Azərbaycan Parlamentində müzakirə olunmuşdur. Bakı sahil radiostansiyasının ştatı haqqında qanun layihəsinin müzakirəsi zamanı bildirilmişdir ki, Bakıdakı radio stansiyası "simsiz teleqraf" üç aparatdan ibarətdir və bu aparatlar Avropanın üç böyük stansiyalarından eyni vaxtda daxil olan xəbərləri qəbul edə bilmir. Radiostansiyanın işinin gücləndirilməsi yönündə konkret təkliflərdən sonra 3-cü oxunuşda 1920-ci il fevralın 26-da qanun qəbul edilmişdir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin Dövlət gerbi və möhürü layihələrinin tərtibi müsabiqəsi də poçt və teleqraf nazirliyinin fəaliyyəti ilə bağlı olmuşdur.

Nazirliyin həyata keçirdiyi mühüm tədbirlərdən biri də Azərbaycan hökumətinin poçt markalarının hazırlanaraq tədavülə buraxılması olmuşdur. Cümhuriyyət hökumətinin poçt və teleqraf nazirliyinin fəaliyyəti haqqında "Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti" ensiklopediyasında konkret məlumatlar verilir. Cümhuriyyət dövründə rabitə sahəsində əldə edilən uğurlar, sahənin

inkışafı müvafiq nazir postunda çalışmış şəxsiyyətlərin adı ilə bağlıdır. Azərbaycanda rabitə işinin inkışafında şübhəsiz ki, bir nazir olaraq Xudadat bəy Məlik Aslanovun da əvəzsiz xidmətləri olmuşdur. Azərbaycanın inkışaf tarixində silinməz izlər buraxmış böyük şəxsiyyətlərdən biri kimi X.Məlik-Aslanovun həyat və fəaliyyətinin, rabitənin inkışafında xidmətlərinin öyrənilməsinə və geniş oxucu kütləsinə çatdırılmasına böyük zərurət vardır.

X.Məlik-Aslanovun Parlamentdəki fəaliyyəti müasir idarəçilik baxımından ibrətamiz səciyyə daşıyır. Xudadat bəy Məlik-Aslanovun hökumətə təqdim etdiyi qanun layihəsinə görə Azərbaycan yollarının hamısı xəzinə xərci ilə təmir ediləcəkdə. Dəmiryol qulluqçuları haqqında qanun layihəsinin müzakirəsi zamanı Xudadat bəy Məlik-Aslanovun çıxışı Azərbaycan dəmiryollarının real vəziyyəti haqqında ətraflı hesabat məlumatı xarakteri daşmışdır. 1919-cu ilin fevralına qədərki vəziyyəti həmin vaxtdakı durumla müqayisə edərək konkret rəqəmlər əsasında əldə olunan nəticələri təhlil etmiş və təkliflər vermişdir. Parlament iclaslarında fəal iştirak edən Məlik-Aslanovun bir nazir kimi çıxışları sırf professional məzmununa malik, siyasi konyukturadan uzaq praktiki-nəzəri mahiyyət daşmışdır.

"Bizim məmləkətimizi həyan edən də hətta bizə bir çox, düşmən qazandıran bir sərvətimiz var: Neft. İldə 500 milyon hasil olur. Əvvəlləri bu miqdarın az bir hissəsi Batuma, yerdə qalanı Rusiyaya göndərilirdi. Batuma dəmir yolu ilə 1917-ci ildə 40 milyon pud, digər illərdə hər il 50-60 milyon pud neft istehsal olunmuşdur. Şimdi Batuma o qədər neft göndərmək mümkün deyildir, çünki, dəmir yolu ancaq 20 milyon pud neft apara bilər, əlavə neft provodu ilə də 50 milyon pud göndərilir. ...Bir tərəfdən neft lazımı qədər getmir, o biri tərəfdən sərbəst satış elan edilsə də, çıxarılan neftin əvəzinə mal gəlmir. ...Neft məsələsinə məhəlli deyil, cahan nöqtəyi nəzərindən baxmaq lazımdır".

Dəmiryol tariflərinin artırılması haqqında qanun layihəsinin müzakirəsində Məlik-Aslanov xüsusi fəallıq göstərmişdir. Dəmir yollarının gündəlik 70-80 min. manat zərər çəkdiyini əsaslandıraraq təxirəsalmadan layihənin qəbul edilməsinə çalışmışdır. Dövlətçilik prinsipini üstün tutan Xudaddat bəy konstruktiv təkliflərlə çıxış etmiş və fəaliyyətini də bu istiqamətdə qurmuşdur. Yalnız rəhbərlik etdiyi nazirliyin ixtiyarında olan yolların deyil, bütün yolların təmirini vacib saymışdır:

"Zemstvo idarələri təsis edilənədək gözləmək olmaz. Yolların təmiri elə bir mühüm məsələdir ki, təxirə salmaq mümkün deyildir. Yolların təmiri üçün camaatı işlətmək məsələsinə gəlincə, hökumət bu işi demokratik hesab etmədiyindən qərar vermişdir ki, camaatı pulsuz işlətməyərək, yolların təmiri və sair xidmətlərə dövlət xəzinəsindən maddə verilsin.

Nazirin parlamentdəki çıxışlarından, onun təşəbbüskar, cəsarətli, qətiyyətli və müşkül problemlərdən qaçmayaraq sərrast, təmkinli mülahizə yürütməsi güvənli peşəkarlıq biliyindən və təcrübəsindən irəli gəlirdi. Bakı-Culfa dəmir

yolunun təmirinin davam etdirilməsi haqqında qanun layihəsinin müzakirəsi zamanı onun dediyi aşağıdakı sözlər bu baxımdan maraqlıdır:

- "Burada müşkülət olacaqdır. Amma bununla bərabər ümidvarıq ki, işi aparaq, başa gəlsin və ləngə düşməsin".

Xudadat bəy bir nazir kimi öz fəaliyyəti barəsində məlumat verməkdən nəinki yayınmamış, əksinə buna meyilli olmuş, digər nazirlərlə müqayisədə işi daha səriştəli səviyyədə həyata keçirmişdir. Onun parlamentdəki çıxışları bilavasitə məşğul olduğu sahəyə aidiyyəti ilə diqqəti cəlb edir. Bu məsələlərə dair hökumət üzvü kimi açıqlıq gətirməsi məcburi xarakter daşımamışdır. Əksinə hər fürsətdə, ən başlıcası isə əlaqəli şəkildə rəhbərlik etdiyi nazirliyin işində irəliləyişləri qeyd etməklə, mövcud problemlərdən və onların həlli yollarından bəhs etmişdir. Ümumi sözcüldən tamam uzaq olan nazir, ona ünvanlanmış tənqidi qeydləri yalnız məntiqi və əksərqumentli dəlillərlə cavablandırılmamış, faktlar və nümunələr əsasında şərh vermişdir. Heç bir halda onun çıxışlarında mahiyyətdən kənar qeyri-etik fikirlərə rast gəlmək olmur. Opponentlərə onların iradlarının məğzini şərtləndirən cəhətlərə diqqət çəkməklə cavab verirdi. Qeyd etmək lazımdır ki, Xudadat bəyin çıxışlarından sonra diskussiya qızışmış, əksinə məsələnin müzakirəsi başa çatır və əksər hallarda qanun layihəsinin qəbulu ilə nəticələnir" Onun işgüzar xüsusiyyətləri hamıya aydınca belli olur. Nazirin əsaslandırılmış ətraflı məlumatı qanunverici olduğundan və çıxışlarında, həm də fəaliyyətində heç bir siyasi oriyentasiya gözlənilmədiyindən, mümkün qədər yoxsul təbəqənin mənafeyini nəzərə almağa səy göstərdiyindən ona qarşı adekvat münasibətin etimada söykəndiyi bütün hökumət tərkiblərində nazir postuna rəhbərlikdə bir daha təsdiqini tapır. Xudadat bəy Cümhuriyyət hökumətinin nəinki dəyişilməz üzvü olaraq fəaliyyət göstərmiş, həm də peşəkari olduğu yollar nazirliyinə rəhbərliklə yanaşı hökumət tərkiblərində poçt və teleqraf, ticarət, sənaye və ərzaq üzrə nazir vəzifələrini icra etmək də ona həvalə olunmuşdu.

1919-cu ilin oktyabrında X.Məlik-Aslanov çıxışında deyirdi:

"Təriq və məabir nəzarətində" artıq bir şey və xidmətçi yoxdur. Hər adam öz lazımı yerindədir. Dəmir yolunun işi bir də neftprovoddur. Bu barədə (mirovoy rekord) vurmuşuq. Neft trubalarını təmizləyib az vaxta (kerosin provod) Cöhrər trubaları etməkdə ingilislər də təəccüb ediblər. Heç Amerikanın özündə də böylə şey görünməyibdir".

Cümhuriyyət hakimiyyətinin böhranlı vəziyyəti Xudadat bəyin çıxışlarından da belli olur:

«Vəziyyətimiz gündən-günə ağırlaşır, ticarət azalır» Batumadan yol verməyirlər. Paraxod vermirlər, zaqranıqni banklar möhtəkirlək edirlər. Hökumət bu fəlakətdən qurtarmaq üçün çox şeylə imtahan edir".

Belə böhranlı vəziyyətdə Məlik-Aslanov radikal inzibati tədbirlərin fayda verməyəcəyini göstərirdi:

- «Malı zəbt etməklə bahalıqın qarşısını almaq olmaz. Bu bir qədər də bahalıqə səbəb olar. Hökumət yalnız konkurensiya ilə bahalıqın qabağına çıxır» .

Cümhuriyyət hakimiyyətinin son ayında (1920-ci il, 8 aprel) dəmiryol tariflərinin artırılması haqqında qanun layihəsi müzakirə olunmuşdur. «Biz dəmir yolunu yoxdan vücuda gətirmiş olduq» fikrini vurğulayan Xudadat bəy məramını da açıqladı:

«Biz gərək öylə edək ki, bizim dəmir yolu Avropa qaydası ilə işləsin və oradakı məmurlar ilə demokratik qayda ilə rəftar edilsun» Bu niyyətini təmin edəcək vasitələri də yolları göstərən nazir, - "çox (az) adam var ki, təmiz dolanıb millət mənafeyini nəzərə alır. Hamı cib mənfəətini gözləyir", - söyləməklə belələrinə qarşı nazirliyin mübarizə apardığını bildirdi.

- "Lakin eyni zamanda, - «Monopoliya isə başqa məsələdir». Monopoliya üçün bir qanun tərtib etmək lazımdır ki, onu da hökumətdən keçirib Parlmana təqdim edilsin" deməyi də lazım bildi. Cümhuriyyət parlamentində müzakirə edilmiş qanun layihələrinin, qaldırılmış məsələlərin çağdaş Azərbaycan dövlətçiliyi üçün aktual əhəmiyyəti şəksizdir.

Öz sənətinin mahir bilicisi və peşəkəri olduğuna görə, F.Xoyskinin təşkil edilən ikinci və üçüncü hökumətlərdə də dəmir yolu naziri vəzifəsi ona həvalə olunmuşdur. Məlik-Aslanov 1918-ci ilin dekabrın 7-də Bakıda açılan Azərbaycan Parlamentinin üzvü seçilmişdir. Xudadat bəy Məlik Aslanov Nəsim bəy Yusifbəylinin 1919-cu il martın 14-də təşkil etdiyi dördüncü hökumətin və həmin ilin dekabrın 12-də təşki etdiyi beşinci hökumətin tərkibində də yollar naziri vəzifəsini daşımışdır.

Beşinci hökumətin tərkibində hətta o ticarət, sənaye və ərzaq naziri də olmuşdur. Yüksək təşkilatçılıq qabiliyyətinə görə, Xudadat bəy Məlik-Aslanov N.Yusifbəylinin müavini təyin edilmişdir. Bundan başqa, 1919-cu il iyunun 11-də yaradılmış Dövlət Müdafiə Komitəsi sədrinin birinci müavini olmuşdur. Xudadat bəy Məlik-Aslanovun Azərbaycan dilinin və latın əlifbasının təbliği sahəsində də böyük xidmətləri olub. Nazirlər Şurasının göstərişi ilə 1919-cu ilin aprelində latın əlifbasına keçmək üçün X.Məlik-Aslanovun rəhbərliyi ilə xüsusi komissiya yaradılmışdır. Həmin komissiyanın hazırladığı layihə Parlamenta təqdim edilmişdir. Lakin ADR-in süqutu səbəbindən qanun layihəsinin müzakirəsi yarımçıq qaldı.

Azərbaycanda Sovet hakimiyyətinin qurulmasından sonra Xudadat bəy Məli-Aslanovun fəaliyyətinin ikinci dövrü başlanmışdır. Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin qurulmasından sonra ölkədə aparılan quruculuq-abadlıq işlərində onun xidmətlərindən geniş istifadə edilmişdir. X.Məlik-Aslanov 1921-ci ilin əvvəllərində Azərbaycan Dövlət Tikinti Komitəsində əvvəlcə şöbə müdiri, sonra isə komitə sədri vəzifəsində işləmişdir. Bir müddət sonra isə o, Azərbaycan Ali Xalq Təsərrüfatı Şurası yanında dəmir yolu tikintisi idarəsinin rəisi və

şuranın məsləhətçisi vəzifəsində çalışmışdır. Xudadat bəy Məlik-Aslanov 1923-1925-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Plan Komitəsinin sənaye-nəqliyyat-tikinti bölməsinin üzvü, 1922-1924-cü illərdə Zaqafqaziya Dəmir Yolu idarəsinin üzvü, 1921-1930-cu illərdə Azərbaycan Politexnik İnstitutunun inşaat fakültəsində yol, sənaye, nəqliyyat və tikinti bölməsinin sədri, 1924-1930-cu illərdə həmin fakültənin dekanı, 1921-1930-cu illərdə RSFSR və Azərbaycanın bir sıra elmi-texniki və mədəni-maarif təşkilatlarının üzvü, 1927-1930-cu illərdə SSRİ Ali Xalq Təsərrüfatı Şurasının elmi-texniki kollegiyasının üzvü olmuşdur. Xudadat bəy Məlik-Aslanov 1926-1930-cu illərdə Azərbaycan Mərkəzi İcraiyyə Komitəsi üzvlüyünə namizəd də seçilmişdir. Bu dövrdə onun Moskvanın bir sıra jurnallarında bir neçə elmi məqaləsi dərc edilmişdir. 1927-ci ildə Azərbaycan Politexnik İnstitutunun nəşriyyatı, 1929-cu ildə isə Azərbaycan dövlət nəşriyyatı Xudadat bəy Məlik-Aslanovun dəmir yolu texnikasına aid iki kitabını nəşr etmişdir.

1930-cu illərin repressiyaları Məlik-Aslanovdan da yan keçməmişdir. ADR-in beş hökumətinin hər birində nazir vəzifəsini tutan Xudadat bəy Məlik-Aslanov 1930-cu ilin əvvəlində Azərbaycan Baş Siyasi İdarəsi tərəfindən heç bir əsas olmadan həbc edilmişdir. Üç ildən çox həbsdə qaldıqdan sonra onu 1933-cü ilin ortalarında azad etdilər. Həmin ilin sentyabrından Azərbaycan Nəqliyyat İnstitutunda dəmir yolu kafedrasına və Azərbaycan İnşaat İnstitutunda inşaat işinin təşkili kafedrasına rəhbərlik etmişdir. Texniki elmləri sahəsində ilk azərbaycanlı professorlardan biri olmuşdur. Xudadat bəy Məlik-Aslanovun ADR dövründəki xidmətləri SSRİ rəhbərliyinin diqqətindən heç cür yayınmırdı. Ona görə də o, 1934-ü ilin avqustunda əsassız yerə yenidən həbs edilmiş və 1935-ci ilin iyulun 23-də vəfat etmişdir.

M.Ə.Rəsulzadə «Əsrimizin Səyavuşu» əsərində Xalq Cümhuriyyəti haqqında belə bir maraqlı fikir də deyib:

- «Azərbaycan Cümhuriyyətinin əsas idarəsi bütün vətəndaşların bərabər hüquqlu yaşaması üzərində qurulmuşdu... Millət məclisi, məmləkətin bütün sinif və millətlərini təmsil edib, dövlətin tamamən taleyinə hakim idi. Onsuz heç bir məsrəf yapılmaz, heç bir müharibə başlanmaz, heç bir barışıq bağlanmazdı. Hökumət məclisin etimadını qazananda qalır, itirəndə düşürdü. Ortada hakim olaraq vasitə-vəzifə də yox idi. Parlament hakimiyyəti mütləq idi. Burada Avropada tətbiq edilməyən həqiqi bir Xalq Cümhuriyyəti qurulmuşdu”.

Bu həqiqi cümhuriyyəti quranlar, Xudadat bəy Məlik-Aslanov kimi vətənpərvər, həyatlarını xalqına, millətinə həsr etmiş insanlar tariximizin ən şərəfli səhifəsini yaratdılar, yazdılar. Onları isə nə tarix, nə də xalqımız unudan deyill!

Elmimizin korifeyləri

**O, ÖZ XALQININ, HƏM DƏ ELMİN
FƏDAİSİ İDİ**

Hidayət Kazımov
Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi
Həmkarlar İttifaqı Komitəsinin sədri

XX əsr Azərbaycan ictimai-siyasi, elmi fikrinin formalaşmasında, inkişaf etməsində mühüm xidmətləri olmuş ziyalılarımızdan biri də professor Rəhim Kazım oğlu Allahverdiyevdir. Onun bütün həyatı, fəaliyyəti xalqımızın, millətimizin tərəqqisinə, onun milli mənliliyinin, birliyinin, əsrlər boyu yığıb topladığı maddi-mənəvi sərvətlərinin, elmi-əxlaqi dəyərlərinin, ənənələrinin qorunub saxlanmasına, bədxah qonşuların özününküləşdirmək istedikləri, millətimizə məxsus qiymətli sərvətlərin yenidən özümüze qaytarılmasına həsr olunub.

Rəhim müəllim ictimai-siyasi və dövlət xadimi idi. O bir çox məsul vəzifələrdə çalışmış, deputat seçilmiş, xalqın yüksək etimadını qazanmış, ziyalı kimi xalq ara-

sında böyük nüfuza, hörmətə malik insanlardan biri olmuşdur.

Professor Rəhim Allahverdiyevin fəaliyyətinin hər iki istiqaməti, ictimai-siyasi, elmi yaradıcılığı bir-birini tamamlayır. Bunların mahiyyəti, kökü eyni qayəyə, eyni fikrə bağlıdır:

Çüzi imkanı daxilində, hətta ondan da artıq, hər vasitə ilə millətini erməni məkrindən, fitnəkarlığından, qəsdlərindən qorumaq, xalqın özünüdərkli istiqamətində var qüvvəsi ilə çalışmaq.

Təbii ki, bu da içində yaşadığı, sovet ideologiyasının hökmran olduğu qapalı bir cəmiyyətdə olduqca çətin, çox müşkül məsələ idi.

Əlbəttə, belə cəmiyyətdə belə bir mövqeydə duran, bu cür əqidəyə sahib olan kəs təzyiqlərə də, təqiblərə də məruz qalmağı, hətta, sürgün olunmağı da görməli, gözünün qabağına gətirməli idi.

Rəhim müəllim bunların hamısı ilə üzleşdi. Amma öz əqidəsindən, amalından əsla

dönmədi. Bu böyük insanın fəaliyyətinin hər iki qolu haqqında bir qədər ətraflı söz açmaq istərdim. Amma bir az sonra. İndi, söhbətimizin bu məqamında Rəhim müəllimin həyatının ilkin çağlarına qısaca nəzər yetirsək yerinə düşər.

Rəhim Allahverdiyev 1907-ci ildə Qərbi Azərbaycanda, İrəvan şəhərinin yaxınlığındakı Artız kəndində doğulub. Bu kənd özünün mütərəqqi fikirli insanları, ziyalıları ilə tanınır. Belə insanlardan biri də Rəhim müəllimin babası Seyid Allahverdi olub.

On yaşında ikən Rəhimin atası və qardaşları erməni vəhşiliyinin qurbanı olur. Gözlərinin qabağında onları ermənilər güllələyir. Bu qanlı hadisə 1917-ci ildə baş verir.

Soyqırım siyasəti aparan daşnaklar yerli azərbaycan türklərini güllələyir, süngüdən keçirir, dedə-baba yuvalarından qovur, qədim, əzəli türk torpaqlarını özünüküləşdirirdilər. Nə yazıq ki, öz havadarlarına arxalanıb bu gün də öz siyasətlərini yeridir, əzəli-əbədi torpaqlarımızı işqal altında saxlayırlar.

Həmin ildə digər kəndlər kimi Artız kəndini də ermənilər yandırdı talan etdilər. Camaatın bir qismi güllələndi, bir qismi də qaçıb canını qurtardı. Dayısı Məmmədbağır Rəhimi, anası Çüllü xanımla birlikdə götürüb İrana gedir. Onlar 1922-ci ilə qədər İranda yaşamalı olurlar. Həmin ildə İrəvana qayıdıb orda məskunlaşırlar. Rəhim on beş yaşından işləməyə başlayır. İşləyə-işləyə də fəhlə fakültəsində təhsil alır.

1929-cu ildə Bakıya gələn Rəhim Azərbaycan Sənaye İnstitutunun kənd təsərrüfatı fakültəsinə daxil olur. 1932-ci ildə isə Gəncə Kənd Təsərrüfatı İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirib aqranom ixtisası alır.

O, ali təhsilini başa vurub İrəvana qayıdır. «Ararat trest»in sovxozlarında və maşıntraktor stansiyasında aqronom kimi işə başlayır. Rəhim müəllim işlə bağlı tez-tez təsərrüfatlara gedir, yerli azərbaycanlıların yaşadığı kəndləri bir-bir gəzir, camaatla qaynayıb-qarışır, onların həyat şəraiti, gündəlik məişət işləri, qayğıları, ehtiyacları, dərdləri ilə yaxından tanış olur. Bir çox məsələlər barədə onların düşüncələrini öyrənir, öz fikirlərini də onlarla bölüşür.

Doğma xalqı ilə qurduğu sıx təmas, əlaqələr ona yeni ideyalar verir. O da bu ideyaları gerçəkləşdirir, millətini düşündürən problemlərin həllinə çalışır. Məsələn, yerli azərbaycanlıların kənd təsərrüfatı sahəsində güclü mütəxəssis, kadr kimi yetişmələri üçün əlindən gələni əsirgəmir.

1934-cü ildən başlayaraq belə kadrlar hazırlayan kurslarda, ali təhsil ocaqlarında dərs deməklə böyük mütəxəssis korpusunun yaradılmasına çalışır.

Bununla yanaşı həmin kadrların hazırlanması üçün ən vacib şərtlərdən biri, azər-

*Rəhim müəllim həyat yoldaşı
Xədicə xanımla*

baycan dilində yeni dərsliklərin, təlimatların yazılması, nəşr edilməsi ilə də məşğul olur.

Rəhim müəllim 1938-ci ildə İrəvan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun aspiranturasına daxil olur. 1941-ci ildə İrəvan Dövlət Universtetində dissertasiya işini uğurla müdafiə edərək biologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsinə alır.

Həyatındakı bu məqam onun fəaliyyətinin genişlənməsi, inkişaf etməsi, karyerasının artması istiqamətində yeni, fərqli bir mərhələnin başlangıç nöqtəsi olur. Bundan sonra qarşısında yeni üfüqlər, imkanlar açılır. O, Ermənistan Xalq Maarif Komissarının müavini vəzifəsinə təyin edilir. Bir il bu vəzifədə çalışır. Sonra Ermənistan KP MK yanında siyasi maarif idarəsinin rəisi vəzifəsinə keçirilir. 1943-45-ci illərdə isə o, Ermənistan KP MK-da təbliğatçı-təşviqatçı kimi çalışır. «Şərəf Nişanı» ordeni və bir sıra medallarla təltif olunur.

1945-ci ildən «Sovet Ermənistanı» qəzetinin baş redaktoru vəzifəsində işləyir.

Ermənistan SSR Ali Sovetinin deputatı, eləcə də Ermənistan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının üzvü seçilir.

Rəhim Allahverdiyevin xalq arasında böyük nüfuz, böyük hörmət qazandığını, söz sahibi olduğunu gören daşnaklar ciddi narahat olur, ona bir yerdə qalıb işləməyə imkan vermirlər. 1947-ci ildə Rəhim müəllim Ermənistan KP MK-nın Kənd Təsərrüfatı şöbəsinin müdir müavini vəzifəsinə keçirilir.

Hər hansı vəzifədə çalışmasından asılı olmayaraq Rəhim Allahverdiyev həmişə ermənilərin xalqımızın əleyhinə apardıqları çirkin siyasətə, törətdikləri fitnəkar əməllərə qarşı sinə gərərək mərdliklə mübarizə aparır, onların iç üzünü açıb göstərir, ifşa edirdi.

Təbii ki, ermənilər də ondan yaxa qurtarmaq üçün olmanın çirkin əməllərə, usullara əl atacaqdılar. Yoxsa erməni olmazdılar ki ?!

1948-ci ildə Moskvadakı havadarlarının köməkliliyi ilə ermənilər Mircəfər Bağirovun razılığını alıb Rəhim Allahverdiyevin Bakıya, Azərbaycan KP MK-nın Kənd Təsərrüfatı şöbəsinin müdir müavini vəzifəsinə köçürülməsinə nail olurlar. Beləliklə, Rəhim Allahverdiyev, necə deyirlər, dinc yolla, İrəvandan sürgün edilir.

Deyərlər, sel gələndə əvvəlcə çör-çöp gətirər. Ermənilərin Moskvadakı havadarlarının köməkliliyi ilə xalqımıza qarşı həyata keçirdikləri repressiya isə öncə nəhəng ağacları kütükləri ilə birlikdə qoparıb aparırdı. Əvvəl-əvvəl sakitcə, heç bir səs-küy olmadan. Rəhim Allahverdiyevin Bakıya göndərilməsi kimi.

Sən demə, bu əməl də erməni siyasətinin bir tərkib hissəsiymiş. Ermənilər Rəhim müəllim kimi xalqımızın önündə gedən, erməninin, erməniliyin nə olduğunu yaxşı bilən ziyahlarımızı öncə Ermənistandan uzaqlaşdırmaqla yerli azərbaycanlıları oradan kütləvi surətdə deportasiya edilməsinə geniş yol açmaq, bu çirkin əməli xeyli asanlaşdırmaq istəyirlərmiş.

Rəhim Allahverdiyev Bakıya gəldikdən sonra Azərbaycan KP MK-da kənd təsərrüfatı şöbəsinin müdir müavini, sonra kənd təsərrüfatı nazirinin müavini vəzifəsində çalışır.

Rəhim müəllim açıq fikirli ziyalı, böyük zəka sahibi idi. O, dünyanın gedişini də, illər boyu sıralarında çalışdığı partiya, sovet orqanlarının yeritdiyi siyasəti, gördüyü işləri də yaxşı bilirdi.

Elə bu səbəbdən də həmin orqanların xalqımıza qarşı qurduğu oyunları çox aydın görürdü. Doğma xalqını, millətini dərindən sevən bir övlad kimi, bir ziyalı kimi o bu çirkin oyunlara, məkrli əməllərə həmişə etiraz edirdi. Elə bu etirazın əlaməti olaraq da həmin orqanlarda çalışmaqdan birdəfəlik imtina edib həyatını elmə, üzümçülük elminin inkişafına həsr etdi. O, həm xalqının, həm də elmin fədaisi idi.

Professor Rəhim Allahverdiyevin elmi yaradıcılığı Azərbaycanda üzümçülüğün inkişaf etdirilməsinə, üzümçülüğün elmi bazasının yaradılmasına, möhkəmləndirilməsinə, sahənin potensial imkanlarının öyrənilməsinə, müxtəlif iqlim şəraitində məhsulun yetişdirilməsinə, məhsuldarlığın artırılmasına, xalqımızın illərlə, əsrlərlə ərşəyə gətirdiyi qiymətli üzüm sortlarının qorunub saxlanılmasına, gələcək nəsillərə çatdırılmasına həsr edilib.

Professor Rəhim Allahverdiyevin elmi irsi, elmi yaradıcılığı Azərbaycan aqrar elminin, xüsusən də üzümçülük elminin ən zəngin, ən qiymətli səhifələrindən biridir.

Alim ötən əsrin 50-ci illərinin əvvəlindən geniş miqyaslı, çox istiqamətli tədqiqat işlərinə başlayır, araşdırmalar aparır. Böyük alimin elmi tədqiqatlarının ümumxalq əhəmiyyəti, onun aktuallığı bu gün də özünü qoruyub saxlayır.

Rəhim müəllimin elmi tədqiqatlarının məqsədi Azərbaycanın rayonlarında yeni üzümlüklərin salınması, xüsusilə dağ rayonlarında, dəmyə torpaqlarda, yamaclarda üzümçülüğün inkişaf etdirilməsi, belə şəraitdə üzümün becərilməsinin qanunauyğunluqlarının müəyyənləşdirilməsi, öyrənilməsi, bunların təcrübədə tətbiqi, beləliklə də yüksək elmi və təcrübəyə əsaslanan nəticələrin əldə edilməsi idi.

Professor Rəhim Allahverdiyev 1951-ci ildən başlayaraq, on il, Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Çoxillik Bitkilər İnstitutuna rəhbərlik edib. Bu da alimə apardığı elmi işçilərin genişləndirilməsinə, təcrübələrin səmərəliliyinin artırılmasına daha böyük imkanlar yaradırdı.

1961-1969-cu illərdə Böyük Qafqaz və Talış dağlarının ətəklərində, dəniz səviyəsindən 400-1450 metr hündürlükdə, respublikamızın 17 rayonunun 27 təsərrüfatında yeni üzümlüklər salındı. Bu üzümlüklərdə əsasən yerli və getirilmiş üzüm sortları əkildi. Həmin sortlar tədqiq edildi. Üstəlik bunların müqayisəli şəkildə öyrənilməsi məqsədi ilə bir çox aran rayonlarında da üzümlüklər salındı.

Rəhim müəllim apardığı tədqiqatlara əsaslanaraq dağətəyi yerlərdə 150 min hektar sahədə sənaye əhəmiyyətli üzümlüklərin salınması və burada yüksək keyfiyyətli məhsul alınması imkanlarını öyrəndi. Alim araşdırmalar, tədqiqatlar zamanı həmin sahələrin üzümlüklər üçün əlverişliliyini, digər bitkilərə isə yararsız olmasını müəyyən etdi.

Rəhim müəllim bu tədqiqatlarla dağ yamaclarında, dəmyə torpaqlarda sənaye əhəmiyyətli üzümlüklər salınmasının qaydalarını, metodunu işləyib hazırlamış, torpaq və iqlim dəyişmələrinin əsas qanunauyğunluqlarını müqayisəli şəkildə öyrənmişdir.

Rəhim müəllim öz tədqiqatlarında üzümçülüğün müxtəlif cəhətlərini dərindən öyrənib. Üzüm sortlarının biologiyası, texnoloji xüsusiyyətləri, dağlıq dəmyə şəraitində yetişdiriləcək təsərrüfat əhəmiyyətli, ekoloji şəraite uyğun sortların becərilməsi yolları, iqtisadi səmərəliliyi kimi bir çox məsələlər ətrafı araşdırılıb, tədqiq edilib.

Aparılan tədqiqatların əhatəsi bununla bitmir. Rəhim müəllim keçmiş İttifaqın ən məşhur üzümçülük bölgələrinin iqlim şəraitini, torpaqlarını, üzüm və şərəblərinin keyfiyyətini öyrənərək bunları respublikamızın dağlıq bölgələri ilə müqayisə edərək müəyyənləşdirmişdir ki, Azərbaycanda üzümçülük və şərəbçilik daha geniş imkanlara malikdir.

İstər Azərbaycanda, istərsə də keçmiş İttifaqda Rəhim Allahverdiyevin elmi yaradıcılığı çox diqqətlə və böyük maraqla izlənirdi. Onun elmi müddəaları keçmiş SSRİ-nin görkəmli alimləri tərəfindən dəstəklənirdi.

Rəhim müəllimin doktorluq işi Azərbaycanın dağlıq dəmyə şəraitində üzümçülüğün inkişafına həsr olunub. O doktorluq dissertasiyasını Moskvada, akademik Timiryazev adına Kənd Təsərrüfatı Akademiyasında böyük uğurla müdafiə etdi. Onu da deməliyik ki, Rəhim müəllim bu sahədə respublikamızda ilk elmlər doktoru, professor idi. Bu günə qədər də üzümçülük elmimizin zirvəsini onun kimi fəth edən olmayıb.

Professor Rəhim Allahverdiyevin elmi yaradıcılığı Azərbaycan üzümçülüğünün inkişaf tarixində mühüm rola, xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Bu irs sürətli inkişafa, məhsul istehsalının artırılmasına gətirib çıxaran böyük proqramların həyata keçirilməsinə münbit şərait, zəmin yaradıb.

1958-1964-cü illərdə, respublikada üzümçülüğün inkişafı ilə bağlı üç dəfə partiya və hökumət qərarlarının verilməsinin əsasında Rəhim müəllimin elmi yaradıcılığı dayanırdı.

Sonralar, 1979-cu ildə ulu öndərimiz Heydər Əliyevin təşəbbüsü və söyləri nəticəsində Azərbaycanda üzümçülüğün inkişafı ilə bağlı Sovet hökumətinin mühüm qərarı verildi. 1982-ci ildə isə Azərbaycanda 2 milyon tona yaxın üzüm istehsal edildi. Bu faktın arxasında xalqın maddi rifah halının yaxşılaşdırılması ilə yanaşı respublikada üzümçülük mədəniyyəti və onun yüksək inkişafı da dururdu. O vaxtları üzümçülükdən gələn gəlir Azərbaycanın milli gəlirinin 48 faizini təşkil edirdi.

Professor Rəhim Allahverdiyev bu nəticələri, bu inkişafı hələ çox-çox illər bundan qabaq proqnozlaşdırmışdı.

Çox təəssüf ki, ötən əsrin səksəninci illərində gedən tarixi proseslər xalqımızın həyatında faciələrə səbəb oldu. Bu faciələrin səbəbkarları isə aqan - bekyanların, şah-nazaryanların rəhbərlik etdiyi erməni mafiyası və onların diqtəsi ilə oturma-duran, əli xalqımızın qanına batmış Mixail Qorbaçov oldu. Onlar respublikamızda üzümçülüğün inkişafına mane olmaq, antiakkoqolizm adı altında Qorbaçova Azərbaycanda inkişaf yoluna düşmüş üzümçülüğün məhvinə yönəlmiş qərar verdirdi. Bu qərar birbaşa xalqımıza qarşı yönəlmiş qəsd idi.

Əbədi-əzəli yurdlarımıza, torpaqlarımıza, yer adlarımıza, milli-mədəni sərvətlərimizə, incəsənətimizə, musiqimizə, xalçaçılıq nümunələrimizə qondarma adlar qoyub dünyaya özlərininki kimi təqdim edən ermənlər üzümçülüğümüzə də haram və mürdar əllərini uzadıblar.

Uzun illər, əsrlər boyu xalqımızın yetişdirdiyi üzüm sortlarının adlarını dəyişdirərək ermənilər öz adlarına çıxaraq dünyaya erməni millətinin ərsəyə gətirdiyini söyləyiblər. Məsələn, Azərbaycan türkünün əsrlər boyu yetişdirdiyi dədə-baba üzüm sortlarımız

dan Haçabaşı-Ararati, Əsgəri-Nazəri, Mələyi-Areni, Hərne-Qırna-Arevik, Quşürəyi-Axavnik, Xərçi-Boskehat, Mişqalı-Msxali kimi adlandırmış, bu sortların erməni mənşəli olduğunu sübuta yetirmək istəmişlər.

Mənşəyi-kökü, əsli-nəcəti, torpağı olmayan bir millət həmişə digər xalqların varidatına əl uzadar, necə deyərlər, süfrəsinin artığını yeyib, cibinə girər. Ermənilərin iç üzünə yaxşı bələd olan Rəhim müəllim belə qənaətə hələ çoxdan gəlmişdi. Təbii ki, belə xəyanətə o dözə bilməzdi. O, həmkarlarını Cahangir Suleymanov, Aydın Əsədullayev kimi digər alimlərimizi öz ətrafına toplayaraq Azərbaycan üzümçülüüyü tarixində ilk dəfə olaraq «Azərbaycanın ampeloqrafiyası» adlı fundamental bir əsəri ortaya qoydu. Bu əsərdə Rəhim müəllim 1947-ci ildə nəşr olunmuş «SSRİ-nin ampeloqrafiyası» əsərinə istinad edərək ermənilərin öz adlarına çıxdıqları üzüm sortlarımızın hamısının Azərbaycan xalqına mənsub olmasını faktlarla sübuta yetirmişdir.

Rəhim müəllim 1972-ci ildə «Azərbaycanın ampeloqrafiyası» əsərini rus dilində çap etdirir. Beləliklə də haqqında bəhs edilən problemlə digər xalqları da məlumatlandıraraq ermənilərin iç üzünü açmış olur.

Bununla yanaşı Rəhim müəllim çoxdan bəri qəlbində dolandırdığı bir ideyanı da qismən gerçəkləşdirdi. O, 1973-1975-ci illərdə gənc mütəxəssislərin gücündən istifadə edərək respublikamızın rayonlarından, kəndlərindən yerli üzüm sortlarını axtarıb tapılmasına, onlardan əkin materialı hazırlanmasına və Abşeronda, Mehdiabad üzümçülük sovxozunda xalqımıza məxsus 100-ə yaxın qədim yerli üzüm sortlarını toplayıb kolleksya bağı yaradılmasına nail oldu.

Rəhim Allahverdiyev Azərbaycanda üzümçülüüyün qədim tarixi, ənənələrə malik olmasını, xalqımızın bu sahədə apardığı seleksiya işlərini, üzümçülüüyün ən gəlirli sahələrdən biri olmasını göstərməklə yanaşı, bu sahənin elmi bazasının zəifliyi, üzümçülük elminin inkişaf etdirilməsi üçün şəraitin lazımi səviyyədə olmaması barədə məruzələrinde və çıxışlarında daim həyəcan təbili çalırdı.

Bu səbəbdən Abşeronda, Mehdiabad qəsəbəsində üzümçülük sovxozunda Elmi-Tədqiqat Üzümçülük İnstitutunun yaradılması ilə bağlı təklifləri və çıxışları ilə respublika rəhbərliyinin diqqətini cəlb etməklə, bunun səmərəliliyini də real faktlarla sübuta yetirdi.

Onun bu arzusunu ulu öndərimiz Heydər Əliyev yerinə yetirdi. 1977-ci ildə Mehdiabad üzümçülük sovxozunda Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Üzümçülük və Şərabçılıq İnstitutu yaradıldı.

Amma çox təəssüf ki, Rəhim müəllim bu institutun açılışını görmədi. Ömür vəfa etmədi. O, 1975-ci ildə haqq dünyasına qovuşdu.

Rəhim müəllim özündən sonra böyük bir xəzinə, elmi irs qoyub getdi. Bu irs Azərbaycanda üzümçülüüyü yeni, daha böyük inkişaf mərhələlərinə çatdırmaq üçün ən qiymətli mənbədir, xəzinədir. Əsrlər ötəcək, illər əvəzlənəcək hər gələn nəsil bu xəzinəyə müraciət edəcək, öyrənəcək, bəhrələnəcək.

İndi respublikamızda üzümçülük yeni inkişaf mərhələsini yaşayır. Yeni-yeni imkanlar açılır, daha münbit şərait, ürəkəçən mənzərə yaranır.

Deməli, unudulmaz alimin ideyaları, onun elmə gətirdiyi müddəalar yenidən öz töhfələrini verəcək !

Rəhim Allahverdiyevin yolunu övladları, nəvələri uğurla davam etdirirlər. Onun üç oğlunun üçü də elmlər doktoru, professordur. Rəhim müəllimin özü və oğlanlarının hər biri haqqında Azərbaycan Milli Ensiklopediyasında müfəssəl məlumatlar verilir. Surxay Allahverdiyev Türkiyənin Zonquldağ Dövlət Universitetində çalışmaqla, Moskva Vilayət Dövlət Universitetinin və Moskva Dövlət Humanitar Universitetinin professoru, Rusiya Təbiət Elmləri Akademiyasının müxbir üzvü, Rusiyanın, Türkiyənin, Fransanın, Azərbaycanın elimi mərkəzlərinin elmi şuralarının, eləcə də həmin ölkələrdə çap edilən, bir sıra beynəlxalq elmi-jurnal və dərgilərin redaksiya heyətlərinin üzvüdür, çoxsaylı elmi əsərlərin müəllifidir.

İkinci oğlu Kərim Allahverdiyev fizika sahəsində böyük nailiyyətlər qazanmış, Dövlət mükafatına layiq görülmüş, Avropa Elmlər Akademiyası və Rusiya Mühəndislik Akademiyasının həqiqi üzvü, Fizika sahəsində bir sıra dərgilərin redaksiya heyətlərinin üzvü, 290 çox elmi əsərin müəllifidir. Kərim müəllim 20 elmlər namizədlik, 3 doktorluq dissertasiyasına elmi rəhbərlik etmişdir.

Onların hər ikisi Türkiyədə elmi fəaliyyətlərini davam etdirən dünya şöhrətli alimlərdir.

Rəhim müəllimin kiçik oğlu Əli tibb elmləri doktoru, professor, Avstriya Beynəlxalq Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, AMEA-nın Fiziologiya İnstitutunda kliniki neyrofiziologiya laboratoriyasının müdürüdür.

Nəvələrinin biri Aysel xanım tibb elmləri namizədi alimlik dərəcəsinə layiq görülmüş gənc tədqiqatçı həkimdir. Leyla isə AMEA-nın İqtisadiyyat İnstitutunun doktorantıdır.

Arif Moskvada onkologiya sahəsində dünyada tanınmış mütəxəssis akademik Davıdovun rəhbərliyi altında aspiranturada təhsil almış, apardığı maraqlı-elmi tədqiqatlarını uğurla müdafiə edərək tibb elmləri namizədi elmi dərəcəsi almışdır. Hazırda akademik Davıdovun dəvəti ilə orada elmi fəaliyyətini davam etdirir. Rəhim isə Norveçin «Statoy» Şirkətinin Rusiyada, Gəlincikdə yerləşən «Xəzər» Kompaniyasının maliyyə sahəsi üzrə baş direktorudur.

Haqq sözdü, deyirlər, alim elmi yaşadır, elm də alimi. Bir alim kimi professor Rəhim Allahverdiyevin də amalı elmi yaşatmaq, qələmini külüngə çevirib dərin qatları qazıb yeni xəzinələr tapmaq, elmi zənginləşdirmək, bir vətəndaş kimi də bu elmin, xəzinənin nuru ilə xalqına xidmət etmək, onun yoluna işıq salmaq idi.

Bu amalla o elmdə benzersiz səhifələr açdı, yeni zirvələr fəth etdi. Əsrlər ötəcək Rəhim müəllimin elmi, əməlləri canından da artıq sevdiyi, fədakarlıqla qulluğunda durduğu millətinin, xalqının qəlbində onun əziz xatirəsi, adı əbədi yaşayacaqdır.

Ruhun şad olsun Rəhim müəllim!

Baytarlıq

QARAMALLARDA MADDƏLƏR MÜBADİLƏSİNİN POZULMASI VƏ ONUN QARŞISININ ALINMASI YOLLARI

Əşraf Məmmədli,
*Azərbaycan Elmi-Tədqiqat Baytarlıq İnstitutunun Ekologiya,
sanitariya və yoluxmayan xəstəliklər laboratoriyasının müdiri,
baytarlıq üzrə fəlsəfə doktoru*

Ələvsət Xudiyev,
Həmin laboratoriyanın aparıcı elmi işçisi, baytarlıq üzrə fəlsəfə doktoru

*Açar sözlər: maddələr mübadiləsi, orqanizmdə, xəstəlik zamanı, düzgün zoogigiyenik
saxlama şəraiti, simptomatik müalicə, balanslaşdırılmış yemləmə,
orqanizmin ümumi müqaviməti, raxit xəstəliyi*

Hazırda əhalinin heyvandarlıq məhsullarına artan tələbatını təmin etmək məqsədilə heyvanların cins tərkibinin yaxşılaşdırılması çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Lakin bir sıra xəstəliklər nəticəsində heyvanların baş sayı azalır, məhsuldarlıq aşağı düşür, təsərrüfatlara ciddi ziyan dəyir.

Bunun səbəblərindən biri də kənd təsərrüfatı heyvanlarında maddələr mübadiləsinin pozulmasıdır. Bu qrup xəstəliklər bütün yoluxmayan xəstəliklərin 10%-dən çoxunu təşkil etməklə südçülük, kökəltmə təsərrüfatlarına çox böyük iqtisadi ziyan verir. Odur ki, kənd təsərrüfatı heyvanlarında maddələr mübadiləsinin pozğunluğu nəticəsində baş verən xəstəliklərin qarşısının vaxtında alınması vacib məsələdir. Maddələr mübadiləsi orqanizmdə vahid bir bioloji proses olsa da əksərən zülal, sulu karbon, lipid, mineral maddələr və vitaminlər mübadiləsinin pozulması formasında gedir. Nəticədə heyvanlarda bir sıra xəstəliklər baş verir. Bu qrup xəstəliklər içərisində heyvanların **ketozu** əsas yeri tutur. Xəstəlik ən çox məhsuldar inəklərdə və qoyunlarda baş verir. Xəstəlik yem payında

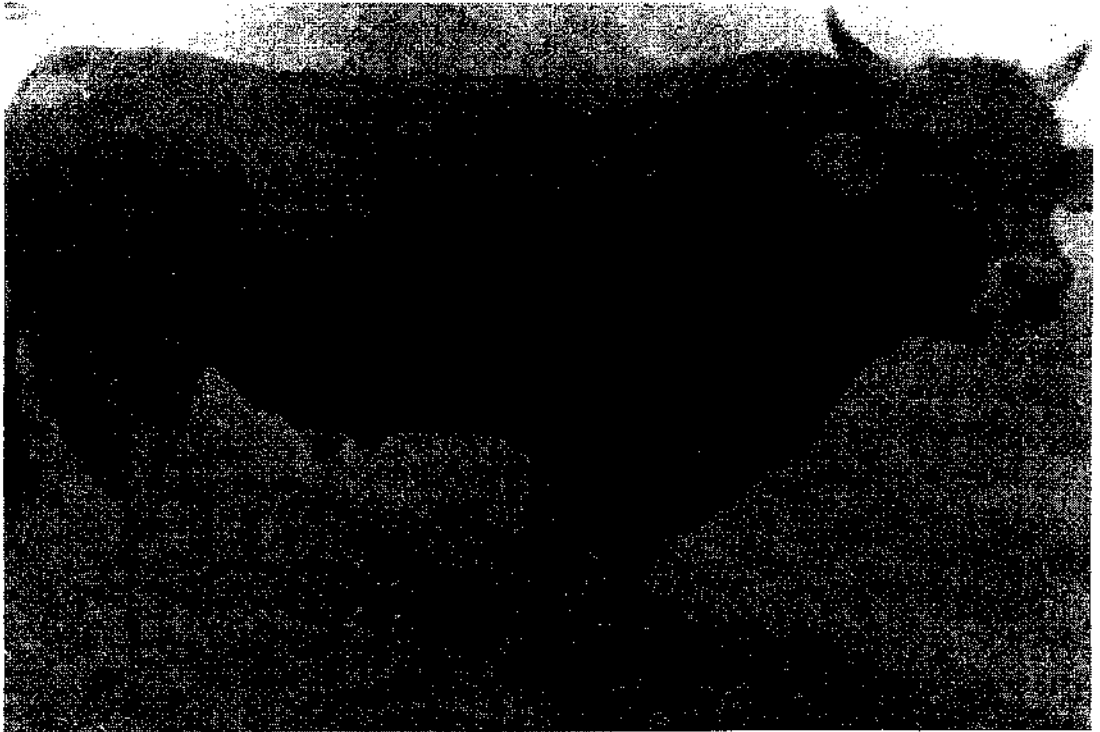
şəkərli maddələrin çatışmamazlığı və ya birtərəfli keyfiyyətsiz yemləndirmə nəticəsində üzə çıxır. Eyni zamanda **ketoz** bir çox xroniki xəstəliklərin, zəhərlənmələrin, mədə önlüklərinin hipotoniyası, heyvanların pis şəraitdə saxlanmasıdan əmələ gəlir. Xəstəlik zamanı südün turşuluğu artır, şəkərin miqdarı isə azalmaqla süd aseton iyi verir və acı olur, qanda keton cisimlərinin miqdarı çoxalır. Belə inəklərdən zəif bala alınır, dərinin elastikliyi zəifləyir, selikli ağımsov-sarı rəng alır. Bu dövrdə heyvan yemi çox zəif qəbul edir, gövşəmə dayanır, işkənbənin hərəkəti aşağı düşür, qara ciyər böyüyür, ağrılı olur, arxa ətrafın iflici baş verir. Odur ki, belə halda heyvanlarda simptomatik müalicələr aparmaqla, tam keyfiyyətli yemləndirmə və düzgün zoogigiyenik saxlama şəraiti yaradılmalıdır. Mal-qarada ildə iki dəfə dispanser müayinəsi aparılmalıdır. Eyni zamanda məhsuldarlığa görə heyvanın şəkər-protein nisbəti 1:1 olmaqla bir yem vahidinə 100-110 qram həzmə gedən protein verilməlidir.

Digər xəstəliklərdən biri də **osteodistrofiya**dır. Bu xəstəlik zamanı orqanizmdə fosfor, kalsium mübadiləsi pozulur. Belə ki, xəstəlik kalsium və fosforun orqanizmə daxil olan miqdarı ilə xaric olan miqdarı arasındakı uyğunsuzluqdan və onların yemdəki qeyri-düzgün nisbətindən baş verir.

Orqanizmdə kalsiumun fosfora nisbəti 1,5-2:1-ə olmalıdır. Mübadilənin pozulması bir tərəfli yemləndirmədən, D-vitamininin çatışmamasından boğazlığın son dövründə, laktasiyanın yüksək səviyyəsində müşahidə olunur. Südçülük təsərrüfatlarında osteodistrofiya kütləvi olaraq qış saxlama dövrünün sonunda və yay otlaq dövrünün birinci yarısında baş verir. Südçülük təsərrüfatlarında yem payı kalsium, fosforun optimal miqdarı nəzərə alınmaqla tətbiq edilməlidir. Nəzərə almaq lazımdır ki, yonca, xaşa, çölnoxudu kalsiumla, buğda, kəpək, jmix fosforla daha zəngindir.

Təsərrüfatda alimentar distrofiya əlamətləri baş verdikdə, yemin enerji normasını 1-2 yem vahidi artırmaqla, hər yem vahidinə 100 qram həzmə gedən protein, 7-8 qram kalsium, 5 qram fosfor, 40 milliqram karotin əlavə olunmalıdır. Yem payından keyfiyyətsiz, turş yemlər çıxarılmalı, əvəzinə zülalla, mineral maddələrlə, vitamin və sulu karbonlarla zəngin yemlər əlavə edilməlidir.

İnək və düyələrə gündə ən azı 2-4 saat gəzinti verilməlidir. Ana heyvanların və körpələrin yemində karotinin miqdarı çatışmadıqda, yem payında yaşıl otun olmamasından "A"-hipovitaminoz əmələ gəlir ki, nəticədə bütün heyvanlar, xüsusən körpə və cavanlar xəstələnir. Odur ki, mədə-bağırdaqlarda iltihablaşma, xronik infeksiyalar, invazyalar və s. üçün şərait yaranır. Belə halda heyvanlar boy inkişafından qalır, konyuktivə və keratitə tutulur, görmə zəifləyir, ekzema, dermatit başlayır. Ona görə də cavanlarda kütləvi halda mədə-bağırdaqlar, ağ ciyər xəstəlikləri baş verir. Odur ki, bütün tədbirlər ana və balaların orqanizminin karotinlə təmin olunmasına yönəlməlidir. Müalicə məqsədilə A-vitaminli preparatlardan istifadə etməklə, yem payında olan yemlərin tərkibi nəzərdə saxlanılmalıdır. Bu xəstəliyə ən çox qış və yay dövründə təsadüf olunur.

Cavan heyvanlarda kalsium-fosfor mübadiləsinin pozulması boy inkişafının ləngiməsinə, sümük toxumasının düzgün assimulyasiya etmək xassəsinin itirilməsinə səbəb olur.

Nəticədə raxit baş verir.

Raxit cavanlarda qaranlıq, təbii işığın az olduğu binalarda, onlara gəzinti verilmədikdə, D-vitamininin yem payında çatışmamasından əmələ gəlir.

Odur ki, raxite qarşı mübarizə boğaz, süd verən inəklərdə kalsium, fosfora görə tam keyfiyyətli yem payı verilməsindən başlanmalıdır.

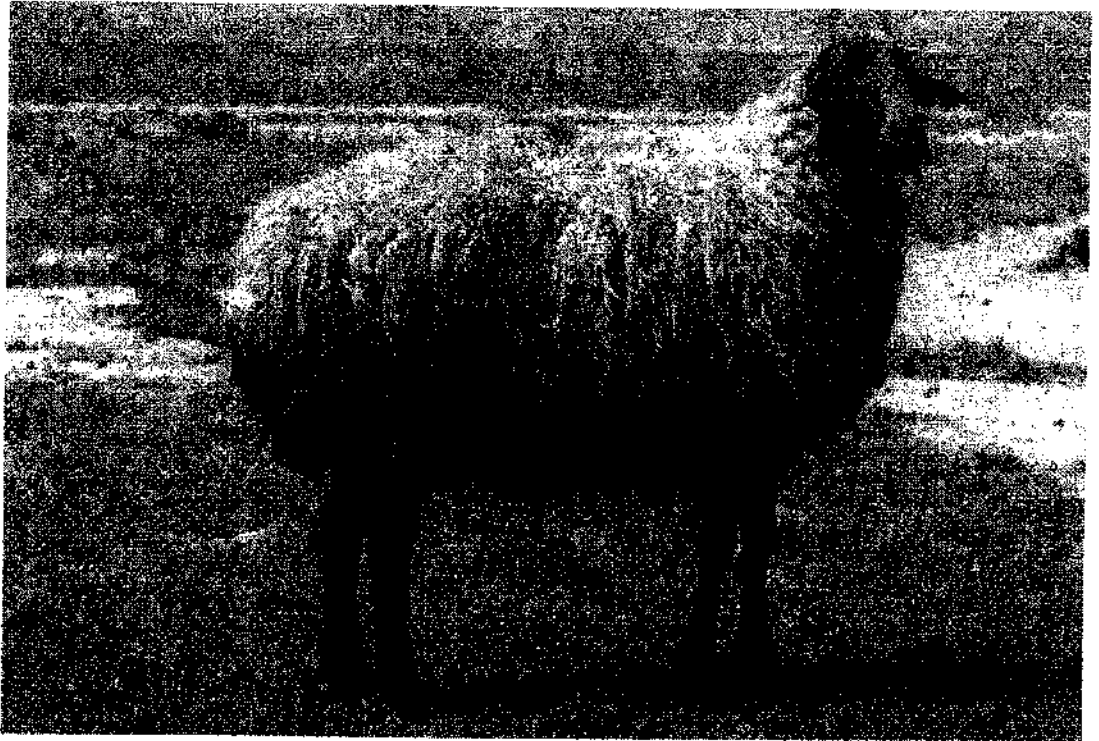
Raxit əsasən ilin qış aylarında və yazın əvvəllərində müşahidə olunur. Yaz fəslində günəş şüalarının təsiri altında yaşıl yem bitkiləri D-vitamini ilə zənginləşir, orqanizmdə kalsium və fosfor mübadiləsi nizama salınır və doğulmuş körpələr daha tez böyüyüb inkişaf edir. Xəstəlik əsasən maddələr mübadiləsinə təsir göstərir, yəni zülal, yağlar və karbohidratlar arasında olan nisbət pozulur.

Raxit xəstəliyi südəmə körpələrin analarına verilən yemlərin tərkibində mineral maddələrin və vitaminlərin çatışmaması, onların təmiz və günəşli havada gəzdirilməməsi, aşağı keyfiyyətli qaba, çətin həzm olunan yemlərin çox verilməsi nəticəsində əmələ gəlir. Xəstəlik xroniki formada getdiyi üçün orqanizmin ümumi müqaviməti azalır və heyvan getdikcə arıqlayır. Xəstəliyin gedişi heyvanın saxlanması, ona edilən qulluqdan və müalicə tədbirlərinin səmərəli aparılmasından asılıdır. Raxit xəstəliyi südəmə körpələrin analarına verilən yemlərin tərkibində mineral maddələrin və vitaminlərin çatışmaması, onların təmiz və günəşli havada gəzdirilməməsi, aşağı keyfiyyətli qaba, çətin həzm olunan yemlərin çox verilməsi nəticəsində əmələ gəlir. Xəstəlik xroniki formada getdiyi üçün orqanizmin ümumi müqaviməti azalır və heyvan getdikcə arıqlayır.

Xəstəliyin gedişi heyvanın saxlanması, ona edilən qulluqdan və müalicə tədbirlərinin səmərəli aparılmasından asılıdır. Raxit zamanı orqanizmdə kalsium və fosfor ehtiyatını artırmaqdan ötrü körpə heyvanların yaşı, diri çəkisi nəzərə alınmaqla norma əsasında onlara daxilə təbəşir və ya sümük unu, yumurta qabığı, 10%-li kalsium-xlorid məhlulundan 20-30 ml verilməsi məsləhət görülür. Bundan əlavə kalium-bromidlə natrium bromidin bərabər qarışığından 2-4 qram, 100-200 ml suda həll edib daxilə vermək olar.

Yuxarıdakıları nəzərə alaraq, körpə heyvanların mineral maddələrə olan ehtiyacını südəmə dövründən ödəmək məqsədilə, onlara mənimsənilməsi asan olan mineral maddələr verilməlidir. Bu məqsədlə sümük unu, ot-sümük unu, balıq unu verilməsi daha faydalıdır.

Ümumiyyətlə, balanslaşdırılmış yemləmə, təmiz və günəşli hava körpə heyvanların orqanizminin möhkəmləndirir, diri çəkini artırır, onların xəstəliklərə qarşı dözümlülüyünü yüksəldir. Xüsusən boğaz inəklərin yemləndirilməsinə və saxlanma şəraitinə ciddi fikir verilməlidir. Ona görə də heyvandarlıqla məşğul olan fermer təsərrüfatları başçılarının sağlam mal-qara yetişdirmək üçün göstərilən məsələlərə daha çox diqqət yetirməlidirlər.

Çünkü, bu qeyd etdiyimiz məsələ onların təsərrüfatlarının səmərəli fəaliyyətinə köməklik göstərən ən başlıca amillərdəndir.

Məlum olduğu kimi yoluxmayan xəstəliklərin körpə heyvanlar arasında müəyyən qədər yayılmasını, heyvandarlığa vurduğu zərəri nəzərə alaraq, ekologiya, sanitariya və yoluxmayan xəstəliklər laboratoriyası bu vacib məsələyə dair elmi tədqiqatların aparılmasını planlaşdırmışdır.

Bizim müşahidələrimizə baytarlıq elmi və ədəbiyyatının məlumatlarına görə cavan heyvanlar arasında yuxarıda göstərilən maddələr mübadiləsinin pozulma xəstəlikləri və eləcə də tənəffüs və mədə-bağırsaq üzvləri sisteminin yoluxmayan xəstəlikləri heyvanlarda çox tez-tez müşahidə edilir. Odur ki, biz öz tədqiqatlarımıza bu xəstəliklər içərisində ən çox yayılan və iqtisadi ziyan verən dominant xəstəlikləri müəyyən edib və onlara qarşı elmi əsaslara söykənən və qabaqcıl təcrübələrə əsaslanan müalicə-profilaktika tədbirləri işləyib hazırlayacağıq.

Beləliklə, gələcəkdə qeyd olunan xəstəliklərin bütün xüsusiyyətləri ayrı-ayrılıqda öyrənilməklə, onlara qarşı mübarizə tədbirləri hazırlanacaqdır.

İstifadə olunan ədəbiyyat:

1. Dilbazi H.G. - "Körpə kənd təsərrüfatı heyvanlarının yoluxmayan xəstəlikləri", Bakı, 1975.
2. Rzaquliyev H.C. - "Buzovların yoluxmayan daxili xəstəlikləri", Bakı, 1983.
3. Xaydrix X.D., Qruner İ. - "İri buynuzlu heyvanların xəstəlikləri", Moskva, 1985.
4. Hacıyev H.M. - "Kənd təsərrüfatı heyvanlarının yoluxmayan xəstəlikləri", Bakı, 1992.
5. Eyubov İ.Z., Hacıyev Y.H., Şirinov F.B., Əhmədov Ç.Ə., Məmmədli Ə.T. - "Baytarlıq tabəti", Bakı, 2005.
6. Bəşirov E.B. - "Azərbaycanda heyvandarlığın inkişafının elmi əsasları", Bakı, 2011.

Из истории становления и развития племенной животноводства в Азербайджане с разработкой и внедрением передовых прогрессивных методов технологии искусственного осеменения животных»

ГЕНЕТИЧЕСКИЕ ПАРАМЕТРЫ СЕЛЕКЦИИ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО БУЙВОЛА

Агахан Агабейли

членкор. ВАСХНИЛ Институт генетики и селекции АН АзССР.

Эйюб Баширов

Президент Ассоциации Животноводов Азербайджана, действительный член Международной Академии проблем качества Российской Федерации, доктор биологических наук, академик

На местной популяции буйволов, разводимых в Азербайджане мы с коллективом ученых и специалистов буйволоводов Азербайджана, под руководством пионера и корифея буйволоводческих наук Агахана Алескер оглу Агабейли проводили работу по совершенствованию и созданию обильно и жирномолочной породы, отвечающей, современным требованиям. Буйволы местной популяции выгодно отличаются крепкой конституцией, жизненностью, устойчивостью и резистентностью к кровопаразитарным болезням, сибирской язве и гельминтозам, являющейся бичом для завезенного крупного рогатого скота культурных пород. До организации племенной работы живая масса буйволиц была невысокой 380-410 кг, не удовлетворял и удой, не превышающий 600-800 кг молока с содержанием жира в 7-8%. Однако в популяции буйволов встречались отдельные животные с продуктивностью 1800-2000 кг молока с жирностью 8-10%.

Совершенствование и создание обильно-жирномолочной породы буйволов предшествовали обширные исследования и работы по правильному воспитанию молодняка: кормлению лактрирующих буйволиц из раздою, оценке по продуктивности в области конституциональных особенностей, интерьера в связи с уровнем молочности: жирномолочности животных. Проводилась плановая работа по отбору и племенному подбору ценных животных и созданию государственных и

коллективных специализированных хозяйств по разведению высокопродуктивных буйволов. Параллельно с исследованиями результаты полученных данных внедрялись в производство и служили основой селекции буйволов. В результате углубленной селекционно-племенной работы, с широким применением искусственного осеменения буйволиц глубоко замороженной спермой, (Дагшюзский племенной буйволоводческий совхоз, где нами было создано ядро этой новой породы буйвола) под руководством профессора А.А.Агабейли, коллег ученых и специалистов: Шамиля Расизаде, Эйюба Баширова, Ингилаба Гусейнова, Михаила Отарова, Владимира Сердюка и др., была создана обильно и жирномолочная порода, которую Министерство сельского хозяйства СССР утвердила в 1970 г. под названием - Кавказская.

Средняя молочность породы Кавказ составляет 1500-1600 кг. максимально 3500-4000 кг. с жирностью 8,2% при максимуме 10-12% и белковости молока 4,5-4,7% и больше. Живая масса буйволиц 450-600 кг. Животные отличаются массивностью, объёмистой грудной клеткой, хорошим развитием задней части туловища, чашеобразной формой вымени, железистая ткань которой составляет 70-80%, реберный угол превышает 132о, что характерно для скота молочного типа конституции. Раздойные группы буйволиц на сочном типе кормления дают высокую продукцию - первотелки 1700, второтелки - 1900 и полновозрастные 2100 кг. молока жирностью 8,28-8,4% и молочным жиром 140-150 кг. и больше. Буйволицы новой породы легко поддаются машинному доению и отличаются регулярностью отёла. На каждые 100 голов буйволиц приходится 85-98 буйволят, а при искусственном осеменении 98-102.

В селекционной работе особое внимание уделяются важным генетическим параметрам показателей животных - изменчивости, наследуемости, повторяемости признаков.

Как показывают исследования (по А.А.Агабейли) коэффициент наследуемости молочности (h^2) буйволиц меняются в зависимости от способов вычисления h^{21} ; h^{22} h^{23} по удою за лактацию, соответственно составляет 0,266-0,213 и 0,19; по содержанию жира в % 0,542-0,32 ($P=0,992-0,95$), а по продукции молочного жира 0,317-0,255 и 0,21 ($P=0,99$). По всем показателям h^{24} и h^{25} не превышает 0,09 (0,05-0,09).

Для промеров тела коэффициента наследуемости h^{21} ; h^{22} и h^{23} особенно высокие для косой длины туловища 0,77; 0,81 и 0,34, глубины груди 0,73; 0,98 и 0,40 (при $P=0,999$ и 0,99), тоже для ширины в маклаках и седалищных буграх.

Коэффициент наследуемости (h^2) для общего белка сыворотки крови 0,25, содержания в ней альбумина 0,21, альфа глобулина 0,36, бета-глобулина 0,608 и гамма-глобулина 0,42. Для белковых фракций молока, казеина примерно такие же показатели наследуемости ($P=0,95$).

Из всех белков сыворотки крови только альфа-глобулин положительно и достоверно коррелирует с уровнем молочности ($r=0,32$).

Генетическая и фенотипическая корреляция между удоем и содержанием жира и белка в молоке отрицательная, а между содержанием жира и белка в молоке положительная и высокая ($r=0,57$ и $0,59$).

Таким образом, можно прийти к выводу, что односторонний отбор на повышение удоя может способствовать в некоторой степени снижению содержания жира и белка в молоке буйволиц, то это может повлечь за собою и повышение белка в нем.

У высокопродуктивных типов буйволиц с удоем в среднем 1947 кг. при жирности молока 8,48 и белковости 5,14%, содержание альбумина достигает 3,01% и глобулина в сыворотке крови 5,13%, т.е. больше, чем у низкомолочных буйволиц с удоем в среднем 996 кг., жирностью 7,98% и белковостью 4,69% у которых они составляют соответственно 2,98 и 4,69%. То же следует сказать и в отношении фракции глобулина а, б и г. Сравнительно большое содержание гамма-глобулина в сыворотке крови высокомоложных буйволиц свидетельствует и об их высокой устойчивости к неблагоприятным условиям среды.

Генетическая обусловленность этих показателей и их связь с уровнем продуктивности очень важна для селекционной работы с буйволами.

Коэффициент повторяемости (ψ) по удою буйволиц в течение трех лактаций (при $n=279-231$) составляет 0,595, по содержанию жира в % 0,619, а по молочному жиру 0,567 и 0,543 ($P=0,999$). Это ясно говорит о возможности судить и прогнозировать молочность и выход молочного жира в ожидаемых старших возрастах по показателям первотелок.

Нами установлена большая взаимосвязь между удоем отдельных месяцев лактации и годовым удоем; между удоем крупных отрезков лактационного периода и годовым удоем ($r=0,60-0,90$); между содержанием жира в молоке отдельных месяцев лактации и в молоке за лактацию ($r=0,50-0,70$), а также между содержанием белка в молоке отдельных месяцев лактации и за лактацию ($r=0,57-0,86$). Указанные связи позволяют установить поправочные коэффициенты для прогнозирования молочности, жирности и белковости молока буйволиц, т.е. оценить индивидуально каждого животного в сравнительно раннем возрасте, в раннем периоде лактации и научно-обоснованно осуществить выбраковку животных с низкими показателями.

Гистологическая структура кожи позволяет отнести буйволов к животным молочного типа. Высокомолочные буйволицы по сравнению с низкомолочными отличаются сравнительно тонкой кожей (на 9,64%), но толстым слоем эпидермиса (на 9,03%), сосочковым и сетчатым слоями (на 29,5%), сильно развитыми потовыми и сальными железами (238,6%). Указанные показатели также могут служить ориентиром для суждения и прогнозирования продуктивных типологических особенностей буйволов в раннем возрасте.

У высокомоложных буйволиц форма вымени в основном чашеобразная и округлая с большим количеством деятельной ткани, а у буйволиц низкомолочных преобладает козья форма вымени с меньшим количеством деятельной ткани.

Результаты изучения содержания нуклеиновых кислот в вымени, печени,

селезенке, белом и сером веществе мозга и в крови разновозрастных, сухосточных и дойных буйволиц показывают, что между содержанием РНК в некоторых из этих органов существует определенная положительная связь. То же следует сказать и в отношении ДНК, их общего содержания, а также отношения РНК/ДНК. У высокомолочных буйволиц с удоем в 1600 кг и выше с жирностью 8,23% содержание РНК в крови больше, чем у низкодойных с удоем в среднем 800 кг и жирностью 7,9%, а именно составляет 3,54 мг/% против 2,95 мг/% у последних. Наоборот содержание ДНК меньше (0,55 мг/% против 0,85 мг/% у низкоудойных). Коэффициент корреляции между удоем и содержанием в крови РНК $0,505 \pm 0,124$ ($P=0,999$), индекс РНК/ДНК у высокодойных буйволиц $6,44 \pm 0,02$, а у низкодойных $3,47 \pm 0,25$ ($P=0,999$).

Указанные генетические параметры на молекулярной основе могут иметь определенное значение в селекционной работе с буйволами.

А селекционной работе с буйволами определенную роль могут играть и гематологические показатели.

Предложенные приемы генетической оценки буйволов в продуктивном отношении в комплексе могут служить основой их племенного совершенствования в обильно-жирномолочном направлении.

Нами под нашим руководством коллективом АзНИИЖи Азерблемообъединением, начиная с 1957 года по 1987 год была проведена огромная, по масштабу и глубине научно-исследовательская и организационно-производственная работа по созданию и утверждению в различных районах Азербайджана 46 племенных хозяйств, в том числе, единственный в СССР племенной завод "Дашюз" Шекинского района по разведению азербайджанского буйвола. Молочная продуктивность которых колебалась в различных хозяйствах от 1800 до 2300 кг молока, с жирностью 8-10%. Где, в основном, применялось первое в мире искусственное осеменение глибоко замороженной спермой рекордных племенных буйволов (1951-1967 гг.) и в результате чего было получено ежегодно по 100-102 буйволенка, высокожизненных, высокопродуктивных с 100%-ной сохранностью до годовалого возраста.

Azərbaycan damazlıq heyvandarlığı tarixindən

41
**XX ƏSRDƏ AZƏRBAYCANDA QURULMUŞ DAMAZLIQ
CAMIŞLIQ SİSTEMİ VƏ ONUN MÜASİR TƏLƏBLƏRƏ
UYĞUN BƏRPASI, YAXUD HƏMİN BAZA ƏSASINDA
YENİSİNİN YARADILMASI MƏSƏLƏLƏRİ HAQQINDA**

Eyyub Bəşirov,

*Azərbaycan Heyvandarlar Assosiyasiyasının prezidenti, Rusiya Federasiyası
Beynəlxalq Keyfiyyət Problemləri Akademiyasının həqiqi üzvü, akademik*

Azərbaycan camışçılıq elminin və təcrübəsinin qədim inkişaf tarixi, dərin kökləri, qaynaqları var. Xalqımız heyvandarlığın əsas istiqamətlərindən biri kimi bütün dövrlərdə camışçılığa xüsusi diqqət yetirmiş, qayğı göstərmişdir. Hər dövrə uyğun da cəlbədicə elmi və təcrübəvi nəticələr qazanmışdır.

Bunun da başlıca səbəbi camışın, camışçılığın yüksək iqtisadi səmərəliliyi, əhalinin camışa böyük məhəbbəti, ona ailənin, evin dolanışığı mənbəyi kimi baxması, həm də əlverişli yerli iqlim şəraiti, bol yeni bazası, bol su hövzələrinin, su mənbələrinin mövcudluğudur.

Belə münbit şəraitdə ehlə dövrlər olub ki, Azərbaycanda ümumi naxırın 50-60 %-ni camış təşkil edib. Hətta SSRİ dövründə İttifaq üzrə saxlanılan camışın 85 %-i Azərbaycanda idi. Qalan 15 %i isə qonşu respublikalarda yaşayan yerli azərbaycanlılar tərəfindən bəslənilirdi. Yəni camış həmin respublikalara Azərbaycandan keçib, azərbaycanlılar aparıb.

Azərbaycan camışın əhəlləşdirildiyi ilk ölkələrdən biridir. Bunun da tarixi eramızdan 4-5 min il əvvələ təsadüf edir.

Özünəməxsus heyvandarlıq mədəniyyətinə malik xalqımız camışçılıqda da zəngin yemləmə-bəsləmə, yetişdirmə, damazlıq-seleksiya, cins yaratma ənənələri yaradıb.

Azərbaycan camışının yüksək keyfiyyət göstəriciləri onu həmişə fərqləndirib. Bu da bütün dünyada ona göstərilən marağın artmasına səbəb olub.

XX əsr bir dövr kimi Azərbaycanda heyvandarlıq, o cümlədən də camışçılıq elminin və təcrübəsinin yüksək inkişafı ilə xarakterizə olunur.

Bu mövzu çox genişdir, haqqında saatlarla, günlərlə danışmaq olar. Ancaq istərdim, qısa da olsa, bəzi məqamlar, faktlar üzərində dayanım.

Öncə onu qeyd edim ki, ötən əsrin birinci yarısının ortalarından Azərbaycanda çox güclü camışçılıq elmi məktəbi yaradıldı. Bu məktəbin də başında Azərbaycan camışçılıq elminin korifeyi professor Ağaxan Ağabəyli dururdu.

Camışçılıq bir elm sahəsi kimi, 60-cı illərin ortalarından bütünlükdən araşdırıldı, tədqiq edildi, öyrənilirdi. Təkcə Azərbaycan elminə deyil, bütövlükdə dünya elminə çox dəyərli ideyalar, müddəalar gətirildi, nəticələr əldə edildi. Bunlar da camışçılıq təcrübəsində uğurla öz təsdiqini tapdı.

Camışçılıq elminin və təcrübəsinin inkişafına hədsiz uğur gətirən süni mayalanmanın tətbiqi dünyada ilk dəfə Azərbaycanda gerçəkləşdi. Bu iş 1935-1938-ci illərdə professor Ağaxan Ağabəyli və professor Müseyib Mədətov tərəfindən aparıldı.

Lakin 1951-1954-cü illərdə bizim tərəfimizdən dünyada ilk dəfə olaraq camışda süni mayalanmanın orijinal, progressiv metod və texnologiyaları işlənilib hazırlandı və dünya heyvandarlıq təcrübəsində bu gün də uğurla tətbiq edilməkdədir.

Bundan əlavə 1955-1963-cü illərdə kəllə toxumunun – 78%-də (quru buzda) - 196⁰ -də (maye azotda) dondurub uzun müddət saxlanılmasının metod və texnologiyalarını, 1954-1958-ci illərdə isə ən orijinal metod, **(Bu metoda elmdə Bəşirov metodu deyilir – red.)** kəllənin çoxalma üzvünün cərrahi yolla çıxarılması metodu, 1954-1956-cı illərdə camışların yay-düşərgə şəraitində yemləndirilib saxlanılması, bəslənilməsi metodunun tərəfimizdən işlənilib hazırlanması camışçılıq elminə gətirilmiş yeniliklərdir ki, bunlar da camışçılıq təcrübəsinin möhkəm elmi bazasının, elmi əsasının dayaqları, sütunlarıdır.

Yeri gəlmişkən, qeyd edək ki, bu metodlar indi də qabaqcıl camışçılıq ölkələrindən – Hindistan, Pakistan, Misir, Bolqarıstan, İtaliya və s. ölkələrdə geniş tətbiq edilir.

Adı çəkilən metodların işlənilib hazırlanması ölkəmizdə güclü damazlıq sisteminin qurulmasına münbit şərait, geniş imkanlar yaratdı. Bununla bağlı aparılan işlərin nəticəsi kimi təkcə bir faktı gətirmək yerinə düşər.

Belə ki, 1954-1987-ci illər arasında Azərbaycanda 1 respublika, 2 vilayət, 56 rayon dövlət dövlük-damazlıq stansiyaları, müxtəlif təsərrüfatlarda 1500-ə qədər, süni mayalanma məntəqələri, həmçinin 1951-ci ildə Neftçala rayonunun Xolqarabucaq kəndində, 1954-cü ildə Sabirabad rayonunun Sarıcalar kəndində Kür-Araz, Təcrübə Stansiyasında, 1956-cı ildə Az ETHİ-da, 1972-1976-cı illərdə Neftçala rayonunun M.B.Qasimov adına sovxozunda yaradılmış elmi-tədqiqat süni mayalanma laboratoriyaları fəaliyyət göstərirdi.

1950-1987-ci illər arasında Azərbaycanda mövcud olmuş 294-damazlıq heyvandarlıq təsərrüfatından 46-sı Azərbaycan camışı üzrə idi. Şəkidəki Daşüz camışlıq təsərrüfatı isə keçmiş SSRİ-də yeganə damazlıq zavodu idi. Professor Ağaxan Ağabəylinin rəhbərliyi və bizim iştirakımızla yaradılmış «Azərbaycan» camış cinsinin nüvəsi də məhz bu təsərrüfatda qoyuldu.

Azərbaycanda qurulmuş, oturuşmuş damazlıq sisteminin nailiyyətləri, süni mayalanmanın metod və texnologiyalarının təcrübədə tətbiqi dünya ölkələrində geniş istifadə olundu. Fransa kimi böyük bir ölkə bizim tövsiyyələrimiz, təcrübələrimiz əsasında öz texnologiyalarını, fransız texnologiyasını yaratdı. Çili, Hindistan, Əlcəzair, Bolqarıstan,

İtaliya, Əfqanıstan öz damazlıq heyvandarlıq sistemlərini bizim, Azərbaycanın, təcrübələrimiz əsasında qurdular.

Məsələn, 1964-1966-cı və 1968-1970-ci illərdə bizim Əlcəzairdə apardığımız elmi tədqiqatların, araşdırmaların əsasında ölkədə damazlıq, heyvandarlıq sistemi yaradıldı. Süni mayalanma stansiyaları təşkil edildi. Müasir texnologiyalardan istifadə olunması, süni mayalanmanın geniş tətbiqi qısırlığı aradan qaldırdı.

Hər 100 ana inəkdən 100-102 buzov, hər 100 ana qoyundan 111 bala alındı. Halbuki, Əlcəzairdə ötən əsrin 60-cı illərinin ortalarına qədər 100 ana inəkdən 58 baladan yuxarı göstərici olmamışdı.

Bizim təcrübələrimiz əsasında o dövrdə əldə edilmiş həmin nəticələr, rəqəmlər Şimali Afrika Respublikalarında görünməmiş rekord göstərici idi. İnekədən alınan balaların sayı isə dünya rekordu idi.

O, illərdə həmin bölgədə, həmin ölkələr arasında ilk dəfə olaraq Əlcəzairdə damazlıq-seleksiya, döllük-damazlıq, süni mayalanma stansiyalarında, məntəqələrində çalışacaq mütəxəssislər korpusu da yaradıldı.

1961-ci ildə bizim Hindistandan seçib göndərdiyimiz rekord camış genofondu («Mürrəh» cinsli camış və kəllərin) və Azərbaycan damazlıq təcrübəsinin əsasında Bolqarıstanda professor Aleko Aliksiyev və bu sətirlərin müəllifi ilə birlikdə «Bolqar mürrəhi» cinsi yaratdılar. Bu cins indinin özündə də dünyada ən məhsuldar cins hesab edilir.

1964-cü ildə, sentyabrın 6-dan 14-ə kimi, İtaliyanın Trento şəhərində keçirilən V Beynəlxalq Konfransa dəvət olunmağım, bu mötəbər elmi məclisdə «Camışların törəyib çoxalmasının biologiyası və süni mayalandırılması» mövzusunda məruzəsinin qızıl medala layiq görülməsi təkcə bir alimin uğuru deyildi. Bu Azərbaycan camışçılıq elmi məktəbinin beynəlxalq elmi ictimaiyyət tərəfindən tanınması, təqdir edilməsi, böyük nüfuzunun təzahürü idi.

Bütün bunlardan söhbət açmaqda məqsəd oxucularda Azərbaycan camışçılıq elmi və təcrübəsi, çətin zəhmətlər, gərgin elmi axtarışlar, tədqiqatlar, böyük təşkilatçılıq işləri hesabına yaradılmış damazlıq sistemi haqqında müəyyən təsəvvür yaratmaq, onlara bilgi vermək idi.

Bu baxımdan oxuculara təqdim etdiyimiz aşağıdakı yazılar olduqca maraqlıdır. Doğrudur, həmin yazıların bəziləri yazıldığı dövrün tələblərinə, şəraitinə uyğun yazılıb. Bu səbəbdən, ilk baxışdan köhnə, deyilmiş söz kimi görünə bilər. Məsələn: «Gənc sağıcının nailiyyətləri» adlı yazı 1967-ci ildə yazılıb. Amma, dərinə getdikcə, camışçılığa münasibəti, camışçılıq elmi fikrinin, camışçılıq təcrübəsinin uğurlarını, alman nəticələri, faktları, rəqəmləri gördükdə ilkin təəssüratın yalnız olduğu aydınlaşır. Çünki həmin yanaşma, həmin rəqəmlər bu gün də aktualdır, elə sabah da aktual olacaq. Bəli, elmdə də, elmi təcrübədə də, o cümlədən, camışçılıq təcrübəsində də öz aktuallığını itirməyən, dəyişməz ideyalar, fikirlər, elmi qənaətlər var ki, bunların da son ucu yüksək məhsuldarlıq, bolluq, firavanlıqdır.

GƏNC SAĞICININ MÜVƏFFƏQİYYƏTİ

Eyyub BƏŞİROV,

biologiya elmləri namizədi.

Salyan rayonunun M.B.Qasimov adına camışçılıq sovxozu respublikada ixtisaslaşdırılmış ən iri camışçılıq təsərrüfatıdır. Sovxozun iqtisadiyyatında camışçılıq başlıca mühüm yer tutur. Sovxozda hazırda 2922 baş camış vardır ki, onlardan da 1045 başı ana camışdır. Sovxozda süd-əmtə camışçılıq ferması məhsuldarlığına və gəlirinə görə xüsusi ilə fərqlənir.

Sovxozun mütəxəssis və mexanizator kadrlarla möhkəmlənməsi, qabaqcıl təcrübənin və elmin nailiyyətlərinin təsərrüfatda tətbiq edilməsi məhsuldarlığın artırılmasına və məhsulun maya dəyərini aşağı düşməsinə səbəb olmuşdur.

Son beş ildə süd istehsalı xeyli artmışdır. Belə ki, 1964-cü ildə 959 ton 392 kiloqram, 1965-ci ildə 1169 ton 986 kiloqram, 1966-cı ildə 1585 ton 849 kiloqram və 1967-ci ilin 8 ayı ərzində 900 ton 894 kiloqram süd istehsal olmuşdur. Hər camışdan süd sağımı 1398 kiloqramdan 1522 kiloqrama qalxmışdır. Sağlam südün yağlılığı 9-10% olmuşdur. Sovxozda camışların damazlıq keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına xüsusi fikir verilir. Mal-qaranın saxlanması bacarıqlı əllərə tapşırılmışdır.

Biz indi M.B.Qasimov adına camışçılıq sovxozunun adlı-sanlı gənc sağıcısı Əsədova Rəhilə Xıdır qızının iş təcrübəsindən və əldə etdiyi nailiyyətlərdən danışacağıq.

Rəhilə Xıdır qızı natamam orta məktəbi bitirdikdən sonra 1957-ci ildə komсомol putyovkası ilə fermaya sağıcılığa gəlmişdir. O, ilk dəfə sovxozun qabaqcıl sağıcısı Nağıyeva Nazxanımdan camış sağmağı, ona qulluq etməyi öyrənmişdir. Rəhilə Əsədova respublikamızın qabaqcıl təsərrüfatlarında olmuş, qabaqcıl sağıcıların iş təcrübəsindən öyrənmiş, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı Bəsti Fətullayeva və Safurə Abdullayeva ilə görüşmüş və onların iş təcrübəsini öyrənmişdir. Rəhilə Əsədova qabaqcıl sağıcıların iş təcrübəsini qəzet və jurnallarda oxumuş və cəsarətlə təsərrüfata tətbiq etmişdir. Rəhilə belə qərara gəlmişdir ki, çox və yüksək məhsul götürmək ancaq sağıcının özündən asılı olan işdir. Süd sağımını artıran əsas şərtlərdən biri mal-qaranın cinsini yaxşılaşdırması, süni mayalanmanın tətbiqi və heyvanlara bioloji qiymətli bol yem vermək və bacarıqlı, sağım tətbiq etməklə əldə etmək mümkündür. Rəhilə öz sələflərinin iş təcrübəsini cəsarətlə tətbiq

etməklə süd sağımını ilbəl artırmışdır. O, qulluq etdiyi 21 camışın hər birindən orta hesabla 1963-cü ildə 1800 kiloqram plana qarşı 2108 kiloqram, 1966-cı ildə 21 baş camışdan cəmi 64 ton 424 kiloqram, yaxud hər camışdan 3058 kiloqram süd sağmışdır.

Rəhilə Əsədova öz iş metodunu daim təkmilləşdirmiş, camışların fərdi təbiətilə daha yaxından tanış olmuş və hər camışın süd vermə imkanlarını müəyyən etmişdir. Buna görə keçən il xidmət etdiyi 21 baş camışın hər birindən 1700 kiloqram plana qarşı öz öhdəçiliyini 3058 kiloqram süd sağmaqla yerinə yetirmişdir.

Rəhilə Əsədova xidmət etdiyi camışların yemlənməsinə, sağılmasına və gündəlik iş qaydasına xüsusi fikir verir. O, təcrübəsində müəyyən etmişdir ki, rejimin pozulması camışların südünün azalmasının əsas səbəblərindən biridir. Camışların yemlənməsində, sağılmasında növbə ardıcılığının pozulması da süd məhsuldarlığını azaldır. Ona görə Rəhilə camışların sağılması və yemlənməsindəki, sıra ilə olan ardıcılığı gözləyir. Camışlarda sağımın ardıcılıqla sağılmasının pozulması, yaxud heyvanları başqa sağıcı sağdıqda südünü nəin ki, azaldır, hətta onu sağmağa qoymur. Rəhilə süd məhsulunu artıran yemlərdən, yaşıl və şirəli yemlərin, xüsusən qarğıdalı və arpa senaji, silosu qarğıdalı silosunun, çuğundurun bununla yanaşı qüvvəli yemlərin əhəmiyyətini qeyd edir.

Rəhilənin rekord camışları Almas-1650 nömrəli, Sülh-104 nömrəli, Vartaşen-52 nömrəli, Budaq-3000 nömrəli camışları sutkada 33 litr süd verir (9,2% yağlılıq).

Rəhilə Əsədova qış dövründə camışları yemləyəndə çalışır ki, yem payında arpa, qarğıdalı silosu və senaji, çuğundur, yüksək keyfiyyətli quru yonca otu və qüvvəli yemlər olsun. Yemlərin çeşidi nə qədər çox olduqda camışlar həm iştahla yemi yeyir, həm də çox süd verir.

Rəhilə Əsədova camışların süd məhsuldarlığı üzrə potensial imkanlarını üzə çıxarmaq üçün ovşara gətirilməsinə çox fikir verir. O, bu yolla gündəlik sağımı 4-6 litr olan camışların südünü 8-12 litrə, 8-10 litr süd verənlərin isə 17-19 litrə qaldırmağa müvəffəq olmuşdur.

Gənc sağıcı Rəhilə həvəyə gələn camışların mayalanması və vaxtında döllənməsi üçün bütün imkanlardan istifadə edir. Onların mayalanmasına və döllənməsinə nail olur. Bunun nəticəsində Rəhilənin camışlarından qısır qalanı olmamış və hər camışdan ildə bir sağlam balaq alıb böyütmüşdür. R. Əsədova doğulan balaqların qayğı ilə bəslənməsinə və normal böyüməsinə fikir verir. Balaqları ağız südü ilə mayalayır, 10-günlüyündən ot yeməyə və 20 günlüyündən qüvvəli yemlər (arpa unu və yarması) yeməyə öyrədir. Rəhilə hər gün camışları nəvazişlə oxşayır, yemləyir, qayğı göstərir. Camışlar da cavabsız qalmırlar. Nəvazişə nəvazişlə cavab verir, sağıcı ilə mehriban davranırlar. Camışlar ən mehriban heyvan sayılır. Süd dövründə balaqlar xüsusi qayğı ilə yemlənilib bəslənir.

Gənc sağıcı Rəhilə südünü qurutmuş camışların düzgün yemlənməsinə, on-

ların kökəlməsinə nail olmaq üçün onları heç də sağılan camışlardan ayırmır. Yazda və yayda camışlar sovxozun ucsuz-bucaqsız otlalarında bol yaşıl yemdən maksimum istifadə edir. Xüsusən də yay aylarında camışların sulanması üçün örüşün hər yerinə su arxı çəkilmiş, camışların günorta istirahəti üçün göllər hazırlanmışdır.

Bu tədbir camışlara əlavə yem vermədən həm yüksək süd, ət məhsulu almağa, həm də məhsulun maya dəyəri planda nəzərdə tutulduğundan xeyli ucuz başa gəlir. Sovxozda 1966-cı ildə hər sentner südün maya dəyəri 19 manat 65 qəpik plana qarşı 17 manat 35 qəpiyə, ətin diri çəkiddə hər sentneri 64 manat 48 qəpik plana qarşı 43 manat 93 qəpiyə başa gəlmişdir. Sovxozun 1966-cı ildə camışçılıq üzrə 292 min manat gəliri olmuşdur. O, cümlədən dövlətə süd satışından 103,4 min manat, ət satışından 188,5 min manat olmaqla 208 min manat xalis gəlir, əldə edilmişdir. Bu göstəriciyə görə, "M.V.Qasımov" sovxozu CCRİ-də birinci yeri tutdu.

Sovxozda əməyin düzgün təşkil edilməsi və daxili imkanlardan hərtərəfli istifadə olunması nəticəsində planda nəzərdə tutulduğundan hər baş camışın saxlanmasına sərf olan xərcləri xeyli azaltmışlar. Belə ki, bir baş ana camışın saxlanması üçün planda nəzərdə tutulduğundan 29 manat, cavanlarda isə hər başa 40 manat 69 qəpik az xərclənmiş və məhsulun maya dəyərinin ucuz başa gəlməsinə səbəb olmuşdur.

Payız və qış aylarında camışlar pəyə düşərgə şəraitində saxlanılır. Fermada çox zəhmət tələb edən işlər mexanikləşdirilmiş, tövlələrdə avtomat suvarma qurğusu qoyulmuş, yemin və peyinin daşınması üçün asma yollardan istifadə edilir. Qış dövründə gündə hər camışa 12-14 kiloqram yaxşı keyfiyyətli yonca otu, 4-6 kiloqram küləş, şeluxa, 2-3 kiloqram qüvvəli yem və 20-25 kiloqram senaj və silos verilir. Camışların axurunda daim daş düz olmasını təmin edirlər.

Sovxozun qabaqcıl sağıcısı Rəhilə Əsədovanın əməyi dövlət tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. O, Lenin ordeni ilə təltif edilmişdir. R.Əsədova orta məktəbi qurtarıb sağıcılığa gələn rəfiqələrinə öz sənətini səylə öyrədir. Rəhilə Əsədovanın təşəbbüsünə qoşulan qızlar sovxozda az deyildir. Onlardan Gülsara Kərimova, Zəmfira Fərəcova, İstəgül Əliyeva, Gülsurə Əzizova, Tura Ağayeva və başqalarının adını sovxozda iftixarla çəkirlər. Bu gənc qızların hər birinə 20 baş camış təhkim edilmiş və hər camışdan bir bala və 3500 kiloqram süd sağmaq uğrunda səylə mübarizə edirlər.

Gənc sağıcı R.Əsədova 1966-cı ilə yekun vurmuş, 1967-ci ildə hər camışdan 3500 kiloqram süd sağmağı və bir balaq böyütməyi öhtəsinə götürmüşdür. O, bu ilin 8 ayı ərzində illik süd sağımı planını artıqlaması ilə yerinə yetirərək, öhdəçilik hesabına işləyir. O, özünə əmindir ki, vətənimizin yarım əsrlik yubiley ilində öhdəçiliyi də artıqlaması ilə yerinə yetirəcək.

(Əhyazma məqalə 1967-ci il arxivindən götürülmüşdür.)

ПРОИЗВОДСТВЕННАЯ ПРОГРАММА ПО ШИРОКОМАСШТАБНОМУ РАЗВИТИЮ БУЙВОЛОВОДСТВА НА БАЗЕ ИНТЕНСИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ КРУГЛЫЙ ГОД ЕСТЕСТВЕННЫХ КОРМОВЫХ РЕСУРСОВ И КОРМОВЫХ ОТХОДОВ

Учитывая большое народнохозяйственное значение буйволов: высокую хозяйственно-биологическую ценность, экономическую эффективность, особо высокую лечебно-диетическую, биологически полноценную продукцию его, предусмотреть наряду с качественным преобразованием буйволов и увеличения поголовья его, особенно маточного поголовья в 1990 г. по сравнению с 1987 г. на 20% с 1995 г. в 2 раза. Как дополнительный резерв для эффективного использования болотистых камышово-осоковых пастбищ, а также лесных и кустарниковых пастбищ создать новые в таких местах буйволинные фермы, как крупномасштабное оздоровительные мероприятия на примере Италии о необходимости установить премию за каждую выращенную и сохраненную голову.

Буйволоводство необходимо развивать в двух направлениях: молочно-мясном и мясо-молочном. Наиболее высокомолочные с суточным удоем молока выше 5 кг и жирностью не ниже 8-9% в молочном направлении, а буйволиц с удоем ниже 5 кг в мясо-молочном направлении.

Учитывая, что буйволы никогда ранее не скрещивались с другими породами и имеют концентрированную наследственность, на племя следует оставлять и использовать для осеменения буйволов-производителей, полученных от буйволиц с рекордным для данного хозяйства района удоем молока (с максимальным суточным удоем 15-30 кг и выше, жирностью молока 8-9%) для использования в стаде буйволиц молочного направления, а в мясном направлении буйволов-производителей с живым весом в 18 месячном возрасте не менее 500-600 кг.

Опыт завоза и разведения в условиях Азербайджана поместных буйволов породы Муррах показала малоэффективность их, распатанная наследственность, поэтому запрещено использование в стаде буйволиц их поместных производителей. Поместных буйволиц необходимо спаривать только буйволами-производителями Кавказской породы, полученных от буйволиц с рекордным удоем молока и жирностью не ниже 8-9%.

В целях обеспечения ценными буйволами производителями всех хозяйств республики необходимо создать по районам или зонам республики на базе райплемябъединения, имеющего соответствующие условия (земельные участки,

для создания кормовой базы и помещения) элеверы, куда необходимо собрать для выращивания исключительно буйволов-производителей, полученных от буйволиц-рекордисток с суточным удоем не ниже 15 кг и жирностью не ниже 9%.

В целях улучшения структуры и качества продуктов населения, улучшения их здоровья, необходимо в личных и промышленных подсобных хозяйствах широко развивать буйволоводство.

Племслужба района обязана организовать продажу им племенных буйволов, обеспечивая стада буйволиц колхозников, рабочих и служащих высокоценными буйволами-производителями, в каждом населенном пункте и совхозе обратить особое внимание на создание в каждом районе базы племенного буйволоводства и племенных хозяйств и племенных ферм по разведению буйволов Кавказской породы молочного и мясного направления с применением искусственного осеменения замороженной спермой рекордных буйволов-производителей.

1980 г.

**ПЛАН МЕРОПРИЯТИЯ
ПО ВЫПОЛНЕНИЮ ПОСТАНОВЛЕНИЯ ЦК КП АЗЕРБАЙДЖАНА И
СОВЕТА МИНСТРОВ АЗЕРБ. ССР ОТ 20 МАЯ 1982 Г. № 270
«О МЕРАХ ПО ДАЛЬНЕЙШЕМУ РАЗВИТИЮ БУЙВОЛОВОДСТВА В
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР»**

№ п/п	Наименование мероприятий	Исполнители	Срок выполнения	Отметки об исполнении
1	2	3	4	5
1.	Выполнение приказа по ГКВВ Азерб.ССР от 29.06.1982 г. № 332 «О мерах по дальнейшему развитию буйволоводства в совхозах»	ГКВВ, управление животноводства и кормопроизводства. ПАО и хозяйства	1982-1985 гг.	
2.	Госвинкомитета» Разработать и осуществить конкретные мероприятия для каждого хозяйства по дальнейшему развитию буйволоводства, имея в виду специализацию и интенсификацию отрасли укрепления, материально-технической и кормовой базы улучшения зооветеринарного обслуживания с широким применением искусственного осеменения	МСХ, МПОХ, ГКВВ и районы	1982-1985 гг.	
3.	Принять меры по организационно-хозяйственному укреплению, техническому оснащению, механизации трудоемких процессов, обеспечению высококвалифицированными кадрами	МСХ, МПОХ, ГКВВ, Азерб. Сельхозтехника и др.	1982-1985 гг.	

4.	Осуществить меры по повышению уровня организации племенной работы в буйволоводстве: а) создание племенных хозяйств; б) выявления внутривидовых типов, отличающихся высокой молочной и мясной продуктивностью и размещению их в специализированных по направлению продуктивности хозяйствах (фермах); внедрение метода и технологии искусственного осеменения буйволов, использованием семени высокоценных, рекордных производителей с максимальным использованием замороженной спермы полученной от них	МСХ, МПОХ, ГКВВ, и др.	1982-1985 гг.	
5.	Проведение комплекс мер по повышению культуры ведения буйволоводства и материального и морального стимула: а) улучшение условия работы и быта работающих ферм, медслуживание их; б) разработать и внедрить премиальную оплату труда.	МСХ, МПОХ, ГКВВ, и др.	1982-1985 гг.	
6.	Довести в 1985 году в хозяйствах Аз.ССР численность буйволов до 418,1 тыс. голов;	МСХ, МПОХ и ГКВВ	1982-1985 гг.	
7.	Создать в специализированных в хозяйствах общественного сектора по развитию мясного буйволоводства с доведением поголовья буйволов в 1985 году до 53,2 тыс. голов в т.с. буйволиц 15,5 тыс. голов по Аз.ССР.	
8.	Аз.ССР. Проведение необходимых мер по созданию и утверждению племенных буйволоводческих ферм и хозяйств мясного и молочного направления согласно приложению № 4	
9.	Представить ежегодно заявку на завоз из Индии или Болгарии племенных буйволов породы Муррах для создания в будущем новую высоко жирно-молочную породу Азербайджанских Муррах с годовым удоем не ниже 3000 кг и жирностью не ниже 8-9 %.	МСХ Азерб. ССР	..	
10.	Разработать в 1982-83 гг. мероприятия по глубокому замораживанию семени буйволов рекордных производителей в целях внедрения в буйволоводства этого прогрессивного метода искусственного осеменения.	МСХ и АК Наук Аз. ССР	1982-1983 гг.	
11.	Разработать утвердить положение по бантировки буйволов мясного и молочного направления.	МСХ Аз.ССР	1982-1983 гг.	

12.	Предусмотреть изменение структуры посевных площадей в стороны увеличения их под зернофуражные и кормовые культуры.	МСХ, МПОХ, ГКВВ, районные организации	1982-1983 гг.	
13.	Разработать и утвердить рекомендации по оплате труда работников, занятых в буйволоводстве.	МСХ, МПОХ, ГКВВ	..	
14.	Предусмотреть строительство типовых механизированных помещений с учетом специфики и специализации.	
15.	Оказать помощь хозяйствам и внедрить комплекс прогрессивных мер по достижению получения в специализированных молочных фермах 1500-2000 кг молока на буйволицу и по 900-1000 г среднесуточным привесом молодняка на мясо 450-500 кг на фермах мясного направления.	МСХ, МПОХ, ГКВВ, и др.	..	
16.	При ежегодном распределении планов заготовки молока учитывать специализацию хозяйств на мясном буйволоводстве.	Госплан, ГКВВ, и др.	..	
17.	Включить в статистическую отчетность (№24) все данные о мясном буйволоводстве в разрезе районов.	МСХ, МПОХ, ЦСУ, ГКВВ	..	
18.	Издать массовым тиражом брошюры, плакаты по технологии и организации молочно-мясного буйволоводства.	МСХ, ГК из П. и КТ	1982-1983 гг.	
19.	Освещение ответов работы передовых хозяйств, занимающихся молочным и мясным буйволоводством, прогрессивные приемы производства молока и мяса.	Газеты, журналы, телевидение, радио	1982-1985 гг.	

СВЕДЕНИЯ О ЗАВОЗЕ ПЛЕМЕННЫХ БУЙВОЛОВ (ПОРОДЫ МУРРАХ) И ЗЕБУ (ИНДО-БРАЗИЛ) ЗА 1970-1985 ГГ

Годы	Откуда завезено	Буйволы		Куб.зебу		Кому продано
		Всего	В т.ч. Произ.	Всего	В т.ч. Произ.	
1972	Болгария	7	7	-	-	Дашюз, Аз.НИИЖа
1976	Республика Куба	-	-	121	18	с/з «Соц. Куба» Лерикского р-н
1978	Туркмения	-	-	4	4	Лерик – с/з Соц. Куба с/з «Дашюз» Шекинского р-на

1981	Болгария	26	4	-	-	Шеки-Закаталбск. зона
1982	Грозный	16	16	-	-	с/з «Дашноз» Шекинск. Ханларский район. с/з «Багманлар» -4 гол Ханлар 4 гол
1982	Болгария	55	-	-	-	Кахи-с/з Киров – 4 Евлах-к/з С.Вургун 4 гол
1984	Грозный	16	16	-	-	Закатала – к/з «Социализм» - 4 гол

ОТЧЕТ

заместителя начальника Главного управления по производству и переработке продуктов животноводства Госагропрома Азербайджанской ССР - Абилова И.Р., составленный нами (Э.Б.Башировым - ред.) о зарубежной командировке в город Каир для участия на Первом Всемирном конгрессе по буйволоводству

По приглашению Оргкомитета Первого Всемирного конгресса по буйволоводству и в соответствии с решением ГКНТ зам. министра с/х Абилов Имран Рашид оглы и переводчица Лоскутова Мая Львовна были командированы 24 декабря 1985 г. в Египет г.Каир с заранее подготовленным нами докладом на тему: "Современное состояние буйволоводства в СССР" для участия на указанном конгрессе, который состоялся в г.Каире (в Национальном научно-исследовательском центре, Гиза). Конгресс продолжался всего 5 дней - 27-31 декабря 1985 г.

Ведущая тема конгресса: "Новые методы (стратегии) улучшение продуктивности буйвола на благо человека".

Организаторы конгресса: Египетская ветеринарная ассоциация по развитию буйволоводства (в Гизе г.Каира);

- Флоридский университет (США).

Руководство конгрессом:

- Египетская Академия наук и технологии (г.Каир);

- Египетский национальный научно-исследовательский центр (Докки в г.Каире);

- регистрация участников конгресса проводилась в гостинице "Эльнил" и национальном научно-исследовательском центре в г.Каире (Докки, Гиза).

Открытие первого пленарного заседания конгресса началось в пятницу - 27 декабря в 17-00 по каирскому времени, а закрытие его состоялось во вторник - 31 декабря 1985 года в 15-00.

В состав Президиума (Конгресса) входил заместитель премьер-министра;

- Министр сельского хозяйства Египта, профессор, др. Юсоф Вали;

- Министр образования и научных исследований Египта проф. др. Фати Мухамед Али;

- Президент Академии наук технологии Египта, проф. др. Мохамед Камел Мохамед;

- Президент Египетского национального научно-исследовательского центра, проф. др. Б.Фаяз.

Руководство конгресса:

- Председатель (Президент) Оргкомитета Конгресса проф. др. М.Р.Шалаш (Египет);

- зам.председателя, проф. др. Виланд, С.Крип (США);

- Генеральный секретарь научного комитета проф. др. М.Кямал Селим.

Состав секретариата Комитета конгресса: др. Ахмед Юнис, др. Саид Г.Гасан, др. Ибрагим З.Эль-Немр, ветеринары - Гамель Абдел Даем и Фейруз Махмуд.

Финансовый Комитет Конгресса:

Председатель проф. др. Шалах Диб;

Социальный Комитет Конгресса:

Председатель проф. др. М.Ф.Навито

Женский Комитет Конгресса:

Проф. др. Зейнаб Хусин, др. Наибла Дугеди, ветеринар Омаюма Иззо.

Консультативный Совет Конгресса:

Др. Е.с. Жил (Индия), др. Маневок Камоннатана (Таиланд), др. В.Р.Кокрий (США), др. Г.де Франсизе (Италия), др. Н.К.Гангюли (Индия), др. Д.Ф.Ван де Велл (Нидерланды), др. Маиртен Дрост (США), др. К.Шимизу (Япония), др. С.П.Арора (Индия), др. Колон М. (Куль-Австралия), др. Сюрандра К.Ранхан (Филлипины), др. Пел-Лиэ Шанг (Китай), др. Шарон Шасилалахаха (Таиланд), др. К.Девендра (Сингапур).

Официальный язык конгресса был английский.

Тезисы докладов были опубликованы в 4-х томах, которые были вручены участникам конгресса при регистрации.

В различных частях Египетского национального научно-исследовательского центра, где проходили заседания конгресса, были организованы выставки, посвященные различным темам конгресса.

Работа конгресса была проведена на основе ранее составленной и врученной каждому участнику программы.

В работе Всемирного конгресса по буйволоводству принимали участие известные ученые по буйволоводству стран Азии, Африки, Европы, Южной и Северной Америки, Австралии, Индии, Египта, Болгарии, Бразилии, США,

Пакистана, Италии, Венесуэлы, Китая, Португалии, Аргентины, Шри-Ланки, Югославии, Бангладеша, ФРГ, Филиппины, Нидерланды, Турции, Японии, Малайзии, Сингапура, СССР (Азербайджанская ССР) и др. стран.

27 декабря 1985 г. с 8-00 до 16 часов была проведена экскурсия. Участники посетили буйволоводческие хозяйства Генерала Сами Асад Фарага, где, в основном, занимаются откормом буйволов. В этих целях покупают у населения буйволов живым весом в среднем около 120 кг. и сдают на мясо в двухлетнем возрасте со средним живым весом около 450 кг. Эти хозяйства имеют около 7000 голов буйволов на откорме.

Официальное открытие первого всемирного конгресса по буйволоводству состоялось 27 декабря 1985 г. во второй половине дня (17-00-20-00). Его открыл президент конгресса проф. Др. М.Р.Шалаш. При открытии с приветственными словами обратился к участникам конгресса проф. Др. М.Р.Шалаш, вице-президент конгресса проф. В.Крайн. Всемирное ветеринарное общество проф. Др. Л.Де. Куенка, директор Египетского Национального научно-исследовательского центра проф. Др. М.Б.Файез, президент Египетской Академии Наук и технологии проф. Др. Камала Мухамед, министра Высшего образования и научных исследований Египта проф. Др. Фатхи Мухамед Али.

Обращаясь к участникам конгресса с приветственными словами Доктор М.Камал сказал, что численность населения Египта до 2000 года удвится, поэтому мы должны предпринять меры по увеличению производства продуктов животноводства соответствующим образом. Буйволоводство станет основным источником производства продуктов животноводства и поэтому его развитию будет уделено особое внимание. Намечены конкретные меры по увеличению продуктивности буйволов. Для этого требуется, прежде всего, тесная связь между научно-исследовательскими учреждениями всех стран мира. Он также для сведения сообщил, что в настоящее время из всего реализуемого молока в стране 65% составляет буйволиное молоко, а численность буйволов в стране составляет 1,5 млн. голов.

Во второй день после открытия конгресса 28 декабря (суббота) 1985 г. с 8-ми до 10-30 часов продолжалось пленарное заседание. Председательствовал пр. Др. В.С.Край (США), где выступили с докладами В.Росс Кокрил на тему: "Современное состояние и перспектива развития буйволоводства в мире" и Токао Кашивабара и Хойдеки Мори (Япония) - "Классификация и эволюция домашних водных буйволов".

После 30 минутного перерыва (прием на кофе).

Конгресс с 11-00 по 14-00 часов продолжал свое заседание на симпозиуме, где председательствовал В.Росс Кокрил.

На данном заседании были заслушаны доклады итальянских ученых: Джемма У.И.Каларизио на тему: "Перспектива развития буйволоводства в Средиземноморье", (Будущее средиземноморских буйволов);

Болгарских ученых: Т.Хинковский и А.Аликсиев на тему: "Генетический потенциал болгарских буйволов и перспектива их развития". Египетского ученого М.Р.Шалаш на тему: "Биологические потенциальные возможности Египетских буйволов";

Американских ученых Вайланд, С.Крайн "Водные буйволы в США", ученых Тринидада Беннет, Стефан Пенлин "Буйволы - приспособление и значение их в Южной и Центральной Америке", бразильских ученых Кабрера А.М. "Буйволы в западной зоне Бразилии";

После часового перерыва на обед (14-00 - 15-00 часов) состоялся симпозиум II на тему: "Современные системы производства продуктов буйволоводства и перспективы их развития", председатель проф. др. Г.Де Франкиски (Италия), зам. председателя: проф. др. Е.С.Е.Галал (Египет), где первым выступил с докладом филиппинский ученый Сурендра И.Ранхан на тему: "Перспективы и проблемы развития буйволоводства в Азии"; вторым выступил ученый из Италии С.Е.Гилл на тему: "Перспективы развития систем производства продуктов буйволов в Центральной и Латинской Америке" и третьим выступил Чаран Чанталахана (Таиланд) "Производственные системы мелкой фермы".

После получасового перерыва (16-30 - 17-00) симпозиум продолжался, где выступили египетский ученый Мухамед Эль-Ашрей на тему: "Улучшение системы выращивания молодняка буйволов, повышающей их продуктивность"; индийский ученый Т.С.Сандхи на тему: "Буйволиное молоко в молочной промышленности" и А.К.Чакравари Мудгал на тему: "Перспективы разведения для улучшения молочной продуктивности буйволиц в Индии".

На третий день продолжения конгресса 29 декабря 1985 г. (воскресенье) с 8 до 10 часов было пленарное заседание: председатель проф. др. Тз.Хинковский (Болгария), зам. председателя - проф. др. Халид Эль Шазли (Египет). Выступили из Австралии П.Махадева К. на тему: "Модернизированное развитие в разведении буйволов", из Индии О.П.Шарма на тему: "Генетика буйволов в мире" Н.С.Рамасвами на тему: "Работоспособность и эффективность рабочего качества буйволов" из Сингапура С.Девандра на тему: "Использование буйволами питательных веществ".

После получасового перерыва на кофе (10-30 - 11-00) состоялся симпозиум III (11-00 - 12-40) на ведущую тему: "Генетика и разведение буйволов". Симпозиум был проведен под председательством проф. др. Юсуф Ганем (Египет).

Зам.председателя проф. др. А.Аликсиев (Болгария). Выступили с докладом на тему:

- Чаран Чанталахана (Таиланд) "Генетика Савампских буйволов", Кабрера, А.М.Ф. и Гианони, М.А. (Бразилия); "Генетическое программирование развития буйволоводства в мясном и молочном направлениях;

- Солиман А.М., Абдель-Азиз А., Галал Е.С.Е. (Египет) "Оценка генетических параметров египетских буйволов по мясной и молочной продуктивности";

- Саид М.С., Талаш М.А., Эль-Фадали М.А. И.Салех.С.М. (Египет) "Возможности

разведения египетского буйвола и фризского скота в военных хозяйствах”.

- М.С.Тивана и Я.С.Диллон (Индия) “Программирование оценки буйволов. 12-40 - 14-00 часов 29 декабря состоялся симпозиум IV на тему “Питание буйволов и потребности их в кормах”.

Председатель: проф. др. Др.Девендра.

Зам.председателя: проф. др. А.Ашуб.

Были заслушаны следующие доклады: Р.Бриттон (США) “Использование высококачественной энергетической диеты животными, установленное на специальных опытах с буйволами”.

Ф.Крайн (США) “Заместитель цельного молока для родившихся буйволят”.

В.Д.Мудгал (Индия) “Влияние разных грубых и концентрированных кормов в рационе на удой молока и эффективность изменения кормления муррахских буйволов”;

Эль-Ашри М.А., Абд-Эль-Халид, М.А., Гразиани, Р. и Рачсиб, Е.С. (Египет) “Эффективность откорма молодняка буйволов в системе зерноводства”;

Каелли: Е.Л. и Х.Руссо (Бразилия) “Питательная ценность сахарного тростника без добавления протеина в рацион буйволов - производителей”.

М.О.Фаруги (Пакистан) “Частичная замена протеина в комбикормах для буйволов”.

Гога, Х.М.Эль-Серафи, А.М. и Эль-Ашри М.А. (Египет) “Влияние разного уровня энергии на:

1. Молочную продуктивность и показатели молока;

2. Содержание сыворотка крови.

14-00 - 15-00 - обед.

15-00 - 16-30 симпозиум V.

На тему: “Минеральные добавки и их порция”.

Председатель: проф. др. М.Талат Фуад (Египет).

Зам.председателя: проф. др. Л.Р. Довелл (США). М.К.Довелл, Л.Р.Конрад, Ж.Х. и Элиз, Е.Л. (США) “Минеральные недостатки рациона и дополнительная минеральная подкормка буйволов”. И.Заки Эль-Найм, М.Р.Шалаш, С.Г.Хассан и Э.Эви (Египет).

Эль-Кади, Х.Р. и Эль-Бехан, А.З. (Египет) “Изучение некоторых минералов в крови у буйволиц”.

И.Заки Эль-Нимри, М.Р.Шалаш, С.Г.Хассан, А.Г.Юнис и З.Эви (Египет) “Влияние возраста и сезона на минеральный состав плазмы крови”.

Ю.Л.Авад (Египет) “Некоторые аспекты нарушения обмена веществ у буйволиц”.

16-30 - 17-00 - кофе.

17-00 - 18-30 Симпозиум VI.

На тему: “Модернизированное развитие и новая технология”.

Председатель: проф. др. Ахмед Раха (Египет).

М. Камонпатана (Таиланд) "Значение гормональных исследований в перспективе развития технологии воспроизводства";

Дрост, М.И. Крайн, В.С. (США) "Суперовуляция и трансплантация зигот у буйволиц";

Панпай Р.; Тимсау, В. Пансин, К. Сисрон, Жетана, Т; Лимсакуль А. и Остин К.Р. (Таиланд) "Опыт применения нехирургической техники в эмбриоиспользовании";

Колио В. Ла Хов (Болгария) "Исследования суперовуляции и трансплантация зигот у болгарских буйволов".

30 декабря 1985 г., понедельник.

8-30 - 9-30 Пленарное заседание.

Председатель: проф. др. М. Дрост (США).

Зам. председателя: проф. др. Ф. А. Солиман (Египет).

М. Л. Мейден (Индия) "Эндокринологический контроль воспроизводства буйволов";

М. Р. Шалащ (Египет) "Потенциальные возможности воспроизводства Египетских буйволов";

9-30 - 10-30 Симпозиум VII

На тему: "Эндокринологический контроль воспроизводства у буйволов".

Председатель: проф. др. М. А. Перера (Шри-Ланка).

Зам. председателя: проф. др. М. Новито (Египет).

Выступили: Х. Шимчазу и Канай Юкно (Япония) "Эндокринология полового цикла у буйволиц";

Б. М. А. О. Перера (Шри-Ланка) "Эндокринология послеродового периода";

Люомир Канчев и Ал (Болгария) "Монитор, определяющий половую активность после родов у буйволиц".

10-00 - 11-00 - кофе.

11-00 - 12-00 Симпозиум VII

Выступили: Вилфрид Дубоис, Филип А. Фиелдз, М. Р. Шалащ, Вайланд С., Крайн и Мишел Т. Фиелдз на тему: "Определение периодов в желтом теле у коров и буйволиц";

Мехендра Синг и М. Л. Меден (Индия) "Циркуляция простогландина у буйволиц в период полового цикла".

Камонпатана, М. Тимсад В., Пансин С. и Кокс Р. И. (Таиланд) "Иммунизация стероидами сваяских буйволов для выявления потенциальной возможности получения множеств овуляций и зигот".

12-00 - 14-00 Симпозиум VIII

На тему: "Воспроизводительные особенности у буйволиц".

Председатель: проф. др. Ванг Пей Чиен (Китай).

Зам. председателя: проф. др. А. Салама (Египет).

Выступили: из Пакистана М. Магсуд на тему: "Физиология воспроизводства у буйволов". Из Таиланда Шанторатип; Пирсака на тему: "Признаки течки у

свапских буйволиц, их определение и незаметность”. Из Нидерландов Жустен И., М.Ф.Ю.Ховиус; Г.Г.М.В.Клуста; Ю.М.К.Реиндер; Х.К.Ваиренга и С.Усана Гоикул на тему: “Половое поведение и точка для определения охоты у свапских буйволиц”.

Из Нидерландов Ховиус М.Ф. И.Жустен, Вел, Ю.М.Реиндас; Г.Г.М.В.Клуста; Л.Эльвинг И.Д.М.В. на тему: “Методы определения половой охоты и влияние их на результаты искусственного осеменения свапских буйволиц”.

Из Индии Гилл С.С. и Бурки на тему: “Влияние эффекта отелов на воспроизводительную функцию у буйволиц”.

Из Таиланда: Софон С., Камопатана М., Сраваси, С.И.Тонгпан на тему: “Эвмоция лиотеолетического эффекта и последующее оплодотворение с использованием низких доз гормона Люталиус у свапских буйволов”.

Из Италии Зикарелли Лиужин на тему: “Использование гормонов для устранения торможения половой охоты”.

14-00 - 15-00 обед.

15-00 - 15-45 Пленарное заседание.

Председатель: проф. др. Рамасвани (Индия).

Зам.председателя: др. Ибрагим Соломан (Египет).

Выступили: Вайланд С.Крайп (США) на тему: “Водные буйволы. Профвление культуры”.

15-45 - 16-45 Симпозиум IX.

На тему: “Экономика и социальная экономия производства продуктов буйволоводства”.

Председатель: проф. др. Ахмед Говейли (Египет).

Зам.председателя: др. Л.И.Тойвас (США).

Выступили: Ибрагим Соломан (Египет) на тему: “Сравнительная экономическая эффективность производства буйволиного молока в Египте”. С.Бога Хаватте (Шри-Ланка) “Экономическое призвание молочной продуктивности у коров домашних водных буйволов. Некоторые примеры из молочных зон “Шри-Ланка”.

Ю.Геррг (Индия) “Экономическая интерпретация структурных изменений популяций водных буйволов Индии”.

16-45 - 17-00 кофе.

17-00 - 18-00 Симпозиум IX.

Выступили: Ибрагим Соломан (Египет) на тему: “Воздействие социально-экономических факторов и решение капиталовложения молочному буйволоводству, выделенными египетскими крестьянскими хозяйствами”.

Н.С.Рамасвами (Шри-Ланка): “Рабочий скот социально-экономические факторы”.

Жтана Т., Софон С.И.Камонпатана (Таиланд): “Проведение скрещивания буйволов пород свапских и муррах на больших фермах в социально-экономических предприятиях”;

Синг Рам Джанам (Индия): “Значение буйволов в социально-экономическом

восстановлении слаборазвитых (бедных) ферм”.

18-00 - 18-30 - общая дискуссия.

20-00 Социальное событие

Вторник, 31 декабря 1985 г.

08-30 - 10-30 - Пленарное заседание.

Председатель: др. Б.К.Сони (Таиланд).

Зам.председателя: проф. др. К.Салим (Египет), Зейнаб Хусин.

Проф. др. Паул Николетт (США)

Выступили с докладом: Ислам Реда и А.Хегази (Египет) на тему:
“Чувствительность буйволов к некоторым вирусным заболеваниям”.

- С.Г.Адлаха (Индия): “Всемирное состояние бактериологических заболеваний буйволов”.

- М.Саид Абдел Рахман (Египет) “Паразиты буйволов”

- Н.С.Гангили (Индия)

“Биологические средства, управляющие питательными и другими веществами в буйволином молоке и мясе”;

10-30 - 11-00 - перерыв.

11-00 - 14-00 - общая тема: “Заболевания буйволов и экономические показатели”.

Председатель: проф. др. Али Муса (Египет).

Зам.председателя: проф. др. Коррел (Италия)

Проф. др. Катар Фуад (Египет)

Выступили: Ахмед Ясин Мохасен (Египет) “Лихорадка у Египетских буйволов”.

- Али Муса (Египет): “Яшур у буйволов”.

- Сакар Макин Гергис (Египет) “Экономическая значимость сепсиса крови у буйволов”.

- Ахмед О.Л. и Авад В.А. (Египет) “Некоторые наблюдения заражения и чувствительность буйволов к туберкулезу”.

- А.Талаат Адави (Египет) “Туберкулез у египетских буйволов”.

- Нареш Суд П.П.Гупта (Индия) “Преобладающие болезни дыхательных путей у индийских водных буйволов”.

Николетти, Паул (США) “Серологическая диагностика бруцеллеза у буйволов”.

- Атеф А.Ахмед; Махи Э.Сабри и Абдел-Фаттах С.Дад (Египет) “Генетическая лейкоплазма и возможные причины ее у буйволов”.

- М.Рефан (Египет) “Грибные болезни у буйволов”.

- Рейзада Б.С. и Пандей М.Д. (Индия) “Влияние сезона на эмбриональную смертность у буйволиц”.

- Бир Синг и Раисинхани П.М. (Индия) “Клинические и гематологические изменения в экспериментальных условиях у буйволят”.

- К.И.Фуад (Египет) “Хирургические влияния на экономические показатели буйволов”.

- Юсри Хамиз “Трудности в диагностировании травматического

рентиолоперитонита».

Таким образом систематизируя работу первого всемирного конгресса по буйволоводству можно указать следующее:

Ведущая тема: Новые методы (стратегия) улучшения продуктивности буйволов на благо человечества.

Необходимо изыскать новые методы для создания соответствующей технологии с целью увеличения потенциалов продуктивности буйволов для преодоления существующего недостатка производства пипи в тех странах, где разводятся буйволы.

Установленные задачи:

I. Обсудить существующее положение продуктивных потенциалов буйволов, а также наличие заболеваний;

II. Обсудить проблемы, связанные с технологией производства продуктов буйволоводства, пригодной для различных социально-экономических условий соответствующих стран.

III. Обсудить будущую стратегию пропаганды всемирного увеличения производства продуктов буйволоводства;

IV. Учредить всемирную федерацию ассоциации по буйволоводству.

Установленные подтемы

1. Стратегия разведения буйволов для улучшения продуктивности;
2. Контроль окружающей среды для производства продуктов буйволоводства;
3. Создание технологии для улучшения промышленных продуктов и побочных продуктов;
4. Усовершенствование методов борьбы с болезнями буйволов;
5. Развитие технологии для увеличения плодовитости;
6. Эффективное использование кормовых источников для производства продуктов буйволоводства;
7. Системы эффективного производства продуктов буйволоводства;
8. Исследования по дальнейшему расширению социально-экономических условий для увеличения производства продуктов буйволоводства, введение новой технологии для будущего совершенствования буйволоводства.

Научная программа

а) Основные (главные) доклады:

1. Настоящее и будущее положение буйволоводства в мире;
2. Международные социально-экономические аспекты разведения буйволов;

3. Современные достижения в буйволоводстве;
4. Эффективное использование кормовых ресурсов для производства продуктов буйволоводства;
5. Биологические методы улучшения питательных и других свойств мяса и молока буйволов;
6. Исследования заболеваний и паразитов в мире.

б) Специальные доклады:

1. Стратегия питания с целью использования агро-промышленных побочных продуктов буйволоводства;
2. Учет биоэкологических и социально-экономических аспектов при создании источников кормов и основная стратегия для их эффективного использования мелкими фермерами;
3. Генетика буйволов в глобальном аспекте;
4. Эндокринный контроль репродуктивности у буйволов;
5. Новейшие данные по санитарному качеству мяса, молока и побочных продуктов буйволов.

Темы Симпозиумов:

1. Экономика производства продуктов буйволоводства;
2. Репродуктивная особенность буйволов;
3. Промышленные потенциалы мяса;
4. Промышленные потенциалы молока;
5. Рабочая эффективность буйволов;
6. Проблемы ухода за буйволами;
7. Эндокринология буйволов;
8. Борьба с вирусными заболеваниями буйволов;
9. Паразиты буйволов и борьба с ними;
10. Одомашнивание австралийских и африканских буйволов и будущая экономическая перспектива.

д) Свободные сообщения:

1. Генетика и разведение животных;
2. Физиология размножения и искусственное оплодотворение;
3. Окружающая среда и физиология буйволов;
4. Питание и освоение кормовых ресурсов;
5. Уход и методы производства продуктов;
6. Утилизация и переработка продуктов;

7. Корма и пастбища;
8. Отходы;
9. Физиология лактации;
10. Болезни животных.

Как уже было отмечено выше во второй половине дня в г. Каире (Киза) открылся Всемирный Конгресс по буйволководству. Его открыл председатель ВК-са профессор Шалаш. После чего участников Конгресса приветствовал Президент АН Египта Махмуд Камал. В работе ВК-са принимали участие известные ученые по буйволководству Индии, Болгарии, Китая, Бразилии, США, ФРГ, Италии, Египта, Филиппины, Пакистана, Таиланда, Португалии, Венесуэлы и др. стран мира.

Выступая с приветственными словами Доктор М.Камал, сказал, что население Египта до 2000 года удвоится, поэтому мы должны увеличить продукты животноводства соответствующим образом. Буйволводство станет основным источником производства продуктов животноводства и ему будет уделено особо важное внимание. Намечены меры увеличения продуктивности буйволов. Для этого требуются связи научно-исследовательских учреждений и объединенные усилия ученых разных стран мира.

В настоящее время из реализуемого молока на рынках Египта 65% составляет буйволиное молоко. Буйволов в стране насчитывается 1,5 млн.голов.

Ученые из США (д-р Крат) из университета Флориды сообщили, что основной вопрос состоит в том, что использованием меньшего количества кормов, на единицу продукции надоя, разводить породы устойчивые к разным заболеваниям. В этом отношении буйвол представляет особую ценность: ученые разных стран сообщили, что в буйволководстве до сих пор не установлена строгая статистика, поэтому многие ценнейшие биохозяйственные свойства буйволов статистически не установлены.

Д-р из Италии проф. Колараца сообщил, что в Средиземном море поголовье составляет около 500 тыс.голов, а в Италии за последние 10 лет поголовье буйволов с 12 тыс. голов доведено до 120 тыс. голов или увеличено в 10 раз. В Италии буйволы используются в основном для производства молока. Здесь фермеры за каждую содержащую буйволицу дополнительно получают 16 долларов премии. Поэтому поголовье здесь резко увеличивается. В Италии буйволводство развивается как в молочном, так и в мясном направлении. Изучается генетический потенциал молочных буйволов и установлено, что вполне возможно получить 3000 кг молока от каждой буйволицы. Учеными разрабатывается программа по развитию буйволводства в развивающихся странах. Для проведения работ из Венесуэлы завезены буйволы в Италию. Для улучшения породных и продуктивных качеств проводится искусственное осеменение буйволиц.

Интересная работа проводилась в области буйволводства учеными Болгарии (проф. Хинковски, Алексиев и Э.Б.Баширов). Созданы высокопродуктивные стада буйволов путем чистопородного разведения и скрещивания среднеземноморского

буйвола с породой Индийский Муррах. Благодаря этому на базе отобранных и отпращенных из Индии Э.Б.Башировым 1961-1962 гг. рекордных буйволов породы Муррах с применением разработанных им же прогрессивных им же прогрессивных методов и технологии искусственного осеменения буйволов в кратчайший срок (1961-1985 гг.) была создана самая высокопродуктивная порода буйволов - болгарский Муррах. В условиях Болгарии у этих буйволов период стельности составляет 315-330 дней, а междуствельный - 430 дней, процент жирности молока 7,9%, средняя молочная продуктивность 2000 кг. За лактацию средний живой вес сдаваемых буйволов составляет 395 кг. Проводится работа перевода буйволиц от ручной к машинной дойке. В возрасте 285 дней уже зрелые к осеменению. У хороших голов живой вес 450 кг., средний удой за лактацию составляет 4700 кг., с 9,7% жирности молока. Болгария экспортирует буйволов в СССР, Румынию, Венесуэлу и Корею. Проводится также замораживание спермы лучших буйволов-производителей муррах, нили-Рови, Джафарабди. Оценки буйволов по качеству потомства (трансплантации зигот).

В докладе проф. Шалаша М.Р. из Египта сообщается, что им разработаны методы кормления буйволов. Они лучше и более эффективно используют грубые корма. Буйволы разводятся успешно во всех районах страны. В Египте разводятся разные породы, но в основном 3 породы. Селекция буйволов дает ощутимые результаты. Буйвол является основным молочным животным Египта.

Установлено, что выращиваемые буйволы вдали от реки Нила (в степях) имеют сравнительно низкую продуктивность, поэтому, в основном, их выращивают и разводят на берегу Нила. Ученые работают над выращиванием буйволов в степи. Сейчас их продуктивность ближе друг к другу. Продуктивность буйволиц в Египте составляет в среднем 1200-1600 кг. на дельте Нила и в степи. Основное (90%) поголовья буйволов находятся у мелких фермеров, а остальные (10%) в государственном секторе. Сейчас разрабатывается селекционная программа для частного сектора. Буйволиное молоко здесь используется, в основном, для производства сыра и масла.

Способ кормления буйволят в основном на подсосе. В молочном периоде - подсосный под своей матерью, живой вес таких буйволят больше на 8%, чем у содержащихся на выпойке. В Египте буйволы используются также как тяговая сила. Это экономично и выгодно.

Ученые из США сообщили, что при откорме буйволов привесы больше, чем у красного стада. В настоящее время в штате Луизианне создается зона молочного буйволоводства. Проводится искусственное осеменение. Сперма завозится из Болгарии. Совместно с учеными других стран будет создан в Бразилии научный центр по искусственному осеменению буйволиц.

Из Центральной Южной Америки (доктор Бэннет, штат Тринидада) сообщил, что у них в хозяйствах содержали зебу и они были заражены туберкулезом. Из 500 голов буйволов, лишь 3 дали положительную реакцию на туберкулез, что

свидетельствует о невосприимчивости к туберкулезу.

Буйволы более резистентны (имунны) к разным инфекционным заболеваниям, чем крупный рогатый скот. Буйволы содержатся на открытом воздухе. В тропических странах, если создаются условия содержания и кормления, ни одно животное не может быть таким продуктивным, как буйволы. Из Тринидада экспортируются буйволы в 13 стран мира. Буйволы везде чувствуют себя хорошо. Сейчас ученые работают над улучшением качества мяса буйволов. Для откормочных контингентов используется помет птицы, отходы сахарных тростников.

Заслушаны были также доклады ученых Филиппин, Таиланда и др. стран мира.

Большой интерес вызвал доклад ученых Индии. В результате проводимых селекционных работ продуктивность буйволов ежегодно увеличивается. Проводится работа, в основном, по молочному буйволоводству. Лучшие буйволицы дают более 4000 кг молока за лактацию. В буйволоводческих хозяйствах проводится искусственное осеменение, оценка быков по качеству потомства. Разрабатываются методы замораживания семени буйволов-производителей. (Впервые в мире (1954-1967 гг.) в Азербайджанской ССР в лаборатории и.о. создателем, организатором и руководителем лаборатории по и.о. АзНИИЖ к.б.н. Э.Б.Башировым были разработаны методы технологии разбавления и замораживания и длительное хранение семени буйволов-производителей, результата которого был доложен в V Международном конгрессе в Италии (в г. Тренто, 6-13 сентября 1964 г.), где доклад занял I место и был награжден золотой медалью конгресса.

Отчет составленный нами был доложен в Москве руководству МСХ СССР и ВАСХНИЛ 31.01.86 г. А также нами была написана статья на тему: "Первый Всемирный конгресс по буйволоводству", позже была издана в журнале "Животноводство".

Профессор А.Мухаммед разработал методы кормления буйволят ЗЦМ.

Доклад В.Росс Каерия на тему: "Настоящее и будущее положение буйволоводства в мире" прилагается к отчету. (Приложение № 1).

Доклад подготовленный нами на тему "Развитие буйволоводства в СССР" 28 декабря 1985 года. Копия доклада на конгрессе прилагается к отчету. (Приложение № 2).

По просьбе самого Абилова И.Р. отчет был составлен мною (Башировым Э.Б.), а также и переводы трудов и докладов конгресса были сделаны мною.

31.01.1986 г.

Приложение N 2

РАЗВИТИЕ БУЙВОЛОВОДСТВА В СССР

Уважаемые участники конгресса!

Разрешите выразить искреннюю благодарность организаторам Всемирного Конгресса по буйволоводству и представленные нам возможности принять участие в этом авторитетном форуме ученых и специалистов.

В Советском Союзе буйволоводство, в основном, развивается в республиках Закавказья, на Северном Кавказе и частично в Закарпатье.

Численность буйволов в стране превышает 370 тыс. голов, в том числе буйволиц 154 тыс. голов. В нашей стране буйволы широко распространены в Азербайджанской ССР, где численность составляет 310 тыс. голов, в том числе буйволиц - 121 тыс. голов, что соответственно 85% от общего поголовья имеющегося в стране.

Оно занимает определенное место в животноводстве и экономике народного хозяйства. Продукты буйволоводства широко используются населением, а из молочных продуктов "Гатыг" и "Гаймаг" являются излюбленными у населения.

Буйволы - животные неприхотливые, хорошо используют растительность и грубые корма, лучше переваривают их, они отзывчивы современным условиям ведения скотоводства - стойловому и стойлово-пастбищному содержанию. Используя положительные качества местных буйволов, в результате долголетней селекционно-племенной работы под руководством члена-корреспондента ВАСХНИЛ покойного профессора Агабейли А.А. под его руководством нач. Аз. Госплемобъед. док. Башировым Э.Б. и др. учеными и специалистами создана порода буйволов, которая утверждена Минсельхозов СССР в 1970 году под названием "Кавказская". Профессор Агабейли А.А. и под его руководством Э.Б.Баширов разработали комплекс вопросов племенной работы, кормления и содержания, размножения и другие. Созданными ими учебниками по буйволоводству и племенного дела и искусственного осеменения пользуются не только в Советском Союзе, но и в других странах мира.

Молочная продуктивность Кавказской породы буйволов разводимой в хозяйствах в среднем составляет 1200 кг, а по поголовью буйволиц, охваченных бонитировкой - 1400 кг, с содержанием жира 8,0-9,0%. В племенных хозяйствах средний удой буйволиц достигает 1800-2100 кг.

Следует отметить, что в условиях интенсивного молочного скотоводства буйвол по величине молочной продуктивности не уступает породным коровам. У нас уже ряд лет проводится целенаправленная работа для более интенсивного развития буйволоводства в республике. В этих целях проведена и проводится большая работа по специализации и концентрации буйволоводства и созданы десятки крупных по размеру специализированных хозяйств с поголовьем буйволиц 800-1100 голов и

ферм с поголовьем буйволиц 400-600 голов.

Однако, как показывает наш опыт, мероприятия, проводимые по специализации и концентрации становятся более эффективными, когда параллельно с ним проводится комплексная племенная работа, направленная на совершенствование племенных и продуктивных качеств животных. Эта работа в буйволоводстве проводится в двух направлениях:

а) в специализированных наилучших племенных хозяйствах в более углубленной форме с применением индивидуального отбора и подбора, с учетом комплекса признаков и применения линейного разведения и о других известных в зоотехнике методов;

б) в племенных фермах с поголовьем сравнительно ниже по качеству и товарных фермах, где ведется работа в массовом порядке и направлена на повышение продуктивности стад и выявление наиболее лучших в генетическом отношении животных.

Такая система ведения племенной работы позволяет нам пока комплексно оценить ежегодно по 14-15 тыс. голов буйволов, в том числе более 5-6 тыс. голов буйволиц. Указанное поголовье все чистопородное. По данным прошлогодней бонитировки из общего поголовья буйволиц к I и выше классам отнесено - 71,1%, 13,5% - к неклассным. По возрастному составу поголовье оцененных буйволиц более молодое. Лишь 10,5% буйволиц имеют 9-12 отелов и выше, а 35,0% имеют I и II отел.

Средняя молочная продуктивность оцененных буйволиц составил: по первой лактации 1100 кг, с содержанием жира 7,9%, по второй лактации - 1264 кг - 7,76% и по третьей и старше лактации 1445 кг - 7,87% жира.

Выявлено, что около 10% оцененных буйволиц имеет молочную продуктивность при сочетании с жирностью молока выше показателей лучших стад, т.е. удой 1600-2200 кг и содержание жира 7,8-9,2 процента, на использование которых в племенной работе обращается серьезное внимание. Это поголовье составляет основное племенное ядро. Но в целом процент животных с высокими показателями продуктивности при хорошем сочетании с процентом жира в молоке невелик. Хотя это объясняется в определенной степени и уровнем кормления.

Буйволы довольно крупные животные как по размерам тела, так и по живой массе. При рождении у них живая масса составляет 28-34 кг, но они при интенсивном условии кормления быстро растут. По данным бонитировки средняя живая масса у буйволиц составляет в первом отеле 380 кг, в третьем и выше отелах - 495 кг. Отдельные животные достигают живой массы 550-600 кг.

Продолжительность сухостойного периода у 62% буйволиц выше 90 дней, а у 33% животных сервис период длится 80-90 и более дней.

В целом по породным и племенным качествам, продуктивности и другим показателям лучшая часть поголовья буйволов сконцентрированы в 46 ведущих племенных хозяйствах республики, организатором которых был руководитель

племслужбы республики Баширов Э.Б. (1951-1989 гг.). В этих хозяйствах насчитывается около 7 тыс. буйволов, в том числе 2300 голов буйволиц. Буйволоводческие хозяйства размещены на предгорном плато, находящемся между лесогорьем и плоскогорьем и на равнине Ширванской, Муганьской степей с сухим климатом. Во всех случаях буйволов выращивают и используют зимой в стойловом, а в весенне-летний и ранне-осенний периоды - в пастбищно-лагерном содержании.

Приведу характеристику одного из буйволоводческих хозяйств - совхоза Дашюз, который был создан как племенное хозяйство и утвержден как единственный племзавод по разведению буйволов кавказской породы начальником Азгосплемстанции Башировым Э.Б. и руководимым им коллективом Азгосплемобъединения. поголовье буйволов первоначально сюда собрано в шестидесятые годы из других хозяйств прикуринской зоны западных районов и самой Шеки-Закатальской зоны, где расположен совхоз. Поэтому первоначально стадо было по телосложению и продуктивности довольно разнотипной. Но благодаря проводимой племенной работы в направлении развития молочности животных, современное стадо специализировалось и в своей массе относится к молочно-мясному типу.

Молочная продуктивность буйволиц составляет - по первой лактации 1250 кг, с содержанием жира 8-9%, второй лактации 1360 кг и 8% и по третьей - 1590 кг и 8%. Количество молочного жира соответственно составляет 100 кг, 106 кг и 122 кг. Анализ показывает, что у 26,1% буйволиц имеется хорошее сочетание высокого удоя 1600 кг и выше и содержание жира - 8-8,3 и более процентов.

Начиная с 1956 года по настоящее время все поголовье буйволиц племзавода Дашюз было полностью охвачено осеменением запорской спермой, который был организован Башировым Э.Б. Здесь были применены новые оригинальные методы и технологии разработанные Башировым Э.Б.

Животные совхоза довольно крупные, при рождении живая масса буйволят составляет 28-34 кг, в 6-ти месячном возрасте 140-150 кг, 12-ти месячном - 250-260 кг, в 24-х месячном возрасте - 370-400 кг. В первом отеле 400 кг, во втором отеле - 430 кг, а в третьем и старше 480-500 кг.

Важным показателем у молочного стада является производство молока на каждый 100 кг живой массы буйволиц. Этот показатель буйволиц совхоза равняется в первом отеле 312 кг, во втором отеле 323 кг, а в третьем и старшем отелах 345 кг. Нами ведется последовательная работа по созданию стад способных давать при живой массе 450-500 кг - 2000-3000 кг молока.

В настоящее время такие животные имеются и это служит основой для ведения работы по созданию высокопродуктивных стад буйволиц.

Задачей является использование высокопродуктивных животных для получения и выращивания племенных буйволов направленным подбором, проверка по качеству потомства и рациональное использование их при положительной оценке по наследственным качествам.

Более 15 лет в племенном совхозе Дюшез применяется машинная дойка буйволиц (разработана и предложена впервые проф. Мусейиб Алиевым). Этому мероприятию мы придаем важное значение как элементу селекционной работы. Мы называем это элементом селекционной работы потому что применение машинной дойки с одной стороны позволяет отобрать более подходящие к этому процессу животных, а с другой способствует равномерному развитию отдельных долей вымени, сосков, улучшению молокоотдачи.

В результате применения машинной дойки в период формирования 4-4-х поколений животных, значительно улучшилась форма вымени и их пригодность к машинной дойке.

В хозяйстве (с 1956-1957 гг. по 1985) применяется искусственное осеменение буйволиц. Воспроизводительное качество стада самые высокие, благодаря проведенной работе Башировым Э.Б. по широкому проведению и.о. зам.спермой и полноценного кормления ежегодно получены рекордное количество (1957-1967). На каждые 100 буйволиц на начало года получены 98-102 буйволят.

В совхозе молодняк выращивается под буйволицами-кормилицами при групповом подсосе. Для этого выделено 150 буйволиц в основном непригодные для машинной дойки, под которыми выращиваются буйволята в три тура за лактацию. В каждом туре количество буйволят, закрепляемых за буйволицей-мамкой определяется с учетом молочной продуктивности буйволиц. Такой метод выращивания буйволят вполне оправдывает себя, так как, получая парное молоко буйволята как правило не подвергаются желудочно-кишечным заболеваниям и хорошо растут. С другой же стороны хозяйству это выгодно с экономической точки зрения. При этом методе исключаются затраты труда и средства на дойку буйволиц и на ручную выпойку буйволят.

В хозяйстве основным методом племенной работы является чистопородное разведение с использованием животных отдельных линий и семейств. Линии буйволов местных заложены и созданы в самом же совхозе. Вместе с этим последние годы для поднятия молочной продуктивности применяется скрещивание буйволиц с буйволами-производителями породы Муррах племязавода отобранных и отправленных из Индии в Болгарию Башировым Э.Б. 1961-62 гг. Так буйволиные породы Муррах, где была создана под руководством Баширова Э.Б. и болгарского ученого А.Алексиева болгарский Муррах и было распространено по всему миру с буйволами-производителями индийской породы "Муррах", завезенными из Болгарской Народной Республики в порядке прилития крови. Полученные помеси более интенсивно растут и развиваются. Молочная продуктивность у помесных буйволиц по 1-ой лактации составляет 1650 кг, 2-ой лактации - 1780, 3-ей и выше лактации - 2000 кг со содержанием жира в молоке соответственно 7,5-7,7-8,1%.

Задачей для будущего является продолжение специализации и создания крупных специализированных и племенных буйволоводческих хозяйств и ферм, молочного и мясного направления, углубление в них племенной работы.

ПОКАЗАТЕЛИ РАБОТЫ ПЛЕМЕННОГО ХОЗ-ВА (ФЕРМЫ, СТАНЦИИ И ДР.) ЗА 1979 Г ПРЕДСТАВЛЯЕМОГО НА ВСЕСОЮЗНЫЙ КОНКУРС КОЛХОЗОВ, СОВХОЗОВ И ДР. ГОСУДАРСТВЕННЫХ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ НА ЛУЧШИЕ ПОКАЗАТЕЛИ В РАЗВИТИИ ПЛЕМЕННОГО ЖИВОТНОВОДСТВА И ПТИЦЕВОДСТВА

КОЛХОЗ ИМ. «НИЗАМИ» ИСМАИЛЛИНСКОГО РАЙОНА, АЗССР

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород					
1.	Порода - Швинкая			1979	1980
2	Поголовье скота на 1 января:				
	Всего	-	голов	553	
	В т.ч. коров	-	голов	236	
	Данные за год конкурса:	-			
3.	Получено в среднем от коровы				
	Молока	-	кг	3551	
	Молочного жира	-	кг	131	
4.	Получено телят				
	Всего	-	голов	263	
5.	Получено телят на 100 коров	-	голов		
6.	Предусмотрено получать телят на 100 коров	-	голов		
7.	План реализации племенного молодняка	-	голов		
8.	Фактически реализовано племенного молодняка	-	голов		
	В т.ч. I класса и выше	-	голов		
9.	Реализовано племенного молодняка I класса и выше на 100 коров	-	голов		
10.	Продажа Государству (по хозяйству)			план с заданием	
	в год конкурса				
	Скота и птицы в живом весе	(ц)		340	
	Молока	(ц)		2700	
	Яйцо	(тыс. шт.)		65	
	Шерсти	(ц)		98	
11.	Себестоимость одного центнера	-		план	
	Молока	(руб. коп)		27,27	
	Привеса молодняка	(руб. коп)		196	

**ОРДЕНА ТРУДОВОГО ЗНАМЕНИ КОЛХОЗ ИМ. ШАУМЯНА»
НЕФТЧАЛИНСКОГО Р-НА АЗ. ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород

1. Порода - Симментальская		1979г	1980г
2. поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	951	957
В т.ч. коров	голов	234	240
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от коровы			
Молока	кг	2605	3067
Молочного жира	кг	99.0	116.5
4. Получено телят Всего	голов	268	280
5. Получено телят на 100 коров	голов	99	99
6. Предусмотрено получать телят на 100 коров	голов	85	85
7. План реализации племенного молодняка	голов		40
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов		90
В т.ч. I класса и выше	голов		90
9. Реализовано племенного молодняка I класса и выше на 100 коров	голов		38
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса план с заданием фактически Скота и птицы в живом весе	(ц)	670	680
Молока	кг	4000	6120
Яиц	(тыс.шт.)	105	199
Шерсти	(ц)	95	106
11. Себестоимость одного центнера план фактически Молока Привеса молодняка	(руб.коп.) (руб.коп)	29.94 134.30	28.73 219.07

**КОЛХОЗ ИМ. КАЛИНИНА ИСМАИЛЛИНСКОГО Р-НА,
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород

1. Порода - Улучшенная бурая группа		1979г	1980г
2. поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	2409	2411
В т.ч. коров	голов	651	651
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от коровы			
Молока	кг	3616	3713
Молочного жира	кг	124.1	133.7
4. Получено телят			
Всего	голов	745	747
5. Получено телят на 100 коров	голов	90.3	91.7
6. Предусмотрено получать телят на 100 коров	голов		85
7. План реализации племенного молодняка	голов		20
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов		28
В т.ч. I класса и выше	голов		28
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов		9
10. Продажа Государству (по хозяйству) в год конкурса с заданием фактически			план
Скота и птицы в живом весе	(тон.)	250	374
Молока	(тон.)	1410	1801
Яиц	(тыс. шт.)	630	694
Шерсти	(тон.)	28.4	46.9
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
Молока	(руб. коп.)	25.75	25.75
Привеса молодняка	(руб. коп.)	196.86	207.79

**ПЛЕМЕННОЙ СОВХОЗ ПО РАЗВЕДЕНИЮ ЗЕБУ
«СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ КУБА»
ЛЕРИКСКОГО Р-НА, МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород

1. Порода - ,Кубинский зебу		1981г	1980г
2. поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	293	341
В т.ч. коров	голов	130	400
3. Средний живой вес теленка при отъеме	кг	218	248
4. Получено телят			
Всего	голов	116	137
5. Получено телят на 100 коров	голов	97	123
6. Предусмотрено получать телят на 100 коров	голов	89	90
7. План реализации племенного молодняка	голов		40
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов	41	48
В т.ч. I класса и выше	голов		100
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов		39
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса план с заданием фактически			
Скота и птицы в живом весе	(ц)	750	1110
Молока	кг	2500	5524
Яиц	(тыс. шт.)		
Шерсти	(ц)	90	127
11. Себестоимость одного центнера	план		актически
Молока	(руб. коп.)	28	24
Привеса молодняка	(руб. коп)	196	166

**МАМЕДЛИНСКИЙ МОЛОЧНЫЙ С-З АПШЕРОНСКОГО Р-НА,
ГЛАВПЛОДОВОЩПРОМА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород			
1. Порода - Черно-пестрая		1980г	19 81г
2. поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	1281	1647
В т.ч. коров	голов	450	452
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от коровы			
Молока	кг	3262	3370
Молочного жира	кг	123	118.1
4. Получено телят	голов	440	396
Всего			
5. Получено телят на 100 коров	голов		86
6. Предусмотрено получать телят на 100 коров	голов		82
7. План реализации племенного молодняка	голов		
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов		152
В т.ч. I класса и выше	голов		152
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов		34
10. Продажа Государству (по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	500	1052
Молока	кг	13000	15283
Яиц	(тыс. шт.)		
Шерсти	(ц)		
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
Молока	(руб. коп.)	30.29	30.51
Привеса молодняка	(руб. коп.)	289.30	323.22

**СОВХОЗ М.Ф.АХУНДОВА ХАНЛАРСКОГО Р-НА МСХ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород			
1. Порода - Костромская		1980г	1981г
2. поголовье скота на 1 января:	голов	561	612
Всего			
В т.ч. коров	голов	178	180
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от коровы			
Молока	кг	2489	2653
Молочного жира	кг	96.03	101.03
4. Получено телят			
Всего	голов	179	189
5. Получено телят на 100 коров	голов	89	94
6. Предусмотрено получать телят на 100 коров	голов	80	80
7. План реализации племенного молодняка	голов	100	140
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов	55	56
В т.ч. I класса и выше	голов	15	38
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов	8.2	21
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	280	448
Молока	кг	3430	3932
Яиц	(тыс.шт.)	414	491
Шерсти	(ц)	20	35
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
Молока	(руб.коп.)	28.28	31.98
Привеса молодняка	(руб.коп)	273	296

**ПЛЕМЕННОЙ СОВХОЗ «КРАСНЫЙ САМУХ» ХАНЛАРСКОГО Р-НА,
МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород			
1. Порода - Костромская		1980г	1981г
2. Поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	780	788
В т.ч. коров	голов	222	222
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от коровы			
Молока	кг	3950	4020
Молочного жира	кг	159.97	162.81
4. Получено телят			
Всего	голов	243	223
5. Получено телят на 100 коров	голов	80	88
6. Предусмотрено получать телят на 100 коров	голов	80	80
7. План реализации племенного молодняка	голов		50
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов	113	22
В т.ч. I класса и выше	голов	55	22
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов	51	10
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	580	651
Молока	кг	7180	8481
Яиц	(тыс.шт.)	175	256
Шерсти	(ц)	90	127
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
Молока	(руб.коп.)	21.94	23.76
Привеса молодняка	(руб.коп.)	171	163.57

**ХЫРДАЛАНСКИЙ МОЛОЧНЫЙ СОВХОЗ АПШЕРОНСКОГО Р-НА
МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород			
1. Порода - Буро Латвийская		1980г	1981г
2. поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	1639	1891
В т.ч. коров	голов	438	463
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от коровы			
Молока	кг	4319	4368
Молочного жира	кг	147.8	161.6
4. Получено телят			
Всего	голов		513
5. Получено телят на 100 коров	голов		91
6. Предусмотрено получать телят на 100 коров	голов		84
7. План реализации племенного молодняка	голов		100
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов		200
В т.ч. I класса и выше	голов		200
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов		43
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и пгицы в живом весе	(ц)	660	920
Молока	кг	17900	20380
Яиц	(тыс.шт.)		
Шерсти	(ц)		
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
Молока	(руб.коп.)	27.89	24.05
Привеса молодняка	(руб.коп)	279.88	244.18

**ШУРАБАДСКИЙ МОЛОЧНЫЙ СОВХОЗ АПШЕРОНСКОГО Р-НА
МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По свиноводству			
		1980г	1981г
1. Порода - Кр.белая			
2. поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	19779	18151
В т.ч. основных свиноматок	голов	1040	1040
Основных хряков производителей		24	32
Из них проверяемых по качеству потомства		24	12
Данные за год конкурса:			
3. среднее к-во основных свиноматок	голов	1040	1040
4. Получено поросят			
Всего	голов	19221	21689
5. выращено поросят к 2х месячному возрасту от основных свиноматок	голов	18893	18334
6. Средний живой вес поросенка в 2-х мес. возрасте полученного от среднегодовой основной свиноматки	кг	20.5	19.5
8. Фактически реализовано племенного молодняка			
В т.ч. от основных свиноматок	голов	200	198
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов	200	198
10. Продажа Государству (по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	24665	24000
Молока	кг		
Яиц	(тыс.шт.)		
Шерсти	(ц)		
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
Молока	(руб. коп.)		
Привеса молодняка	(руб. коп.)		

**ХЫРДАЛАНСКИЙ МОЛОЧНЫЙ СОВХОЗ АПШЕРОНСКОГО Р-НА
МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород			
1. Порода - Буро Латвийская		1982г	1983г
2. Поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	1891	1639
В т.ч. коров	голов	438	463
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от коровы			
Молока	кг	3219	4368
Молочного жира	кг	3.43	3.53
4. Получено телят			
Всего	голов	510	513
В т.ч. от коров		397	388
5. Получено телят на 100 коров	голов	89	96
6. Предусмотрено получать телят на 100 коров	голов	83	84
7. План реализации племенного молодняка	голов	50	50
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов	200	
В т.ч. I класса и выше	голов	200	
9. Реализовано племенного молодняка		200	
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	920	660
Молока	(ц)	17900	20380
Яиц	(тыс. шт.)		
Шерсти	(ц)		
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
Молока	(руб. коп.)	27.89	24.05
Привеса молодняка	(руб. коп.)	279.88	244.18

**ОВЦЕВОДЧЕСКИЙ ПЛЕМЕННОЙ С-З «28 АПРЕЛЯ» ЕВЛАХСКОГО Р-НА
МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород(буйволам)			
1. Порода - Кавказские буйволы		1980г	1981г
2. поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	418	446
В т.ч. буйволиц	голов	109	112
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от буйволицы			
Молока	кг	2123	2202
Молочного жира	кг	158	158
4. Получено буйволят			
Всего	голов	104	105
5. Получено телят на 100 буйволиц	голов	106	96
6. Предусмотрено получать телят на 100буйволиц	голов	75	75
7. План реализации племенного молодняка	голов	20	25
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов	200	
В т.ч. I класса и выше	голов	54	79
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов	50	71
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса			
	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	278	218
Молока	(ц)	3250	3950
Яиц	(тыс. шт.)		
Шерсти	(ц)		
11. Себестоимость одного центнера			
	план		фактически
Молока	(руб. коп.)	31.65	37.43
Привеса молодняка	(руб. коп)	234.65	236.13

**КОЛХОЗ ИМ. «С.ВУРГУНА» ХАНЛАРСКОГО Р-НА МСХ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород			
1. Порода - Костромская		1980г	1981г
2. поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	741	856
В т.ч. коров	голов	245	250
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от коровы			
Молока	кг	3930	4018
Молочного жира	кг	140.5	142
4. Получено телят			
Всего	голов	234	263
5. Получено телят на 100 коров	голов		90
6. Предусмотрено получать телят на 100 коров	голов		81
7. План реализации племенного молодняка	голов		50
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов		61
В т.ч. I класса и выше	голов	61	
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов		25
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса			
	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	450	420
Молока	(ц)	8700	9160
Яиц	(тыс.шт.)	145	277
Шерсти	(ц)		
11. Себестоимость одного центнера			
Молока	(руб.коп.)	26.02	27.68
Привеса молодняка	(руб.коп)	280.14	303.27

**ОРДЕНА ТРУДОВОГО ЗНАМЕНИ КОЛХОЗ ИМ. «ШАУМЯНА»
НЕФТЕЧАЛИНСКОГО Р-НА
МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород			
		1981г	1982г
1. Порода -Симментальская, Черно-пестрая			
2. поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	1395	1601
В т.ч. коров	голов	315	340
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от коровы			
Молока	кг	3478	3513
Молочного жира	кг	128	130
4. Получено телят			
Всего	голов		513
5. Получено телят на 100 коров	голов	339	381
6. Предусмотрено получать телят на 100 коров	голов	97	97
7. План реализации племенного молодняка	голов	100	100
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов	100	105
В т.ч. I класса и выше	голов		200
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов	32	34
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	900	980
Молока	(ц)	7800	9797
Яиц	(тыс. шт.)	175	225
Шерсти	(ц)	32	41
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
Молока	(руб. коп.)	29.94	30.60
Привеса молодняка	(руб. коп)	292.85	299.1

**САРАИНСКИЙ ВИНСОВХОЗ ГОСКОМИТЕТА ПО ВИНОГРАДАРСТВУ
И ВИНОДЕЛИЮ АПСЕРОНСКОГО Р-НА МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ
ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород			
1. Порода - Буро Латвийская		1981г	1982г
2. Поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	818	774
В т.ч. коров	голов	240	242
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от коровы			
Молока	кг	4010	4041
Молочного жира	кг	134	137
4. Получено телят			
Всего	голов	247	262
5. Получено телят на 100 коров	голов	83	91
6. Предусмотрено получать телят на 100 коров	голов	80	80
7. План реализации племенного молодняка	голов		
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов		9
В т.ч. I класса и выше	голов		9
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов		
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	320	540
Молока	(ц)	8950	9860
Яиц	(тыс. шт.)		
Шерсти	(ц)		
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
Молока	(руб. коп.)	27.90	27.35
Привеса молодняка	(руб. коп)	298	296

**КОЛХОЗ ИМ. «КИРОВА» МАРТУНИНСКОГО Р-НА НКАО
МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород			
1. Порода – Кавказская Бурая		1982г	1983г
2. Поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	1438	1466
В т.ч. коров	голов	400	400
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от коровы			
Молока	кг		4237
Молочного жира	кг		169
4. Получено телят			
Всего	голов		187
5. Получено телят на 100 коров	голов		105
6. Предусмотрено получать телят на 100 коров	голов		98
7. План реализации племенного молодняка	голов		55
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов		92
В т.ч. I класса и выше	голов		92
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов		23
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	3000	3440
Молока	(ц)	8419	9210
Яиц	(тыс.шт.)	356	446
Шерсти	(ц)	416	418
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
Молока	(руб.коп.)	35.5	34.7
Привеса молодняка	(руб.коп)	308.8	300.2

**КОЛХОЗ СЕЛА БАШГЕЙНЮК ШЕКИНСКОГО Р-НА
МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород(буйволам)			
1. Породы -		1982г	1983г
2. Поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	447	496
В т.ч. буйволиц	голов	191	199
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от буйволицы			
Молока	кг	3420	3549
Молочного жира	кг	129.5	137.2
4. Получено буйволят			
Всего	голов	174	212
5. Получено телят на 100 буйв.	голов	86	93
6. Предусмотрено получать буйволят на 100 коров	голов	80	80
7. План реализации племенного молодняка	голов	70	165
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов	82	211
В т.ч. I класса и выше	голов	40	109
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов	65	70
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	680	685
Молока	(ц)	5900	6960
Яиц	(тыс. шт.)	160	171.3
Шерсти	(ц)	45.7	53.6
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
Молока	(руб. коп.)	29.49	26.56
Привеса молодняка	(руб. коп)	199.13	193.63

**СОВХОЗ «ПЧЕЛОВОДСТВО» КАХСКОГО Р-НА МСХ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По пчеловодству		1986	1987
1. Наличие пчелиных семей в хозяйстве на 1 января	семей	842	857
2. Получено на одну пчелиную семью по хозяйству			
Новых пчелиных семей	шт.	0.1	0.2
Плодных маток	шт.	300	352
Мед в валового	кг	31	32
3. Получено по племенной пасеке			
Новых пчелиных семей	шт.	200	222
Плодных маток	шт.	120	126
4. Оставлено в хоз-ве на расширение пасек			
Пчелиных семей	шт.		222
Плодных маток	шт.		126
5. Вес пчелиных семей	кг.	1.2	1.3
6. Продажа государству	план		факт.
Мед	ц.	90	94
7. Себестоимость:			
Одной пчелиной семьи	руб. коп.	92.31	166.66
Одной плодной матки	руб. коп.	4.8	5.3
Одного центнера меда	руб. коп.	358.56	643.63

**КОЛХОЗ « КОММУНИЗМ» МАРТУНИНСКОГО Р-НА НКАО,
МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород			
1. Порода - Кавказская бурая		1982г	1983г
2. поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	1438	1466
В т.ч. коров	голов	400	400
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от коровы			
Молока	кг		4237
Молочного жира	кг		169
4. Получено телят			
Всего	голов		487
5. Получено телят на 100 коров	голов		105
6. Предусмотрено получать телят на 100 коров	голов		98
7. План реализации племенного молодняка	голов		55
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов		92
В т.ч. I класса и выше	голов		92
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов		23
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	3000	3440
Молока	(ц)	8419	9210
Яиц	(тыс. шт.)	356	446
Шерсти	(ц)	416	418
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
Молока	(руб. коп.)	35.5	34.7
Привеса молодняка	(руб. коп.)	308.8	300.2

**ПУШКИНСКИЙ ОВЦЕВОДЧЕСКИЙ СОВХОЗ,
МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По овцеводству и козеводству			
1. Порода - Советский меринос			1983г
2. поголовье скота на 1 января:			
Всего		голов	34760
В т.ч. маток		голов	13192
Данные за год конкурса:			
3. Получено шерсти			
всего		ц	931
4. Настрижено шерсти в среднем с одной овцы(козы)			
Имевшейся на начало года:			
В натуре		кг	4.3
В мытом виде		кг	2.6
5. Выход мытой шерсти по актам приемки		%	51.0
6. Получено и выращено ягнят к отбивке			
Всего		голов	11214
В расчете на 100 маток		голов	85
7. Средний живой вес ягненка к отбивке		кг	2.7
8. Предусмотрено получить ягнят на 100 маток по плану		голов	80
9. План реализации племенного молодняка		голов	1398
10. Фактически реализовано		голов	1398
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	2200	3250
Молока	(ц)		
Яиц	(тыс.шт.)		
Шерсти	(ц)	360	415
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
шерсти	(руб.коп.)	461	364
Привеса молодняка	(руб.коп)	135	107

**ВИНСОВХОЗ ИМ. «XXII ПАРТ.СЪЕЗДА» МАРДАКЕРДСКОГО Р-НА,
МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород			
1. Порода - Кавказская Бурая и помеси черно-пестрого		1982г	1983г
2. Поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	1203	1242
В т.ч. коров	голов	325	330
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от коровы			
Молока	кг	4600	4613
Молочного жира	кг	172.5	174.8
4. Получено телят			
Всего	голов	315	330
5. Получено телят на 100 коров	голов	96	100
6. Предусмотрено получать телят на 100 коров	голов	83	90
7. План реализации племенного молодняка	голов	10	12
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов	10	17
В т.ч. I класса и выше	голов	100	100
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов	10	17
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса			
	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	2100	2469
Молока	(ц)	10600	13951
Яиц	(тыс. шт.)	310	592.7
Шерсти	(ц)	135	171
11. Себестоимость одного центнера			
Молока	(руб. коп.)	20.20	28.50
Привеса молодняка	(руб. коп.)	134.60	205

**ПЛЕМЕННАЯ ФЕРМА КОЛХОЗА ОРДЕНА ЛЕНИНА ИМ.
Г.САМЕДОВА
САЛЪЯНСКОГО Р-НА, МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород			
1. Порода - Симментальская		1982г	1983г
2. поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	849	850
В т.ч. коров	голов	287	289
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от коровы			
Молока	кг	3355	3364
Молочного жира	кг	123	124
4. Получено телят			
Всего	голов		294
5. Получено телят на 100 коров	голов		89
6. Предусмотрено получать телят на 100 коров	голов		83
7. План реализации племенного молодняка	голов		60
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов		69
В т.ч. I класса и выше	голов		69
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов		26
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	950	1234.3
Молока	(ц)	6550	7642.8
Яиц	(тыс.шт.)	20	11.2
Шерсти	(ц)	77	90.2
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
Молока	(руб.коп.)	21.60	24.10
Привеса молодняка	(руб.коп)	295.35	295.15

**ПЛЕМЕННАЯ ФЕРМА КОЛХОЗА ИМ. «ШАУМЯНА»
НЕФТЕЧАЛИНСКОГО Р-НА,
МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород			
1. Порода - Симментальская		1983г	1984г
2. Поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	895	920
В т.ч. коров	голов	260	267
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от коровы			
Молока	кг	3418	3450
Молочного жира	кг	123	128
4. Получено телят			
Всего	голов	286	300
5. Получено телят на 100 коров	голов	96	99
6. Предусмотрено получать телят на 100 коров	голов	82	82
7. План реализации племенного молодняка	голов	65	70
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов	65	159
В т.ч. I класса и выше	голов	65	159
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов	29	40
10. Продажа Государству (по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	400	825
Молока	(ц)	5000	7622
Яиц	(тыс. шт.)	135	214
Шерсти	(ц)	70	77
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
Молока	(руб. коп.)	26.19	30.20
Привеса молодняка	(руб. коп.)	193.10	210.00

**ПЛЕМЕННОЙ СОВХОЗ ПО РАЗВЕДЕНИЮ ЗЕБУ
«СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ КУБА»
ЛЕРИКСКОГО Р-НА, МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород			
1. Порода - Бурая Латвийская,		1986 г	1987г
2. Поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	515	554
В т.ч. коров	голов	200	211
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от коровы			
Молока	кг	3482	3706
Молочного жира	кг	132.3	140
4. Получено телят			
Всего	голов	222	248
5. Получено телят на 100 коров	голов	85	95
6. Предусмотрено получать телят на 100 коров	голов	85	85
7. План реализации племенного молодняка	голов	50	50
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов	21	16
В т.ч. I класса и выше	голов	96	91
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов	23	25
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	493	711
Молока	(ц)	6100	7777
Яиц	(тыс.шт.)		
Шерсти	(ц)	88	108
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
Молока	(руб.коп.)	33.20	33.03
Привеса молодняка	(руб.коп)	297.68	195.60

**СОВХОЗ ИМ. «50 ЛЕТИЯ СОВЕТСКОГО АЗЕРБАЙДЖАНА»
АСТАРИНСКОГО Р-НА, МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород			
1. Порода - Бурая Латвийская		1984г	1985г
2. Поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	537	535
В т.ч. коров	голов	135	140
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от коровы			
Молока	кг	3913	3967
Молочного жира	кг	169	175
4. Получено телят			
Всего	голов	149	150
5. Получено телят на 100 коров	голов	95	96
6. Предусмотрено получать телят на 100 коров	голов	75	75
7. План реализации племенного молодняка	голов	30	35
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов	30	35
В т.ч. I класса и выше	голов	30	35
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов	97	98
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	400	540
Молока	(ц)	4220	4850
Яиц	(тыс.шт.)	50	67
Шерсти	(ц)	90	127
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
Молока	(руб.коп.)	38.75	38.78
Привеса молодняка	(руб.коп)	396.80	324.32

**ПЛЕМЕННАЯ ФЕРМА КОЛХОЗА ИМ. С. ВУРГУНА
ЕВЛАХСКОГО Р-НА, МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород(буйволы)			
1. Порода -		1986г	1987г
2. поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	418	446
В т.ч. буйволиц	голов	109	112
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от буйволицы			
Молока	кг	2123	22.2
Молочного жира	кг	158	158
4. Получено буйволят			
Всего	голов	104	105
5. Получено телят на 100 буйволиц			
6. Предусмотрено получать буйволят на 100 буйволиц			
7. План реализации племенного молодняка			
8. Фактически реализовано племенного молодняка			
В т.ч. I класса и выше	голов	54	79
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов	50	71
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса			
Скота и птицы в живом весе	(ц)	218	278
Молока	(ц)	3250	3950
Яиц	(тыс.шт.)		
Шерсти	(ц)		
11. Себестоимость одного центнера			
Молока	(руб.коп.)	31.65	37.43
Привеса молодняка	(руб.коп)	234.65	236.13

**КЛОХОЗ ИМ. «М.Б.КАСУМОВА» БЕЛОКАНСКОГО Р-НА,
МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород(буйволам)			
1. Порода - Кавказ		1986г	1987 г
2. Поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	529	535
В т.ч. буйволиц	голов	135	150
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от буйволицы			
Молока	кг	1415	1468
Молочного жира	кг	116	117
4. Получено буйволят			
Всего	голов	132	144
5. Получено телят на 100 коров	голов	83	92
6. Предусмотрено получать телят на 100 коров	голов	76	76
7. План реализации племенного молодняка	голов		30
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов		100
В т.ч. I класса и выше	голов		
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов		
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	280	240
Молока	(ц)	2550	2600
Яиц	(тыс. шт.)	72	118
Шерсти	(ц)	11	14
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
Молока	(руб. коп.)	49.45	64.76
Привеса молодняка	(руб. коп.)	259.9	311

**ПЛЕМЕННАЯ ФЕРМА КОЛХОЗА «ГАЛАБА» КАХСКОГО Р-НА,
МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород(буйволам)			
1. Порода - Кавказский буйвол		1986г	1987г
2. Поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	443	490
В т.ч. буйволиц	голов	117	120
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от буйволицы			
Молока	кг	1303	1305
Молочного жира	кг	8.2	8.35
4. Получено телят			
Всего	голов	111	112
5. Получено буйволят на 100буйволиц	голов	101	107
6. Предусмотрено получать буйволятна 100 коров	голов	85	86
7.План реализации племенного молодняка	голов		55
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов		55
В т.ч. I класса и выше	голов		45
9.Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов		38
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	380	591
Молока	(ц)	4900	5712
Яиц	(тыс.шт.)	45	54.6
Шерсти	(ц)		
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
Молока	(руб.коп.)	37.57	37.52
Привеса молодняка	(руб.коп)	281.14	278.03

**ПЛЕМЕННОЙ БУЙВОЛОВОДЧЕСКИЙ СОВХОЗ ИМ. «ЗАРДАБИ»
ЗАРДАБСКОГО Р-НА, МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По крупному рогатому скоту молочных и молочно-мясных пород(буйволам)			
1. Порода - Кавказский буйвол		1986г	1987г
2. поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	1928	1964
В т.ч. буйволиц	голов	487	496
Данные за год конкурса:			
3. Получено в среднем от буйволицы			
Молока	кг	1350	1352
Молочного жира	кг		
4. Получено буйволят			
Всего	голов	410	420
5. Получено буйволят на 100буйволиц	голов	353	352
6. Предусмотрено получать буйволятна 100 коров	голов	71	71
7. План реализации племенного молодняка	голов	80	80
8. Фактически реализовано племенного молодняка	голов	90	90
В т.ч. I класса и выше	голов	80	100
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 коров	голов	45	71
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	2100	2222
Молока	(ц)	1200	10549
Яиц	(тыс.шт.)	157	210
Шерсти	(ц)	230	236

**ПЛЕМЕННОЕ СВИНОВОДЧЕСКОЕ ОБЪЕДИНЕНИЕ
АШЕРОНСКОГО Р-НА, МСХ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По свиноводству			
1. Порода - Кр. Белая		1986г	1987г
2. поголовье свиней на 1 января:			
Всего	голов	19779	18151
Основных свиноматок	голов	1040	1040
Данные за год конкурса:			
3. Получено поросят всего	голов	21689	19221
В т. ч. от основных свиноматок	голов	18893	18334
4. Выращено поросят к 2-х мес. возрасту от основных свиноматок	голов	18334	18893
5. Фактически реализовано племенного молодняка	голов	198	200
В т. ч. I класса и выше	голов	200	198
9. Реализовано племенного молодняка			
I класса и выше на 100 свиноматок	голов	198	200
10. Продажа Государству (по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	24000	24665
Молока	кг		
Яиц	(тыс.шт.)		
Шерсти	(ц)		
11. Себестоимость одного центнера	план		фактически
Молока	(руб. коп.)		
Привеса молодняка	(руб. коп.)		

**ОВЦЕВОДЧЕСКАЯ ПЛЕМЕННАЯ ФЕРМА СОВХОЗА ИМ.
АКАД. Ю.МАМЕДАЛИЕВА: ОРДУБАДСКОГО Р-НА, МСХ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ССР**

По овцеводству и козеводству			
1. Порода - Балбас		1986	1987г
2. поголовье скота на 1 января:			
Всего	голов	3105	3430
В т.ч. мяток	голов	1260	1589
Данные за год конкурса:			
3. Получено шерсти			
всего	ц	43	45
4. Настрижено шерсти в среднем с одной овцы(козы)			
Имевшейся на начало года:			
В натуре	кг	1.3	1.4
5. Выход мытой шерсти по актам приемки	%	62	65
6. Получено и вырешено ягнят к отбивке			
Всего	голов	1439	1462
В расчете на 100 мяток	голов	91	92
7. Средний живой вес ягненка к отбивке	кг	40	40.5
8. Предусмотрено получить ягнят на 100 маток по плану			
9. План реализации племенного молодняка	голов		500
10. Фактически реализовано	голов		635
10. Продажа Государству(по хозяйству) в год конкурса	план с заданием		фактически
Скота и птицы в живом весе	(ц)	260	297
Молока	кг	1641	1781
Яиц	(тыс.шт.)	26	29.1
Шерсти	(ц)	43	45
11. Себестоимость одного центнера		план	фактически
шерсти	(руб.коп.)	1046	850
Привеса молодняка	(руб.коп)	278.10	239

**СПИСОК КОЛХОЗОВ, СОВХОЗОВ И ДР. ГОСУДАРСТВЕННЫХ
С-Х ПРЕДПРИЯТИЙ И ОРГАНИЗАЦИЙ ВСЕХ МИНИСТЕРСТВ И
ВЕДОМСТВ-ПОБЕДИТЕЛЕЙ ВСЕСОЮЗНОГО КОНКУРСА НА ЛУЧШИЕ
ПОКАЗАТЕЛИ В РАЗВИТИИ ПЛЕМЕННОГО ЖИВОТНОВОДСТВА
ЗА 1978 ГОД И НАГРАЖДЕННЫХ**

	Приказ об итогах Всесоюзного конкурса колхозов, совхозов и др. гос. предприятий и организаций на лучшие показатели в развитии МСХ СССР племенного животноводства и птицеводства за 1978 год. 04.06. 1979 г.	№170 эсер
	Награждены вторыми премиями с выдачей дипломов 1ой степени, легковых автомобилей марки «УАЗ-469Б» и денежных премий в размере 2000 руб	
1	Племенный совхоз по разведению зебу «Социалистическая Куба» Министерства с-х Азербайджанской ССР (Лерикский р-он)	
2	По крс-Колхоз им.С.Вургун Ханларского р-на АзССР.	
	Награждены третьими премиями с выдачей дипломов 2ой степени, легк.х автомобилей марки «Москвич» и денежных премий в размере 1500 руб.	
3	По крс-Виноградарский совхоз «Ленинаван» Мин-ва с/х Аз.ССР (Мардакертский район,НКАО)	
4	Овцеводческий совхоз «Дружба» Мин-ва с/х Аз.ССР (Ждановский р-он)	
	Приказ об итогах Всесоюзного конкурса на лучшие показатели в развитии племенного животноводства за 1979 год. 17.06.1980г. МСХ СССР	№171
	Награждены вторыми премиями с выдачей дипломов 1ой степени, легковых автомобилей марки «УАЗ-469Б» и денежных премий в размере 2000 руб	
5	По крс-Ордена Ленина колхоз им. Г.Самедова Сальянского р-на Аз.ССР.	
6	По крс- колхоз «Коммунизм» Мартунинского р-на Аз.ССР.	V
	Награждены вторыми премиями с выдачей дипломов 1ой степени, легковых автомобилей марки «УАЗ-469Б» и денежных премий в размере 2000 руб	
7	По крс-Колхоз им.Низами Исмаиллинского р-на АзССР	V
8	По крс- Ордена Трудового Красного Знамени к-з им.Шаумяна Нефтчалинского р-на Аз.ССР	
9	По крс- к-з им.Калинина Исмаиллинского р-на Аз.ССР	V
10	По крс-Мамедлинский молочный совхоз Совета Министров АзССР (Апшеронский р-он)	-
	Приказ об итогах Всесоюзного конкурса на лучшие показатели в развитии племенного животноводства за 1980 год. 30.06.1981г. МСХ СССР	№209
	Награждены первыми премиями с выдачей диплома Почета, легкового авто марки «Волга» и денежной премией в размере 3500 руб.	

11	Племсовхоз «Соц. Куба» Мин-ва с/х Аз.ССР. (Лерикский р-он)	V
	Награждены вторыми премиями с выдачей дипломов 1ой степени, легковых автомобилей марки «УАЗ-469Б» и денежных премий в размере 2000 руб	
12	По крс- Мамедлинский молочный с-з Главплодоовощпрома АзССР. (Апшеронский р-он)	V
13	По крс-с-з им.М.Ф.Ахундова Мин-ва с/х АзССР (Ханларский р-он)	V
14	Племсовхоз «Красный Самух Мин-ва с/х АзССР (Ханларский р-он)	V
	Награждены третьими премиями с выдачей дипломов 2ой степени, легкых автомобилей марки «Москвич» и денежных премий в размере 1500 руб.	
15	Хырдаланский молочный совхоз Мин-ва с/х АзССР (Апшеронский р-он)	V
16	Шурабадский молочный совхоз Мин-ва с/х АзССР (Апшеронский р-он)	V
17	По евин. -Хырдаланский молочный совхоз Мин-ва с/х АзССР (Апшеронский р-он)	-
18	По евин. -Шурабадский молочный совхоз Мин-ва с/х АзССР (Апшеронский р-он)	-
19	По овц.-плем совхоз «28 апреля» Мин-ва с/х АзССР(Евлахский)	V
	Приказ об итогах Всесоюзного конкурса на лучшие показатели в развитии племенного животноводства за1981г. 18.06. 1982г МСХ СССР	№154
20	По крс колхоз им. С.Вургуня Ханларского р-она Аз ССР	V
21	Хырдаланский молочный совхоз Мин-ва с/х АзССР (Апшеронский р-он)	-
22	Ордена Трудового Красного Знамени колхоз им.Шаумяна Нефтечалинского р-она Аз ССР	V
23	По буйвол. Зардобский племенной буйволководческий совхоз Министерства с/х Аз ССР (Зардобский р-он)	
	Награждены третьими премиями с выдачей дипломов 2ой степени, легкых автомобилей марки «Москвич» и денежных премий в размере 1500 руб.	
24	Сараинский винсовхоз госкомитета по виноградарству и виноделию совета министров Аз ССР (Апшеронский р-он)	V
	Приказ об итогах Всесоюзного конкурса на лучшие показатели в развитии племенного животноводства за 1982г 1 3.06.1983г	№127
	Награждены первыми премиями с выдачей диплома Почета, легкового авто марки «Волга» и денежной премией в размере 3500 руб.	
25	Сз.им.М.Ф. Ахундова Мин-ва с/х Аз ССР (Ханларский р-он)	-
26	Колхоз им.Кирова Мартунинского р-она Н.К.А.О Аз ССР	V
27	По буйвол. Колхоз села Ваш Гейнюк Шекинского р-она Аз ССР	V

28	По крс колхоз им. Карла Маркса села Чанахчи Аскеранского р-она Н.К.А.О Аз ССР	-
29	По буйвол. Колхоз «Социализ» села Домба-Бина Закатальского р-она Аз ССР	-
	Приказ об итогах Всесоюзного конкурса на лучшие показатели в развитии племенного животноводства за! 983г 11.06.1984г МСХ СССР	№122
	Награждены третьими премиями с выдачей дипломов 2ой степени, лег.ых автомобилей марки «Москвич» и денежных премий в размере 1500 руб	
30	По крс колхоз «Коммунизм» Мартунинского р-она Н.К.А.О. Аз ССР	V
31	Пушкинский овцеводческих совхоз Мин-ва с/х Аз ССР (Пушкинский р-он)	V
	Приказ о представлении материалов на Всесоюзный конкурс по развитию плем животноводства и птицеводства 27.02. 1982г . МСХ СССР	№171
	Награждены на 1-ое место по крс	
32	Винсовхоз им.ХХП парт.съезда Мардакердского р-она Н.К.А.О	V
33	Плем. Ферма колхоза ордена Ленина им.Г.Самедова Сальянского р-она	-
34	Плем.ферма колхоза «Шафаг» Шекинского р-она	-
35	Плем.ферма колхоза им. Шаумяна Нефтчалинского р-она	V
	На 2-ое место	
36	Овощемолочный совхоз им.М.Д.Гусейнова Хачмасского р-она	V
37	Совхоз им.50 летия Советского Азерб. Астаринского р-она	V
	На 1-ое место по буйвол.	
38	Племенные фермы колхоза им.С.Вургуня Евлахского р-она	V
39	Колхоз им.М.Б.Гасымова Белоканского р-она	V
40	На 2-ое место племенная ферма колхоза «Галаба» Кахского р-она	V
41	На 3-ье место племенной буйволоводческий совхоз им.Зардоби Зардобского р-она	V
	На 1-ое место по сви-ству	
42	Плем сви-ое объединение Апшеронского р-она	V
43	На 3-е место по овц-ву плем ферма совхоза им.акад.Ю.Мамедалиева Ордубадского района Нахичеванской АССР	V
44	На 2-ое по пчл-ву пчеловод. Совхоз Кахского р-она	V
45	На 1 -ое место по птицеводству Кобинское племрепродуктивное хозяйство объединения Азерптицепром.	V

58	Исмаиллинский	С-з «Азизбекова» племферма	- - -	226	60	68	1286	-	-	-
59	Курдамирский	К-з им. «Ленина» племферма	- - -	389	107	65	1165	-	-	-
60	Нефтчалинский	К-з «Мушвиг» Дочернее хозяйство плем.С-з им. «М.Б.Касумова»	- - -	627	101	74	957	-	-	-
61	Закапальский	К-з им. «К.Маркса» Плем.хоз-во	- - -	1134	336	75	1315	-	-	Молоочный
62	- - -	К-з им «Сабара» племферма	- - -	359	110	86	1125	-	-	Мясной
63	- - -	К-з «Махсул» племферма	- - -	388	98	94	1132	-	-	Молочно-мясной
64	- - -	К-з XXIII парт. съезда Племедродуктор	- - -	595	101	81	1376	-	-	- - -
65	Шахкорский	С-з им. «В.И.Ленина» племферма	- - -	400	123	60	1254	-	-	Мясо-молоочный
66	- - -	С-з им. «Кирова» племферма	- - -	422	115	47	666	-	-	- - -
67	- - -	С-з им. «Азизбекова» племферма	- - -	188	72	45	600	-	-	- - -
68	Сабарабадский	К-з им «Жданова» Плем.хоз-во	- - -	1839	152	75	1650	-	-	Молоочный

23. Колхоз им. «С.Вургуна» Евлахского р-на МСХ Аз.ССР
24. Винсовхоз им. « XXII Партсъезда» Мардакертского р-на НКАО МСХ Аз.ССР
25. Кобийское ПРХ объединение « Азерптицепром» Апшеронского р-на МСХ Аз.ССР
26. Совхоз им. « акад.Ю.Мамедалиева» Ордубадского р-на НКАО.МСХ Аз.ССР
27. Колхоз им. « М.Б.Касумова» Белоканского р-на МСХ Аз.ССР
28. Овощемолочный совхоз им. «М.Д.Гусейнова» Хачмасского р-на МСХ Аз.ССР
29. Молочная ферма совхоза « XXIV съезда КПСС» Ленкоранского р-на МСХ Аз.ССР
30. Совхоз им. « В.И.Ленина» Астаринского р-на МСХ Аз.ССР
31. Колхоз им. «Шаумяна» Нефтечалинского р-на МСХ Аз.ССР
32. Молочная ферма колхоза Ордена Ленина им. «Г.Самедова» Сальянского р-на МСХ Аз.ССР

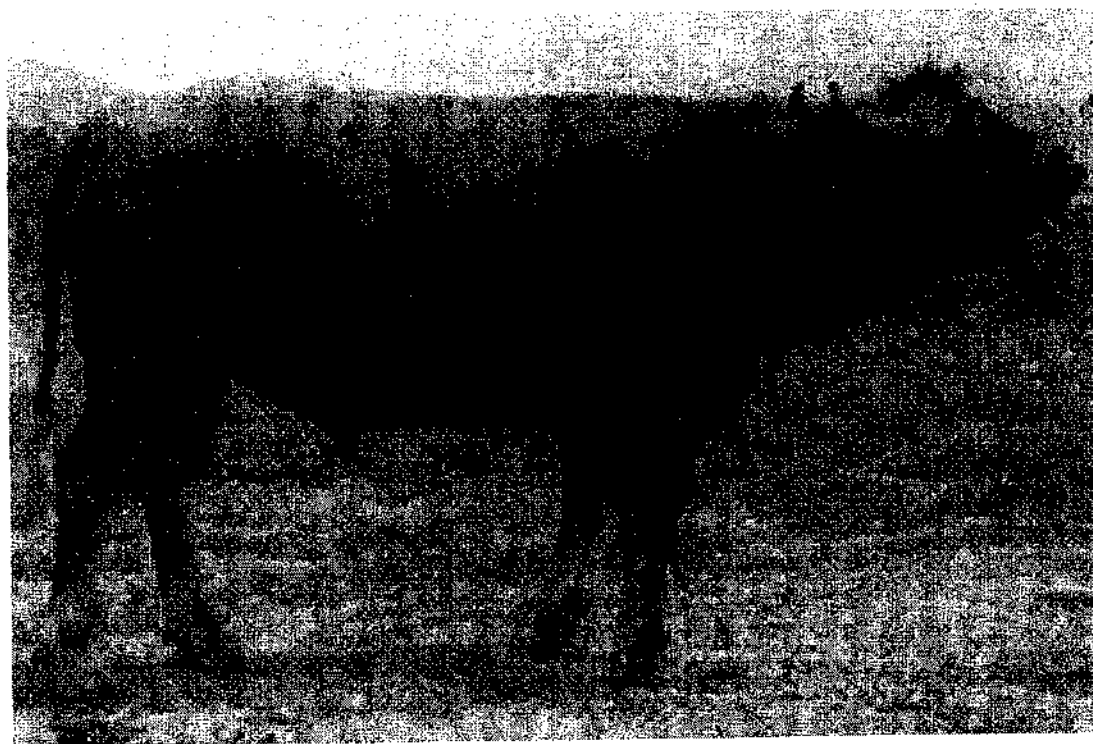
* * *

Damazlıq heyvandarlıq işi mühüm dövlət və ümumxalq əhəmiyyətinə malikdir. Bütün dünyada, xüsusən də qabaqcıl heyvandarlıq ölkələrində damazlıq sisteminin möhkəmləndirilməsi, inkişaf etdirilməsi daim dövlət nəzarətində aparılır, saxlanılır. Damazlıq sisteminin toxunulmazlığı prinsipi bütün dünyada qəbul edilib. Çünki, dövlətin, millətin, xalqın gələcəyinə hesablanıb.

Çox təəssüf ki, bu toxunulmazlıq ötən əsrin sonlarına yaxın, doxsanncı illərin başlanğıcında bizdə unuduldu. Məlum tarixi proseslər zamanı yaranmış şəraitdən istifadə edən müəyyən qüvvələr respublikada uzun illər boyu, minlərlə insanın gərgin əməyi, elmi, zəkası hesabına yaradılmış damazlıq heyvandarlıq sistemində qənim kəsildilər. Ən qısa zamanda bu nəhəng sistemdən əsər-ələmət belə qoymadılar qala. Məsələn, respublikada mövcud 46 damazlıq camışçılıq təsərrüfatından 1992-ci ilə qədər 2-si qaldı. Zərdabda, bir də Şəkidəki Daşüz camışçılıq təsərrüfatı. Onlar da necə?! Daşüz təsərrüfatında saxlanılan 2500 camışdan 250-si qalmışdı. On dəfə az. Zərdabda da elə. Neftçala rayonunun M.B.Qasımov adına təsərrüfatında ki 3000 baş camışdan bir başı da saxlanılmadı. Hamısı kəsilib bazarlarda satıldı. Sanki yağlı malıymış.

Təbii ki, belə münasibətdən sonra ən möhtəşəm sistemdən də xarabəqlər qalardı.

İndi bəzən elə mövqelər sərgilənir, elə fikirlər söylənilir ki, güya bizdə ümumən heç damazlıq heyvandarlıq sistemi olmayıb.

Bu işə çox yanlış fikirdir, mövqedir. Mən deyərdim ki, nankorluqdur. Heç olmasa, tarixə, ən azı arxivlərə baxsınlar!

Belə fikirlər bildirməkdənsə yeni damazlıq təsərrüfatlarının yaradılması haqqında düşünülməsi gerəkdir. Yenisi işə yaranmır. Yaratmaq işə mütləq lazımdır. Həmin təsərrüfatlar, unikal genefond yüksək səviyyədə bərpa edilməlidir. Buna əsas da, elmi baza da, zəngin təcrübə də var.

Yaradılmış, bərpa edilmiş damazlıq təsərrüfatları ən qısa zamanda gəlir gətirəcək. Damazlıq sahəsinin özü olduqca gəlir gətirən, səmərəli sahədir.

Hər rayonda bir nümunəvi damazlıq təsərrüfatı yaradılmalıdır. Bu təsərrüfatda yalnız süni mayalanma tətbiq edilməlidir. Özü də dondurulmuş toxumla.

Kəllərdən istifadə olunmaqla istənilən nəticəni əldə etmək qeyri-mümkündür. Yalnız və yalnız süni mayalanmaya keçməklə camışçılıqda ən böyük problemləri, qısırlığı və baş sayının azalmasını aradan qaldırmaq mümkündür.

Bizim, Azərbaycan elminin dünya elminə verdiyi progressiv metod və texnologiyalardan istifadə etməklə süni mayalandırmanın geniş miqyasda tətbiqi, vasitəsilə, ümumən 100% süni mayalanmaya keçməklə yüksək məhsuldar, yüksək yaşama qabiliyyətinə malik, xəstəliklərə davamlı, sağlam nəsil əldə edilir.

Hər bir rayonda təsərrüfatların möhkəm yem bazası yaradılmalıdır. Arpa-dən, senaşi, yonca, yaşıl yemlə il boyu heyvanlar təmin edilməlidir. Hər heyvanın 0,5 ha ömrüş yeri olmalıdır.

Təkrar da olsa, yenə qeyd edirəm ki, təbii cütləşmədən əl çəkilməlidir, heyvanlar 100 % süni mayalanmaya keçirilməlidir.

Yaradılan damazlıq təsərrüfatlarında xaricdən alınmış gətirilmiş qiymətli genefondlardan, Mürreh, Bolqar Mürrehi cinslərinin genefondlarından istifadə edilməlidir.

Ən qısa zamanda, yaxın bir-iki il ərzində mütləq yaradılması bu təsərrüfatlarda 500 baş damazlıq camış saxlanılmalıdır.

Yox, əgər dövlətin deyil, fərdi, birləşmiş damazlıq təsərrüfatı yaradılsa burada 250 baş saxlanması səmərəlidir.

Azərbaycan heyvandarlıq elmi məktəbinin, camışçılıq elmi məktəbinin, damazlıq sisteminin əldə etdiyi nəticələrdən qazanılmış zəngin heyvandarlıq təcrübəsindən bəhrələnərək özümüzün yeni, daha mükəmməl, müasir tələblərə cavab verən damazlıq sistemimizi qurmağıq. Axı, bunun elmini dünyaya biz vermişik, biz öyrətmişik!